

Voitonpäivän juhlinta Venäjällä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen

Niina Elisabet Iisakkila

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Elokuu 2016

 <div> HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI </div>		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Niina lisakkila		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Voitonpäivän juhlinta Venäjällä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Elokuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 83
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pro gradu -tutkielman tavoitteena on tutkia Venäjällä 9. toukokuuta juhlistavan voitonpäivän merkitystä kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Tutkimuskysymyksenä on selvittää, miten juhlatraditiot ovat muuttuneet vuosien aikana ja miten juhla heijastaa Venäjän valtion virallista tulkintaa historiasta. Lisäksi pohditaan, miten voitonpäivään liittyvät historian tulkinnot vaikuttavat Venäjän ja länsimaiden välisiin suhteisiin. Voitonpäivänä on perinteisesti muistettu Neuvostoliiton voittoa kansallissosialistisesta Saksasta, mutta juhla on saanut vaikutteita myös tuoreemmista tapahtumista, kuten Ukrainan kriisistä ja Tšetšenian sodasta. Suurin huomio kiinnitetään Moskovan tapahtumiin, sillä Moskova on ollut paitsi Venäjän, myös Neuvostoliiton pääkaupunki. Erityisesti huomiota kiinnitetään tärkeimpiin juhluvuosiin, eli vuosiin 1995, 2005 ja 2015. Tutkielman aineistona ovat juhlatapahtumien videoinnit, lehtikirjoittelu ja symboliikan ilmentymät, kuten teeman mukaiset postimerkit.</p> <p>Voitonpäivän päätapahtuma Moskovassa on perinteisesti koostunut kolmesta osasta, eli joukkojen tervehtimisestä, presidentin puheesta ja joukkojen marssista. Tervehdityt joukot ovat vuodesta riippuen olleet joko veteraaneja tai Venäjän asevoimien joukkoja, ja presidentti on puheessaan viitannut sotavoiton tuoman kunnian ja sotatapahtumien lisäksi myös vallitseviin uhkakuihin, kuten terrorismiin tai mahdollisiin uusiin vastustajiin. Paraatissa näkyy myös sotaveteraanien sukupolven katoaminen, sillä heidän edustuksensa tapahtumassa on vähentynyt vuosi vuodelta. Puhetta seuraa joukkojen jalkamarssi pois Punaiselta torilta, ja tähän osioon on joinakin vuosina osallistunut myös ulkomaisia joukkoja. Vuodesta riippuen jalkamarssia on seurannut joko kaluston esittely tai avainhenkilöiden vierailu Tuntemattoman sotilaan haudalla. Tapahtuma seuraa varsin tarkasti vuoden 1945 voiton paraatin aikataulua. Paraati on saanut eri vuosina myös ajankohtaisia merkityksiä, sillä paraatiin on osallistunut myös muiden sotien veteraaneja sekä uusinta sotakalustoa, ja juhlaan on panostettu etenkin vuosina, jolloin Venäjällä on ollut tarvetta etsiä oikeutusta harjoittamalleen politiikalle.</p> <p>Symboliikka on aina ollut merkittävä osa voitonpäivää. Voitonpäivään liittyvät symbolit ovat peräisin usein toisen maailmansodan ajoilta, mutta ne ovat saaneet myös moderneja muotoja ja merkityksiä. Esimerkiksi Yrjön nauhan musta-oranssi väriytyy Venäjän imperiumin ajalta ja sitä hyödynnettiin toisen maailmansodan aikaisissa kunniamerkeissä, mutta nykyisen muotonsa nauha on saanut vasta 2000-luvun aikana, jolloin ajatus kannettavasta nauhasta syntyi Ria Novosti -lehden toimituksessa. Tämän jälkeenkin nauha on saanut vielä uusia merkityksiä, sillä se on toiminut sekä oikeuden että vääryyden symbolina Ukrainan kriisin aikaan. Kuolematon rykmentti – tapahtuma, jossa ihmiset kantavat sotaan osallistuneiden lähiomaistensa valokuvia – puolestaan on suunnattu etenkin sodan jälkeen syntyneille sukupolville, ja sen tarkoituksena on siirtää sotavoittoon liittyvä kunnia uudelle sukupolvelle veteraanien kuoltua. Symbolisista ilmiöistä tärkein on kuitenkin voitonpäivä itsessään, sillä se sisältää ajatuksen urheudesta, uhrautuvaisuudesta, isänmaallisuudesta ja neuvostoimperiumin suuruudesta, jopa pyhydestä.</p> <p>Voitonpäivä ei ole vain Venäjän sisäinen ilmiö, vaan juhla aiheuttaa keskustelua myös maan rajojen ulkopuolella. Juhlavuosina Venäjä on yleensä kutsunut Punaiselle torille muiden valtioiden päämiehiä, ja osallistumiskysymys on käytännössä pakottanut muut maat pohtimaan omaa suhdettaan Venäjään ja toisen maailmansodan historiaan. Erityisen toivottuja vieraita ovat perinteisesti olleet Neuvostoliiton sodan aikaiset liittolaiset, siis Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska, mutta nämä valtiot ovat usein jääneet pois voitonpäivästä vetoamalla sisäisiin asioihinsa tai kritisoidakseen Venäjän toimintaa. Saksa on puolestaan osallistunut juhlaan aina jollakin tavalla, sillä maa oli sodan hävinnyt osapuoli, jossa myös toteutettiin sodan aikana vakavia ihmisoikeusrikkoksia. Suomessa voitonpäivä ei yleensä ole saanut suurta huomiota, sillä voitonpäivä ei suoranaisesti liity maan sotahistoriaan. Baltian maissa juhla puolestaan on poikkeuksellisen arka, sillä sodan päättymisen Neuvostoliiton voittoon merkitsi maille itsenäisyyden menetystä moneksi vuosikymmeneksi. Suuret sisäiset venäläisvähemmistöt tekevät näissä maissa voitonpäivästä tärkeän kysymyksen myös sisäpoliittisesti. Valtiollisten edustajien lisäksi paraatiin on osallistunut myös näiden maiden asevoimien joukkoja ja puna-armeijan puolella taistelleita veteraaneja.</p> <p>Voitonpäivän idea perustuu historiallisiin tapahtumiin, mutta tapahtuma saa etenkin juhluvuosina myös ajankohtaisia merkityksiä. Juhlaa todennäköisesti juhlitaan Venäjällä jossakin muodossa myös tulevaisuudessa, joten myös tulevina vuosikymmeninä symboliikka saa uusia merkityksiä ja muut maat joutuvat määrittelemään, mikä on niiden suhde toisen maailmansodan historiaan.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Voitonpäivä, Venäjä, historiapolitiikka, symboliikka, kansainväliset suhteet		

Sisältö

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	3
1.2 Aineisto ja metodit	5
1.3 Aiempi tutkimus	6
2 Voitonpäivän historiallinen tausta	9
3 Juhlatapahtumat Punaisella torilla	12
3.1 Paraatin alku	12
3.2 Valtionpäämiehen puhe	15
3.2.1 Vuoden 1995 puhe	16
3.2.2 Vuoden 2005 puhe	17
3.2.3 Vuoden 2015 puhe	18
3.3 Sotilaskalustoa esittelevä osa paraatia	20
4 Symboliikka	23
4.1 Valtion suhde symboleihin	23
4.2 Kuolematon rykmentti	24
4.3 Yrjön nauha	27
4.4 Neuvostoaikaiset symbolit	30
4.4.1 Voiton lippu	30
4.4.2 Tuntemattoman sotilaan hauta	31
4.4.3 Neuvostoaikaiset diktaattorit	31
4.5 Juhlavuosina julkaistut postimerkit	32
4.5.1 Vuoden 1995 postimerkit	32
4.5.2 Vuoden 2005 postimerkit	36
4.5.3 Vuoden 2015 postimerkit	37

4.6 Voitonpäivä itsessään symbolina	44
5 Muiden valtioiden suhde voitonpäivään	47
5.1 Liittoutuneet	48
5.1.1 Yhdysvallat	48
5.1.2 Iso-Britannia.....	51
5.1.3 Ranska	53
5.2 Häviävävaltiot	54
5.2.1 Saksa	54
5.2.2 Suomi	58
5.3 Toisessa maailmansodassa miehitettyt valtiot	62
5.3.1 Puola.....	62
5.3.2 Viro	65
5.3.3 Latvia.....	69
5.3.4 Liettua	72
6 Johtopäätökset	74
Lähteet.....	78

1 Johdanto

Historia tarjoaa ehtymättömän esimerkkitapausten varaston. Sieltä poliittinen johtaja voi poimia käyttöönsä ne, jotka sopivat parhaiten sen hetken poliittisiin tavoitteisiin.¹

Lähes jokainen poliittinen johtaja vetoaa toiminnassaan historiaan. Historia voi olla ylpeyden aihe, josta luodaan malli nykyhetkelle, tai se voi olla taakka, joka pyritään unohtamaan tai hyväksymään kaikessa hiljaisuudessa. Historiaan vetoamalla voidaan saada kiistakumppani huonoon asemaan. Yhteisistä saavutuksista voidaan etsiä muistoja, joihin vetoamalla kariutuneet suhteet saataisiin taas toimimaan.

Yksi Eurooppaa jakava historiantulkintaongelma on toisen maailmansodan päättyminen Euroopan osalta toukokuun alussa vuonna 1945. Tuolloin kansallissosialistinen Saksa antautui liittoutuneille ja maailma siirtyi hitaasti kylmän sodan aikaan. Toiseen maailmansotaan, sen aikaisiin kipukohtiin ja ylpeydenaiheisiin sekä erityisesti Neuvostoliiton rooliin sodan loppumisessa joudutaan lähes jokaisessa Euroopan maassa ottamaan kantaa kymmenen vuoden välein, kun Venäjällä järjestetään voitonpäivän juhla, johon kutsun saavat niin entiset liittoutuneet, hävinneet kuin miehitettyiksi joutuneetkin. Samalla valtiot kuitenkin joutuvat myös osoittamaan, mikä on niiden suhde Venäjään ja sen harjoittamaan politiikkaan.

Tulkinta sodan loppumisesta on myös Venäjän sisäisen politiikan väline, sillä voitonpäivä on yksi suurimmista Venäjällä vietetyistä juhlapäivistä. Tutustuin itse ensimmäistä kertaa venäläisten käsityksiin voitonpäivästä toukokuussa 2009 vieraillessani ensimmäistä kertaa Pietarissa lukioni järjestämällä matkalla. Tapasimme matkalla myös paikallisia koululaisia, ja lyhyen keskustelun jälkeen päädyimme puhumaan maidemme juhlapäivistä. Yksi venäläisistä ihmetteli kovaan ääneen, mikseivät suomalaiset juhli sotavoittoja.

Kuusi vuotta myöhemmin sain ainutlaatuisen tilaisuuden seurata venäläisten suurjuhlaa, kun oleskeluni Moskovassa osui yksiin voitonpäivän 70-vuotisjuhlan kanssa. Juhlan vaikutukset näkyivät kaikilla mahdollisilla tasoilla:

¹ HS 11.4.2015. Pelli, Petja. Historia on röyhkeän politiikan lyömäase.

² The World Bank, Life expectancy at birth, total (years). Luettu 17.8.2016, <<http://data.worldbank.org/>>.

ruokakaupoissa saattoi olla hyllyjen välissä vodkapulloista koottuja panssarivaunuja, kadut oli suljettu monena iltana sotilasparaatin harjoitusten takia ja lehdet olivat täynnä veteraanien haastatteluja.

Tässä tutkimuksessa syvennyttään voitonpäivän juhlintaan eri aikoina ja pohditaan, miten juhlinta heijastelee aikansa poliittista tilannetta ja vallitsevaa historiakuva. Erityinen huomio kiinnitetään Neuvostoliiton romahtamista seuranneisiin suuriin juhlavuosiin eli vuosiin 1995, 2005 ja 2015. Koska Venäjällä – samoin kuin Neuvostoliitossakin aikoinaan – maan johtajan asema on perinteisesti ollut vahva ja historiaa tarkastellaan usein sen mukaan, kuka valtionpäämies on ollut milloinkin vallassa, yksi merkittävä osa tutkimusta on valtionpäämiehen Punaisella torilla pitämän puheen analysointi. Koska Venäjä on maana suuri, pääpaino on maan pääkaupungin Moskovan tapahtumissa, sillä tärkein huomio kohdistuu luontevasti maan pääkaupunkiin, jonne myös ulkomaiset kutsuvieraat saapuvat. Moskova on ollut myös Neuvostoliiton pääkaupunki ja yksi Neuvostoliiton sankarikaupungin arvonimen saaneista kaupungeista, joten kaupungilla on paljon myös symbolista arvoa. Eniten huomiota saanut paraati järjestetään niin ikään Moskovan sydämessä, eli Punaisella torilla, joten tutkimuksessa myös analysoidaan paraatin rakennetta, historiallista taustaa ja merkitystä osana juhlaperinnettä.

Symboliikka on aina ollut tärkeä osa voitonpäivää, ja se ilmenee monilla eri tavoilla: ihmiset pukeutuvat teeman mukaisesti, julkisissa tiloissa on teemaan sopivia julisteita ja koristeita ja elokuvissa pyörivät sodan viimehetkiä kuvaavat elokuvat. Koska materiaalia juhlasta on paljon, tässä työssä tarkastellaan lähinnä tärkeimpiä symboleita. Vuodesta 2005 alkaen suosiossa ollutta Yrjön nauhaa pidetään yhtenä tärkeimmistä voiton symboleista Neuvostoliiton jälkeisellä ajalla, ja siksi tässä tutkimuksessa sitä tarkastellaan lähemmin. Lisäksi pohditaan neuvostosymbolien merkitystä neuvostoajan jälkeisissä voitonpäivän juhlissa. Uusista symboleista huomiota on saanut poikkeuksellisen paljon myös Kuolematon rykmentti, eli tempaus, jossa ihmiset kantavat sotaan osallistuneiden omaistensa valokuvia.

Venäjällä, kuten muissakin toiseen maailmansotaan osallistuneissa maissa, on jouduttu kokemaan sotaan osallistuneen sukupolven hidas häviäminen. Vuonna 1941 – eli sinä vuonna, jona Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon – täysi-ikäisyyden saavuttanut henkilö olisi vuonna 1995 täyttänyt 72 vuotta, seuraavana juhlavuonna 82 vuotta ja vuonna 2015 ikää olisi kertynyt jo 92 vuotta. Vuonna 2014 keskimääräinen eliniänodote

Venäjällä oli 70 vuotta, aiempina vuosina tätäkin alhaisempi², joten veteraanien määrä on laskee jatkuvasti. Vuoden 2025 voitonpäivänä elossa on vain häviävän pieni osa venäläisistä toisen maailmansodan veteraaneista, sillä tuolloin vaadittaisiin käytännössä noin sadan vuoden ikää.

1.1 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkielman tavoitteena on tutkia, miten historiaan nojaava voitonpäivä on muuttunut viimevuosien aikana. Tärkeimpänä tutkimuskysymyksenä on siis, miten voitonpäivää on juhlittu ja millaisia merkityksiä se on saanut eri aikoina Venäjällä ja ulkomailla. Tähän liittyvänä tutkimuskysymyksenä on tutkia, miten juhlinta on heijastanut Venäjän politiikkaa ja valtion tulkintaa historiasta. Hypoteesina on, että eri vuosina on painotettu juhlimisen, symbolien ja osallistumiskysymyksen suhteen erilaisia asioita: toisina vuosina historia on ollut tärkeässä roolissa, toisina painoarvoa on saanut enemmän vallitseva poliittinen tilanne.

Kaikkiin voitonpäivään liittyviin asioihin Venäjällä ei kuitenkaan kyetä vaikuttamaan; suurena mutta luonnollisena muutoksena vuosien 1995–2015 välillä on ollut sotaan osallistuneen sukupolven edustajien jatkuva väheneminen. Henkilökohtainen kokemusperä sodasta on siis katoamassa, joten myös juhlaperinteen on muututtava. Hypoteesina tämän ilmiön suhteen on se, että perheen ja suvun merkitys muistamisessa korostuu: oman isoisän tai isoisoisän muiston ja saavutusten kunnioittaminen on helpompaa ja omakohtaisempaa kuin sotapäällikön tai satunnaisen rintamaveteraanin muistaminen.

Tätä taustaa vasten tutkitaan voitonpäivän juhlinnan ilmentymiä, kuten paraattia, presidentin puhetta, Yrjön nauhaa, Kuolematonta rykmenttiä ja juhlapostimerkkejä. Ilmentymien historiallinen tausta ja niiden merkitys osana juhlaperinnettä vallitsevassa ympäristössä selvitetään. Hypoteesina on, että lähtökohtaisesti kaikilla ilmentymillä on esikuva toisen maailmansodan historiassa, mutta ne ovat saaneet vuodesta riippuen myös ajankohtaisempia vivahteita. Esimerkiksi Punaisen torin paraatin juuret ovat vuoden 1945 voitonparaatissa, mutta tarkasteltavina vuosina se on saanut myös moderneja elementtejä, kuten uusinta sotakalustoa ja -joukkoja.

Symbolisten ilmentymien suhteen hypoteesina on, että symbolit ilmentävät selkeästi Venäjän vallitsevaa historiantulkintaa ja ne on muokattu helposti

² The World Bank, Life expectancy at birth, total (years). Luettu 17.8.2016, <<http://data.worldbank.org/>>.

lähestyttäväksi. Voitonpäivä ei ole vain ylimmän johdon juhla, vaan jokainen venäläinen voi halutessaan osallistua siihen erittäin pienellä vaivalla. Symboleista tärkein on kuitenkin voitonpäivä itsessään, sillä se sisältää ajatuksen isänmaallisuudesta, rohkeudesta ja uhrautuvaisuudesta, eli niistä arvoista, joita Venäjällä arvostetaan. Näin ollen osa tutkimusta on myös tutkia, miksi voitonpäivä on noussut nykyiseen asemaansa ja miksi sotavoitto esiintyy yhä näkyvästi Venäjän poliitikkojen retoriikassa.

Juhlavuosina Venäjä kutsuu Moskovaan ulkomaisia valtionpäämiehiä ja pääministereitä. Voitonpäivän juhlintaan osallistuminen – tai osallistumatta jättäminen – on suuri kysymys monille muille valtioille, sillä se asettaa valtiot pohtimaan oman historiansa tulkintaa suhteessa toisen maailmansodan päättymiseen. Tämän lisäksi valtiot joutuvat puntaroimaan suhdettaan Venäjän vallitsevaan politiikkaan. Niinpä on olennaista myös tutkia, millä tavoilla muut valtiot perustelevat omaa suhtautumistaan voitonpäivään. Lisäksi tutkitaan, miten Venäjä on suhtautunut muihin valtioihin tämän kysymyksen puitteissa. Suurten juhlavuosien lisäksi osallistumiskysymyksen tulkinnassa huomioidaan myös vuosi 2010, jolloin monet valtiot lähettivät Moskovaan korkean tason edustuksen. Hypoteesina on, että valtioiden kokemukset toisessa maailmansodassa ovat ratkaisevassa roolissa siihen, osallistuvatko maiden valtionpäämiehet tai johtavassa asemassa olevat poliitikot voitonpäivään; on mahdollista, että esimerkiksi sodassa miehitetyiksi jääneet Itä-Euroopan valtiot kieltäytyvät kutsusta useammin kuin muut valtiot, kun taas esimerkiksi Saksan on käytännössä pakko osallistua juhlaan ainakin jossakin muodossa. Myös vallitsevan poliittisen tai sotilaallisen tilanteen voidaan olettaa vaikuttaneen osallistumiskysymykseen. On myös mahdollista, että kutsuttu vieras osallistuu vain osaan juhlallisuuksista mutta jättäytyy pois muista Moskovassa pidetyistä tilaisuuksista, joten myös tämän faktan selvittäminen on aiheellista. Luvussa käsitellään myös voitonpäivän ympärille syntynyttä keskustelua Venäjän ulkopuolella: esimerkiksi vuonna 2007 Venäjän ja Viron välit viilenivät pronssisoturi-kiistan takia, vuonna 2010 Puolan ja Venäjän välit paranivat Puolan presidentin kuoltua lento-onnettomuudessa ja vuonna 2015 huomiota sai venäläisen moottoripyöräryhmän, Yön susien matka Itä-Euroopan halki Berliiniin. Näitä tapauksia tarkastellaan kyseisen valtion osallistumispoliittikkaan verraten ja pohditaan, miten ne omalla tavallaan kuvastavat Venäjän suhteita muihin maihin.

1.2 Aineisto ja metodit

Primaariaineisto on tässä tutkielmassa varsin moninaista: koska voitonpäivää juhlintaan monilla tasoilla, myös aineiston on oltava monipuolista. Koska tässä tutkimuksessa keskitytään voitonpäivän merkitykseen lähinnä valtiollisella tasolla, aineisto käsittää lähinnä Venäjän valtion tukemaa materiaalia sekä lehdistöä niin Venäjältä kuin ulkomailtakin. Valtionpäämiehen puheet Punaisella torilla ovat tärkeässä roolissa ja ne on hankittu tapahtuman videoinneista. Paraatia koskevana primaariaineistona ovat tilaisuuden televisiolähetykset sekä aihetta koskeva lehtikirjoittelu. Paraatin tulkinnessa haetaan vertailukohtaa vuoden 1945 ensimmäisestä voiton paraatista, sillä tärkeimmät nykyisten voitonpäivän paraatien elementit periytyvät tuosta paraatista.

Kuvallisesta materiaalista tarkastelun kohteeksi on valittu juhlavuosina julkaistut teeman mukaiset postimerkit, sillä postimerkit kuvastavat monia muita kuvia selkeämmin valtiollista näkökulmaa; Venäjän postin toiminta on valtion hallinnassa, joten postimerkkien kuvituksen voidaan otaksua kuvastavan juuri valtion näkökulmaa voitonpäivään. Lisäksi postimerkkejä voidaan julkaista vuosittain varsin rajallinen määrä, joten voidaan olettaa, että niiden kuvitusta harkitaan tarkemmin kuin monia muita kuvallisia julkaisuja. Kaikkina tarkasteltavina vuosina Venäjän posti on julkaissut postimerkit voitonpäivän tienoilla. Sekä vuonna 1995 että 2005 merkkejä julkaistiin seitsemän kappaletta, kun taas vuonna 2015 venäläiset saattoivat liimata kirjekuoriinsa peräti 20 erilaista voitonpäivää kuvaavaa postimerkkiä.

Koska merkittävä osa voitonpäivää on juhlavuosina muissa valtioissa käyty keskustelu siitä, mistä maasta lähetetään edustaja juhlaan ja mistä ei, ja millaisia reaktioita osallistumiskysymys on aiheuttanut, myös tätä ilmiötä ja sen eri puolia on analysoitava. Aineistoksi on valikoitunut voitonpäivää edeltävä lehtikirjoittelu Helsingin Sanomissa ja venäläisissä tiedotusvälineissä, kuten Izvestijassa, sekä maakohtaisesti myös paikallisissa tiedotusvälineissä. Osallistuvia valtioita on paljon, joten tarkasteltaviksi valtioiksi on valittu läntisestä näkökulmasta relevantteimmat maat eli liittoutuneisiin kuuluneet valtiot Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska, sodassa hävinnyt valtio Saksa, miehityksen välttänyt Suomi sekä neuvosto- ja saksalaismiehityksen kokeneet Baltian maat ja Puola.

Metodologinen lähestymistapa vaihtelee hieman käsiteltävien lukujen välillä, sillä venäläiset postimerkit eroavat aineistona suuresti esimerkiksi Helsingin Sanomien kirjoituksista. Karkeasti voidaan sanoa, että Venäjällä tuotettua aineistoa analysoidaan lähdekriittisen menetelmän mukaan, muussa aineistossa – esimerkiksi

länsimaiden voitonpäivää koskevissa lausunnoissa – voidaan päätyä myös esimerkiksi laadulliseen sisällönanalyysiin. Lähdekriittinen menetelmä on sopiva, sillä toisen maailmansodan loppumisesta Euroopassa on eri valtioissa toisistaan huomattavasti poikkeavia tulkintoja, ja nämä tulkinnat näkyvät valtiotasolla annetuissa lausunnoissa ja päätöksissä. Isoin tulkinnallinen ongelma on se, että sodan päättyminen Neuvostoliiton voittoon johti sekä positiivisiin että negatiivisiin seurauksiin valtiosta ja jopa yksittäisestä henkilöstä riippuen.

1.3 Aiempi tutkimus

Voitonpäivästä on tehty paljon tutkimusta, samoin Venäjän historiapolitiikan nykytilasta. Koska ilmiö on laaja, myös tutkimusta on monelta eri näkökulmalta ja tutkimus on usein varsin tiukasti rajattua. Tässä tutkielmassa kuitenkin voitonpäivän eri teemoista pyritään löytämään suurempi kokonaisuus eri ilmentymien välille.

Voitonpäivään kytkeytyvää muistin politiikkaa on tutkittu jo nyt kattavasti. Aihetta ovat sivunneet muun muassa Lisa Kirschenbaum ja Karl D. Qualls³ vuonna 2011 ilmestyneissä julkaisuissaan. Etenkin Quallsin tutkimus Sevastopolin kaupungin roolista toisen maailmansodan historiapolitiikassa on 2010-luvulla varsin ajankohtainen, sillä siinä pohditaan muun muassa Sevastopolin kaupungin tärkeyttä osana sotasankaruuden myyttiä; artikkelihan kirjoitettiin ennen kuin Venäjä liitti Krimin itseensä. Tutkimus kuitenkin käsittelee lähinnä myyttiä Sevastopolista verrattuna muihin venäläisiin myytteihin, ei niinkään konkreettisesti kerro, miten juhlaa juhlitaan.

Punaisen torin tapahtumia on myös tutkittu jonkin verran. Carnegie-keskuksen tutkija Dmitri Trenin on verrannut Moskovon paraattia muissa kaupungeissa järjestettyihin paraateihin ja pohtinut, miten Georgian sota ja armeijan kehittyminen Venäjällä ovat vaikuttaneet paraatin luonteeseen. Hän myös pohtii Venäjän suhdetta niihin valtioihin, jotka kieltäytyivät lähettämästä juhlaan toivottuja vieraita ja toisaalta niihin, jotka osallistuivat.⁴ Artikkelin on kuitenkin varsin lyhyt, jolloin käsittely jää pintapuoliseksi.

Liettualainen Tomas Kavaliauskas on tutkinut venäläistä näkökulmaa neuvostoajan symboliikkaan voitonpäivän juhlinnan yhteydessä kirjassaan

³ Kirschenbaum, Lisa (2011): World War II in Soviet and Post-Soviet Memory. Tieteellisessä julkaisussa Ward, Christopher J. (toim.): The Soviet and Post-Soviet Review, Volume 38, Issue 2. Clayton State University, Atlanta, 97–103. Qualls, Karl D. (2011): Who Makes Local Memories?: The Case of Sevastopol after World War II. Tieteellisessä julkaisussa Ward, Christopher J. (toim.): The Soviet and Post-Soviet Review, Volume 38, Issue 2. Clayton State University, Atlanta, 130–148.

⁴ Trenin, Dmitri (2015). Gorazdo bolše, tšem prosto parad. Moskovski tsentr Karnegi. Luettu 21.2.2016, <<http://carnegie.ru/>>.

Transformations in Central Europe between 1989 and 2012. Hän pohtii myös, miksi Baltian maissa neuvostoajan symbolit kiellettiin vasta kahdeksantoista vuotta maiden itsenäistymisen jälkeen eikä välittömästi vuonna 1991.⁵ Vaikka Kavaliauskas perehtyykin varsin hyvin Venäjän ja itäisen Keski-Euroopan suhteisiin, hänen tutkimuksensa on valmistunut ennen Ukrainan kriisiä, joten vuoden 2015 tapahtumia hän ei analysoi.

Aleksei Miller on puolestaan tehnyt laajan selvityksen Yrjön nauhan historiallisesta taustasta ja merkityksestä. Hänen kirjoittamansa tieteellinen artikkeli on varsin laaja selvitys symbolin luonteesta, mutta tässä tutkielmassa Yrjön nauhaan pureudutaan kuitenkin osana laajempaa kontekstia, ja esimerkiksi nauhan värimaailman käyttö muissa yhteyksissä (kuten postimerkeissä) selvitetään tarkemmin. Artikkelin on myös julkaistu jo vuonna 2012, eli ennen Ukrainan kriisiä, jonka yhteydessä nauha sai runsaasti uusia merkityksiä.⁶

Venäläinen tutkija Anna Utkina on analysoinut Kuolematonta rykmenttiä, ja hänen tutkimuksessaan⁷ tämä tapahtuma nähdään ensisijassa kollektiivisena muistamisen välineenä, kun taas tässä tutkielmassa tavoitteena on pääasiassa tarkastella ilmiön arvoa Venäjän valtion näkökulmasta. Tätä tapahtumaa ja sen arvoa Venäjän valtiolle on tarkastellut myös Ulkopoliittisen instituutin tutkija Veera Laine *The Ulkopolitist* -lehdessä.⁸

Voitonpäivän teemaan liittyviä postimerkkejä on jonkin verran tutkittu, mutta pääasiassa tällainen tutkimus on tehty ennen Neuvostoliiton hajoamista,⁹ joten tällä saralla voidaan tässä tutkimuksessa perehtyä lähes koskemattomaan teemaan, sillä nyt tarkasteltavat postimerkit on julkaistu vasta Venäjän federaation aikana.

Kavaliauskas on perehtynyt myös Baltian maiden johtajien osallistumispäätöksiin koskien vuosien 2005 ja 2010 juhlia sekä presidentti Kaczyńskin menehtymistä lento-onnettomuudessa ollessaan matkalla Katynin uhrien

⁵ Kavaliauskas, Tomas (2012) : Transformations in Central Europe between 1989 and 2012 – Geopolitical, Cultural and Socioeconomic Shifts. Lexington Books, Lontoo, 141–142.

⁶ Miller, Aleksei (2012): Izobretenije traditzii – Georgijevskaja lentotška i drugie simvoly v kontekste istoričeskoi politiki. Tieteellisessä julkaisussa Lipman, Marija (toim.) Pro et Contra, tom 16. Moskovskii tsentr Karnegi, Moskova.

⁷ Utkina, Anna (2015): ”Bessmertnyi polk” – realizatsija posredstvom rituala genialnogo projekta aktualizatsii i transljatsii sotsialnoi pamjati. Tieteellisessä julkaisussa Ahmetova, Galija (toim.) Molodoi utšenyi No 11(91)/2015, Kazan, 1862.

⁸ Laine, Veera, Kun sotaa pitää juhlia: Miten Nyky-Venäjä tulee toimeen oman menneisyytensä kanssa. *The Ulkopolitist* 18.5.2016, luettu 22.5.2016, <<https://ulkopolitist.fi/>>.

⁹ Ks. esim. Malov, Ju. G. – Malov V. Ju. (1985): Letopis Velikoi Otetšetvennoi Voiny v filatelii. Radio i Svjaz, Moskova.

muistotilaisuuteen. Tutkimuksessaan hän hahmottelee kaksi erilaista balttilaista lähestymistapaa suhtautua voitonpäivään, liettualaisen ja latvialais-virolaisen sekä pohtii syitä siihen, miksi Venäjän presidentti Medvedev oli hyvin myötämielinen Puolaa kohtaan Kaczyńskin kuoltua symbolisella tavalla tämän ollessa matkalla Katynin uhrien muistotilaisuuteen.¹⁰

Muiden valtioiden johtajien osallistumista voitonpäivän juhliin on tutkittu ilmiön tärkeyteen nähden varsin vähän. Koska aihe oli vuonna 2015 varsin ajankohtainen, monet tutkijat ja asiantuntijat ottivat kantaa osallistumiskysymykseen. Tuolloin Carnegie Europe -ajatushautomo pyysi tunnetuilta kansainvälisen politiikan asiantuntijoilta lausuntoja sen suhteen, pitäisikö länsimaisten johtajien osallistua voitonpäivään vai ei. Haastateltujen joukossa oli muun muassa ECFR:n Varsovan toimiston johtaja Piotr Buras sekä Saksan Marshall-säätiön jäsen Joerg Forbrig. Kyseinen kyselytutkimus otti kantaa ainoastaan vuoden 2015 tilanteeseen, mutta monet haastatelluista asiantuntijoista viittasivat myös vuosiin 1995, 2005 ja 2010, jolloin valtiot olivat joutuneet pohtimaan samaa kysymystä. Asiantuntijat myös puhuivat osallistumiskysymyksestä yleisesti eivätkä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ottaneet kantaa minkään tietyn valtion tilanteeseen. Varsin yksimielisiä asiantuntijat olivat siitä, että länsimaiden johtajien ei pitä osallistua Moskovan juhliin Ukrainan tilanteen takia. Osallistuminen olisi ollut ongelmallista myös siksi, että Venäjän johto ei ollut myöntänyt Neuvostoliiton tekemiä sotarikoksia tai Stalinin roolia sodan synnyssä vaan käyttänyt maailmansodassa saavutettua voittoa oikeuttamaan sekaantumisen Ukrainan kriisiin. Voitonpäivän todettiin menettäneen alkuperäisen tarkoituksensa – eli sodan uhrien muistamisen – ja siitä oli tullut sotilaallista mahtia korostava tapahtuma. Paraatiin osallistumisen sijaan johtajien tulisikin pyrkiä muistamaan sodan uhreja muilla tavoilla, sillä tämä voisi saada huomiota myös Venäjällä.¹¹

¹⁰ Kavaliauska, Tomas (2012): Transformations in Central Europe between 1989 and 2012 – Geopolitical, Cultural and Socioeconomic Shifts. Lexington Books, Lontoo, 141–142.

¹¹ Dempsey, Judy (2015a): Judy Asks: Should Western Leaders Attend Moscow's WWII Parade? 15.4.2015. Luettu 6.4.2016. <<http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=59779>>.

2 Voitonpäivän historiallinen tausta

Elokuussa 1939 Neuvostoliitto ja Saksa solmivat Molotov–Ribbentrop-sopimuksen, jonka salainen lisäpöytäkirja oli yhtenä tärkeänä tekijänä toisen maailmansodan alkamiseen syyskuussa 1939. Sodan alussa Saksa miehitti salaisen lisäpöytäkirjan perusteella Puolan länsiosat, Neuvostoliitto puolestaan kävi Suomea vastaan talvisodan ja miehitti Baltian maat ja Puolan itäiset osat. Vuonna 1940 Neuvostoliitto toteutti Katynissa joukkomurhan, jonka uhrit olivat miehitetyn Puolan upseereja ja muuta sivistyneistöä.

Kesäkuussa 1941 Saksa kuitenkin irtisanoi maiden välisen hyökkäämättömyyssopimuksen ja aloitti Operaatio Barbarossan eli hyökkäyksen Neuvostoliittoon. Sota oli Neuvostoliitolle hyvin raskas ja se johti noin 24 miljoonan ihmisen kuolemaan. Kuolleista siviilejä oli noin 13–14 miljoonaa, sotilaita 9–10 miljoonaa ja holokaustissa menehtyneitä juutalaisia noin miljoona.¹² Suuri osa miehistötappioista johtui taistelujen lisäksi muun muassa huonosta sota johtamisesta ja päälliköiden piittaamattomuudesta.¹³ Raskas sota kääntyi voitolliseksi Neuvostoliiton kannalta kuitenkin Stalingradin taistelun jälkeen 1942–1943. Saksan vastaisessa sodassa Neuvostoliitto soti liittoutuneiden puolella, eli liitossa muun muassa Ranskan, Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kanssa, ja nämä maat etenivät länsirintamalla Neuvostoliiton keskittyessä itärintamaan. Puna-armeija saavutti Berliinin keväällä 1945, ja sodan loppuvaiheessa neuvostojoukot vapauttivat muun muassa Puolassa sijainneen Auschwitz-Birkenau tuhoamisleirin. Sodan päättyminen Neuvostoliiton voittoon johti kuitenkin muun muassa DDR:n ja Saksan liittotasavallan syntyyn, rautaesiripun muodostumiseen ja Baltian maiden miehitykseen.

Saksa antautui 8. toukokuuta 1945, jolloin Saksan edustaja Wilhelm Keitel allekirjoitti antautumissopimuksen Berliinissä. Allekirjoitustilaisuus pidettiin loppuillasta, ja allekirjoitushetkenä vuorokausi oli ehtinyt vaihtumaan Moskovassa.¹⁴ Tästä syystä läntisessä Euroopassa voitonpäivää vietetään jo 8. toukokuuta, mutta

¹² Deaths by Country, Jewish Victims of the Holocaust, luettu 31.3.2016.
<<http://www.nationalww2museum.org/>>.

¹³ Tumarkin, Nina (2003): The Great Patriotic War as a myth and memory. Tieteellisessä julkaisussa Wright, Barbara (toim.): European Review, Volume 11, issue 04, Cambridge University Press, Cambridge, 595.

¹⁴ Tass.ru 8.5.2015: Podpisanije Akta o kapituljatsii Germanii v karlshorste. Dose.
<<http://tass.ru/info/1954939>>, luettu 29.3.2016.

Venäjällä vasta 9. toukokuuta. Toinen maailmansota ei tuolloin kuitenkaan vielä päättynyt, vaan sotatoimet jatkuivat yhä Tyynellämerellä. Neuvostoliitto julisti sodan akselivaltojen puolella taistelleelle Japanille elokuussa 1945, eli kolme kuukautta Saksan antautumisen jälkeen. Samoihin aikoihin Yhdysvallat pudotti maahan kaksi atomipommia. Japani antautui muodollisesti 2. syyskuuta 1945.¹⁵

Ensimmäinen paraati sotavoiton kunniaksi pidettiin Punaisella torilla 24. kesäkuuta vuonna 1945, ja kyseinen paraati oli esikuvana vuonna 1995 järjestetylle paraatille.¹⁶ Historioitsija Tamara Eidelmanin mukaan vuoden 1945 paraatia ei ollut järjestetty sodan päättymisen, vaan Stalinin kunniaksi; Stalin halusi juhlia sitä, että hän oli joukoillaan kukistanut toisen diktaattorin, Hitlerin.¹⁷ Sodan loputtua Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin pyrki kuitenkin vähentämään sotavoiton merkitystä maassa, sillä hän koki sen uhkaksi asemalleen; voitonpäivä oli normaali työpäivä Neuvostoliitossa 1947–1965, ja ainoa virallinen juhlallisuus oli sodan kannalta merkittävimmissä kaupungeissa, sankarikaupungeissa, järjestetyt ilotulitukset. Vuonna 1965 silloinen Neuvostoliiton johtaja Leonid Brežnev korotti toukokuun 9. päivän jälleen kansalliseksi juhlapäiväksi ja sotilasparaati järjestettiin jälleen. Seuraava sotilasparaati järjestettiin vuonna 1985, jolloin tuli kuluneeksi 40 vuotta Saksan antautumisesta. Neuvostoaikana pidetyissä paraateissa esiteltiin etenkin sodanaikaista kalustoa. Voitonpäivän paraatia huomattavasti enemmän huomiota saivat kuitenkin lokakuun vallankumouksen kunniaksi pidetyt sotilasparaatit.¹⁸

Viimeinen neuvostoaikainen voitonpäivän sotilasparaati järjestettiin 1990. Neuvostoliiton hajoamisprosessi oli tuolloin jo alkanut ja Berliinin muuri kaatunut, ja tämä heijastui myös voitonpäivään. Monille kommunismia kannattaneille veteraaneille siirtyminen markkinatalouteen oli vaikea asia, sillä he kokivat sodan uhrausten olleen turhia. Toisaalta myös valtion johtoa kritisoitiin ”voiton varastamisesta”, sillä Stalin oli ottanut kunnian sotavoitosta täysin itselleen. 1990-luvun alussa Neuvostoliitto joutui turvautumaan yhdistyneen Saksan antamaan ruoka-apuun, ja myös tätä pidettiin erityisen nöyryyttävänä. Maassa kuitenkin esiintyi paljon myös vastakkaisia näkökulmia, ja etenkin nuoret saattoivat ajatella, ettei sodan päättymisen Saksan voittoon olisi ollut niin negatiivista kuin oli ajateltu. Radikaaleimpien tulkintojen

¹⁵ Instrument of Surrender (Japanin antautumisilmoitus), allekirjoitettu 2.9.1945.

¹⁶ RiaNovosti 24.6.2013 : Parad Pobedy v Moskve na Krasnoi ploštšadi 24 ijunya 1945 goda. <<http://ria.ru/spravka/20130624/944895863.html>>.

¹⁷ Eidelman, Tamara: Day of Victory: May 9, 1945 – War in Europe ends. Russian calendar.

¹⁸ Tumarkin, 597.

mukaan Neuvostoliiton voitto oli johtanut negatiivisempiin asioihin kuin mihin Saksan voitto olisi johtanut.¹⁹

Myöskään Neuvostoliiton hajottua paraateja ei heti järjestetty vaan vuoden 1995 paraati oli Venäjän ensimmäinen, ja sen esikuvana toimi vuoden 1945 paraati.²⁰ Tuolloin Venäjällä päätettiin, että paraateista tehtäisiin vuosittainen osa juhlaa.²¹ Vaikka paraateja voiton kunniaksi järjestettiin jo neuvostoaikoina, paraatitraditio, kuten myös voitonpäivä itsessäänkin, ovat saaneet nykyisen merkityksensä vasta Neuvostoliiton hajottua.

¹⁹ Sama, 602.

²⁰ Parad pobedy 24 ijunja 1945 goda – triumf naroda-pobeditelja. Luettu 2.4.2016. <http://stat.mil.ru/winner_may/parad/parad1945.htm>.

²¹ TS 8.5.2015: Stalin ei halunnut jatkaa sotilasparaatien perinnettä. The New Yorker 9.5.2015. Masha Lipman : Victory Day in Moscow. Tass.ru 8.5.2014 : Istorija paradov Pobedy. Dose.

3 Juhlatapahtumat Punaisella torilla

3.1 Paraatin alku

Voitonpäivän paraati tunnetaan hetkenä, jolloin Moskovassa paistaa aina aurinko: mahdolliset pilvet tunnetusti hajotetaan kemikaaleilla ennen paraatin alkua,²² kuten toimittiin vuonna 2005.²³ Keinotekoinen sään muokkaus ei ole halpaa: vuonna 2015 Moskova oli varautunut käyttämään kaupunginjohtajan sijaisen Pjotr Brjukovin mukaan 430 miljoonaa ruplaa (noin 7,6 miljoonaa euroa) mahdollisten sadepilvien hajottamiseen.²⁴ Hyvä sää on kuitenkin tärkeää juhlan onnistumiselle, joten siihen ollaan valmiita panostamaan. Sään muokkaaminen on kuitenkin riskialtista ja siihen liittyy myös eettisiä kysymyksiä.²⁵ Sään muokkausta ei kuitenkaan tunnettu vielä vuonna 1945, jolloin monet Punaisella torilla paraattia seuranneet olivat varustautuneet sateenvarjoilla.²⁶

Paraati alkaa perinteisesti klo 10, kun Kremlin kello lyö. Vuonna 1995 ensimmäinen osa tapahtumaa oli Punaisella torilla olevien joukkojen tervehtiminen, ja sen jälkeen Berliinin valtiopäivätalon katolle nostetun punalipun – eli 150. kiväärikomppanian lipun – kopion kannettiin torin poikki. Muina tarkasteltavina vuosina – 2005 ja 2015 – nämä toimet tehtiin päinvastaisessa järjestyksessä. Alkuperäisessä 1945 voitonparaatissa voitonlippua ei kannettu torille,²⁷ mutta tuolloinkin se oli ollut alkuperäisenä tarkoituksena: Venäjän puolustusministeriön sivujen mukaan lipun kantamisesta torilla luovuttiin, sillä lipun Berliinin valtiopäivätalon katolle nostaneet sotilaat olivat tavallisia puna-armeijan sotilaita, eikä heitä haluttu korostaa.²⁸ Torilla olevia joukkoja tervehtivä henkilö on kaikkina vuosina ollut eri ihminen: vuonna 1995 paraatin otti vastaan Neuvostoliiton marsalkka Viktor Kulikov, vuonna 2005 Venäjän Federaation puolustusministeri Sergei Ivanov ja vuonna

²² Suomen suurlähetystö, Moskova, Talousuutisia 8.-21.10.2009.

²³ HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika: Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa.

²⁴ Interfax.ru 22.4.2015. Vlasti Moskvyy obespetsjat horošuju pogodu 9 maja.

<<http://www.interfax.ru/moscow/437674>>. Valuuttamuunnoksessa on käytetty Suomen pankin ilmoittamaa kurssia huhtikuulta 2015.

²⁵ Yle Tiede: 23.11.2013. Jukka-Pekka Heiskanen. Voisiko sään muokata tieteen keinoin haluamukseen? <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/11/08/voisiko-saan-muokata-tieteen-keinoin-haluamukseen>>.

²⁶ Parad Pobedy 1945 god. Polnaja versija i tsvetnoi obzor parada Pobedy. Julkaistu 4.5.2015, tarkistettu 31.3.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=wWx0_TmeTM0>.

²⁷ Sama.

²⁸ Parad pobedy 24 ijunja 1945 goda – triumf naroda-pobeditelja.

2015 Venäjän Federaation puolustusministeri Sergei Šoigu. Paraatin komentajana puolestaan on toiminut vuonna 1995 armeijan kenraali Vladimir Govorov, vuonna 2005 Ivan Jefremov ja vuonna 2015 kenraalieversti Oleg Saljukov. Paraatin vastaanottotraditio periytyy vuodelta 1945, jolloin ensimmäisen voiton paraatin vastaanottajana toimi Neuvostoliiton marsalkka Georgi Žukov ja komentajana Neuvostoliiton marsalkka Konstantin Rokossovski.²⁹ Vuoden 1945 paraatissa vastaanottaja ja komentaja liikkuvat ratsuilla, mutta nykyajan paraateissa liikkuminen tapahtuu autoilla. Vuonna 2005 puolustusministeri Ivanov otti paraatin vastaan siviilipuvustuksessa, muina vuosina paraatin vastaanottaja on pukeutunut sotilasunivormuun.

Vuoden 1995 erosi muista paraateista huomattavasti, sillä tuolloin vastaanotetut henkilöt olivat sotaveteraaneja, ja he olivat järjestäytyneet ryhmiin rintamiensa mukaan. Taustana tällaiselle jaolle toimii vuoden 1945 paraati, jossa pääosassa olivat eri rintamilta saapuneet sotilaat.³⁰ Muina vuosina tervehdityt joukot ovat olleet palveluksessa olevia sotilaita, jotka ovat ryhmittäytyneet puolustushaarojen ja aselajien mukaisesti. Syy tähän muutokseen lienee se, että veteraanien määrä on vähentynyt huomattavasti 1990-luvun jälkeen. Paraatin vastaanottamisen jälkeen on Venäjän presidentin puhe, jonka jälkeen kuunnellaan Venäjän kansallishymni. Tämän jälkeen torilla marssivat toisen maailmansodan sotilaita kuvaavat joukot, joita johtaa 150. kiväärikomppanian punalippu.

Vuonna 1995 marssijat olivat sodanaikaisiin univormuihin pukeutuneita sotilaita, ja heitä seurasivat veteraanit, jotka marssivat jalkaisin edustamiensa rintamien mukaan. Rintamia kuvaavien kylttien ja joukkojen järjestys periytyy vuoden 1945 paraatista, jolloin rintamat laitettiin järjestykseen alkaen Karjalan rintamasta päättyen Ukrainan kolmanteen rintamaan. Lisäksi veteraanit kantoivat vallatusta Saksasta sotasaaliiksi saatuja lippuja, jotka vuoden 1945 paraatissa oli heitetty Stalinin eteen. Punaiselle torille päässeet veteraanit oli valittu tarkasti monta kuukautta ennen juhlaa. Suuri osa marssivista veteraaneista oli miehiä, mutta myös naisia oli mukana.³¹ Veteraanit kantoivat paraatin aikana kunniamerkkejään, mutta suuri osa heistä oli siviilivaatteissa. Punaisella torilla heidät esiteltiin Itä-Euroopan maiden vapauttajina,

²⁹ Parad Pobedy 1945 god.

³⁰ Sama.

³¹ Parad pobedy 1995, lisätty sivulle 3.3.2015, tarkistettu 1.4.2016.

<<https://www.youtube.com/watch?v=FlaLPizQgO4>>. HS 12.4.1995. Valkonen, Martti Veikko. Kohl jää pois Moskovan voitonparaatista.

vaikka Itä-Euroopassa puna-armeijaan suhtaudutaan miehittäjinä. Veteraanit olivat pääosin venäläisiä, mutta mukana oli myös muiden IVY-maiden veteraaneja ja yhdeksän Neuvostoliiton puolella sotinutta balttia.³² Toisen maailmansodan veteraanien lisäksi paraatiin osallistui Afganistanin ja Tšetšenian sodan veteraaneja, mikä johti monien länsimaisten kutsuvieraiden poisjäämiseen myös veteraaniparaatista. Sotaveteraanien lisäksi marssiin osallistui myös sotilaita eri sotatieteiden oppilaitoksista.³³

Vuonna 2005 torilla marssivat aluksi sodanaikaisiin univormuihin pukeutuneet sotilaat ja heidän jälkeensä torille saapuivat punaisia neilikankukkia käsissään pitävät veteraanit, jotka jalkaisin marssimisen sijaan ajoivat torille 140 kuorma-autolla. Autot saapuivat paikalle rintamalinjojen mukaisessa järjestyksessä vuosien 1945 ja 1995 tapaan. Torilla vastaanotetut joukot poistuvat torilta marssien toista maailmansotaa kuvaavien sotilaiden ja veteraanien jälkeen.³⁴

Vuonna 2015 rintamia kuvaavia kylttejä eivät aiemmista vuosista poiketen pitäneet veteraanit vaan sodan aikaisiin univormuihin pukeutuneet sotilaat. Muista vuosista poiketen kyltit kannettiin torille yhtä aikaa, joskin historiallisessa järjestyksessä. Myös kyseisenä vuonna Punaisella torilla marssi myös muita historiallisiin univormuihin pukeutuneita sotilaita. Heitä eivät seuranneet aiempien vuosien tapaan veteraanit, vaan Azerbaidžanin, Armenian, Valko-Venäjän, Kazakstanin, Kirgisian, Tadžikistanin, Intian, Mongolian, Serbian ja Kiinan armeijoiden joukot. Ulkomaisia sotilaita on osallistunut voitonpäivän paraatiin myös aiempina tarkasteltavina vuosina, mutta vuonna 2015 heidän roolinsa oli huomattavasti näkyvämpi kuin aiempina juhluvuosina. Heidän jälkeensä torilla marssivat Venäjän asevoimien joukot, jotka olivat järjestäytyneet vuoden 2005 tapaan puolustushaaran ja aselajin mukaan. Osa marssiin osallistuneista oli sotilasakatemioiden opiskelijoita ja sisäisiä joukkoja. Myös vuonna 2014 Venäjään liitetyn Krimin joukkoja osallistui paraatiin.³⁵

Paraatin voidaan katsoa olevan se osa voitonpäivän juhlaa, jossa veteraanien poistuma näkyy kaikkein selvimmin. Vuonna 1995 Suomen edustaja,

³² HS 10.5.1995. Sailas, A.: Karjalan veteraanit eturiveissä Punaisen torin marssilla, mukana myös nykyarmeijan erikoisyksikkö.

³³ HS 9.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Venäjä pohjusti voitonjuhlia neuvostomallin militarismilla.

³⁴ Russian Army Parade Victory Day, 2005, lisätty 13.5.2015, tarkistettu 30.3.2016.
<<https://www.youtube.com/watch?v=ab4SRStaQJA>>; HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika:
Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa.

³⁵ Parad pobedy na Kraštnoi Ploštšadi 9 maja 2015, esitetty suoratoistona 9.5.2015, tarkistettu 30.3.2016.
<<https://www.youtube.com/watch?v=GE023IHAcYE>>.

viipurilaissyntyinen presidentti Martti Ahtisaari saattoi seurata Punaisen torin veteraaniparaatia, johon osallistui myös puna-armeijan Karjalan rintaman veteraaneja ja Viipurin valloittajien edustajia.³⁶ Vuonna 2005 veteraanit eivät enää osallistuneet marssiin jalkaisin vaan he ajoivat 140 kuorma-autolla Punaisen torin yli.³⁷ Vuonna 2015 veteraanien rooli paraatissa oli lähes tyystin hävinnyt: marssiin he eivät enää millään muotoa osallistuneet edes rintamia kuvaavien kylttien kannoissa, vaan heidän tehtäväkseen oli tullut paraatin seuraaminen Punaisen torin laidalta käsin.³⁸

Veteraanien korkea ikä asettaa vaatimuksia heidän osallistumiselleen, mutta yksin se ei selitä sitä, miksi veteraanit sivuutettiin paraatissa lähes täysin vuonna 2015; vuoden 2005 kaltainen kuorma-automarssi olisi todennäköisesti ollut mahdollinen vielä tuolloinkin. Siirtymä historiallisesta sotavoitosta moderneihin sotajoukkoihin on ilmeinen; vuonna 1995 suuri osa marssijoista oli veteraaneja ja vuonna 2005 historiallisiin univormuihin pukeutuneita joukkoja, mutta vuonna 2015 toiseen maailmansotaan viittaavat elementit sivuutettiin nopeasti ja päärooliin pääsivät Venäjän Federaation modernit joukot ja liittolaismaiden armeijat.

Vuosi 2015 ei ollut ensimmäinen, jolloin muiden valtioiden asevoimat osallistuivat paraatiin: esimerkiksi vuonna 2010 Neuvostoliiton sodanaikaisten läntisten liittolaismaiden sekä IVY-maiden asevoimat osallistuivat paraatiin.³⁹ Vuonna 2015 osallistuneet maat olivat kuitenkin Venäjän kanssa hyvissä väleissä olevia valtioita, ja paraatin suhde toiseen maailmansotaan oli vuotta 2010 huomattavasti heikompi tässä suhteessa. Tämä korostaa voitonpäivän luonteen muuttumista: side historiallisiin tapahtumiin jää taka-alalle, ja tapahtuma valjastetaan vallitsevaa poliittista tilannetta tukevaksi tempaukseksi. Uusi ilmiö paraatin valjastaminen senhetkisen poliittiseen tilanteeseen ei kuitenkaan ole, sillä jo 1995 paraatiin osallistui myös Tšetšenian sodan veteraaneja.

3.2 Valtionpäämiehen puhe

Puhe Punaisella torilla on tärkeä osa voitonpäivän juhlintaa, ja myös sillä on historiallinen tausta: vuoden 1945 voiton paraatissa paraatin vastaanottaja,

³⁶ HS 10.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Ahtisaari puhui demokratiakehityksen tärkeydestä Venäjällä.

³⁷ HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika: Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa.

³⁸ Parad pobedy na Kraštnoi Ploštšadi 9 maja 2015.

³⁹ BBC 9.5.2010. Foreign troops join Russia's Victory Day parade. Luettu 12.4.2016.

<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8670589.stm>>. RiaNovosti 9.5.2010. Inostrannye paradnye rastšoty v pervye prošli po Krasnoi ploštšadi.

Neuvostoliiton marsalkka Georgi Žukov piti puheen juuri sodasta saapuneille puna-armeijalaisille.⁴⁰ Puhe pidetään sen jälkeen, kun paraati on virallisesti otettu vastaan. Nykyään puhetta ei kuitenkaan pidä sotilashenkilö vaan maan presidentti. Tarkasteltavina vuosina puheen on pitänyt kaksi eri presidenttiä: Boris Jeltsin vuonna 1995 ja Vladimir Putin vuosina 2005 ja 2015.

Jeltsinin puhe pidettiin Leninin mausoleumin katolla, eli samasta paikasta, josta Stalin seurasi paraattia 50 vuotta aiemmin. Mausoleumia käytettiin tuolloin ensimmäisen kerran Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen; viimeksi se oli ollut käytössä vuoden 1991 vappujuhlassa.⁴¹ New York Times -lehdessä eletä pidettiin osoituksena siitä, että Jeltsin on siirtymässä nationalistiseen suuntaan, kun taas Venäjällä Jeltsinin päätöstä pidettiin maan traditioiden kunnioittamisena.⁴² Putin puolestaan on pitänyt molemmat puheensa Leninin mausoleumin eteen pystytetystä aitiosta, ja mausoleumi itsessään on ollut peitettynä juhlakoristeisiin.

3.2.1 Vuoden 1995 puhe

Jeltsin aloitti puheensa veteraaneille, rintamalla olleille, Venäjän kansalaisille ja tapahtuman vieraille. Puheessaan hän muisti ennen kaikkea veteraaneja, ja hän muistutti, että monet Punaiselle torille tulleista veteraaneista olivat osallistuneet voiton paraatiin vuonna 1945 ja lokakuun vallankumouksen paraatiin vuonna 1941. Hän tähdensi, että Hitlerin aikeena oli ollut orjuuttaa Neuvostoliiton ja monien muiden valtioiden kansalaiset ja että tämä oli johtanut keskitys- ja tuhoamisleireihin. Neuvostoliitto oli kuitenkin ollut valmis maksamaan kovan hinnan maailman vapauttamiseksi fasismilta. Sodan aikaisia toimijoita tulisi muistaa, ja tuosta muistosta oli tullut ihmisiä yhdistävä tekijä. Jeltsin mainitsi puheessaan myös muut liittoutuneet, eli Yhdysvallat ja Iso-Britannian, jotka olivat Neuvostoliiton tavoin osoittaneet sankaruutta, viisautta ja urheutta sodassa. Tämä yhteistyö oli presidentin mukaan pelastanut lukemattoman määrän ihmishenkiä, ja siihen oli sittemmin liittynyt myös muita maita, kuten Ranska. Sodasta huolimatta Venäjä ja Saksa olivat kuitenkin kyenneet elämään rauhan aikaa jo 50 vuotta, ja menneisyydestä oli otettu opiksi. Myös kylmä sota ja senaikainen ydinaseuhka olivat menneisyyttä, ja tämän kunniaksi niin idän kuin lännenkin johtajat olivat saapuneet Moskovaan. Voitonpäivästä oli näin tullut

⁴⁰ Parad Pobedy 1945 god.

⁴¹ HS 10.5.1995. Sailas, A., Karjalan veteraanit eturiveissä Punaisen torin marssilla, mukana myös nykyarmeijan erikoisyksikkö.

⁴² The New York Times 29.4.1995. Erlanger, Steven. Yeltsin to Stand Atop Lenin's Tomb for Parade.

sodan uhrien muistamisen, voimien yhdistämisen ja fasismin kukistamisen päivä. Jeltsin myös muistutti, että vuosisata oli pian päättymässä ja että se jäisi historiaan verisenä aikana. Miljoonat sodan kokeneet olivat valitettavasti jo menehtyneet, mutta heidän henkensä kuitenkin jatkaisi elämää seuraavissa sukupolvissa. Lopuksi Jeltsin kiitti sotaveteraaneja isänmaan ja koko maailman pelastamisesta fasismilta ja toivotti kuulijoilleen hyvää voitonpäivää.⁴³

Verrattuna Putinin vuosina 2005 ja 2015 pitämiin puheisiin Jeltsin osoitti puheensa selvemmin veteraaneille, ja hän puhui varsin vähän toiseen maailmansotaan liittymättömistä asioista. Jeltsinillä oli kuitenkin hyvä syy osoittaa puheensa juuri veteraaneille: puheen aikana suuri osa Punaisen torin kuulijoista oli juuri veteraaneja. Sen sijaan Tšetšenian tilanteeseen Jeltsin ei puheessaan viitannut edes kiertoilmauksin: voitonpäivänä vuonna 1995 tämä aihe pyrittiin muutenkin yleisesti sivuuttamaan.⁴⁴

3.2.2 Vuoden 2005 puhe

Vuoden 2005 puheensa Putin osoitti Venäjän kansalaisille, juhlan vieraille ja sotilashenkilöille. Hän ilmoitti kuusikymmentä vuotta aikaisemmin päättyneen sodan olleen raskas ja johtaneen kansanmurhiin ja rotuvihaan. Vaikka sotaa oli käyty ympäri maailmaa, raskaimmat ja merkittävimmät sotatapahtumat oli käyty Neuvostoliiton alueella. Saksalaisten tarkoituksena oli ollut orjuuttaa neuvostoliittolaiset ja tuhota maa, mutta suunnitelma oli epäonnistunut, kun neuvostoarmeija oli kyennyt kääntämään sodan voitolliseksi. Putin myös mainitsi, että voitto oli ollut ennalta määrätty ja että Neuvostoliitto oli vapauttanut Euroopan. Yksin voittoa ei toki saavutettu vaan Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Ranskan ja muiden Hitleriä vastustaneiden maiden avulla, joskin Neuvostoliitto oli menettänyt sodassa kymmeniä miljoonia ihmishenkiä.⁴⁵

Putin myös ilmoitti maansa olevan valmis rauhalliseen eloon naapurimaidensa kanssa, eikä uutta kylmää tai kuumaa sotaa saanut enää syntyä. Rauha ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys edes kylmän sodan jälkeen, vaan uutena uhkana oli terrorismi. Tärkeimpänä sodanjälkeisenä saavutuksena oli kuitenkin Venäjän ja Saksan välinen sovinto. Voitonpäivä oli Putinin sanojen mukaan pyhä juhlapäivä, joka oli täynnä positiivisia tunteita ja jolloin tulisi muistaa veteraaneja. Lopuksi hän toivotti veteraaneille pitkää elinikää ja hyvinvointia.⁴⁶

⁴³ Parad pobedy 1995.

⁴⁴ Ks. Luku 5.1.1.

⁴⁵ Russian Army Parade Victory Day, 2005.

⁴⁶ Sama.

Putinin puheessa näkyy toisaalta Jeltsinin puheessakin ilmennyt retoriikka, mutta myös uudet historiantulkinnat ja tulevaisuuteen varautuminen. Jeltsinin tavoin myös Putin nimeää kansallissosialistisen Saksan viholliseksi, joka kukistettiin muiden liittoutuneiden avulla – joskin niin, että Neuvostoliitto kantoi kaikista suurimman taakan. Voiton pitäminen ennalta määrättyä ja pyhänä korostaa Venäjällä ilmenevää ajatusta Neuvostoliiton messiaanista ja myyttisestä roolista maailmanhistoriassa, jota muun muassa Maria Domańska on tutkimuksessaan⁴⁷ hahmotellut. Toisin kuin Jeltsin, Putin antoi myös toimintaohjeita silloiseen poliittiseen tilanteeseen: terrorismiin oli syytä varautua, ja tämän varoituksen taustalla olivat Venäjällä 2000-luvun alussa tapahtuneet terrori-iskut moskova-laistatteriin ja beslanilaiseen kouluun.

3.2.3 Vuoden 2015 puhe

Vuoden 2015 puheen Putin aloitti varsin samanlaisia fraasein kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, joskin vuonna 2015 hän osoitti puheensa Venäjän kansalaisten, vieraiden ja sotilashenkilöiden lisäksi myös veteraaneille. Vuoden 2015 puheessa painotettiin edellisiä juhluvuosien puheita enemmän Neuvostoliiton raskasta roolia sodassa ja muistutettiin, että juuri puna-armeija oli voittanut Saksan ja vapauttanut monet Euroopan kansat. Edellisten juhluvuosien tapaan Putin mainitsi puheessaan myös muut liittoutuneet, eli Iso-Britannian, Ranskan ja Yhdysvallat, ja lisäksi hän kehotti muistamaan myös kaikkia maanalaisia liikkeitä, joita oli syntynyt ympäri Eurooppaa. Sodan jälkeen oli palattu rauhaan ja luotu Yhdistyneet Kansakunnat. Putin kuitenkin muistutti, että sodan uhkakuvat eivät olleet kadonneet, vaan yhä useammin kansainvälisten yhteistyön peruseräitteitä oli jätetty vähälle huomiolle ja maailmaan oli yritetty jälleen luoda blokkeja ja yksinapaisuutta.⁴⁸

Presidentti myös kiinnitti huomiota niihin valtioihin, joiden asevoimat osallistuivat paraatiin. Osallistuneet IVY-maat, eli Azerbaidžan, Armenia, Valko-Venäjä, Kirgisia, Kazakstan ja Tadžikistan olivat sotineet Neuvostoliiton riveissä, kun taas Kiina, Intia, Serbia ja Mongolia olivat omalta osaltaan kantaneet taakkansa sodassa. Erityisesti Putin muisti Kiinan menettämiä miljoonia ihmishenkiä. Puheen lopussa Putin mainitsi, että monet paraatiin osallistuvista olivat sotaan osallistuneiden lastenlapsia: sodan olivat käyneet isät ja isoisät, joiden rooli ihmiskunnan tulevaisuuden takia oli

⁴⁷ Domańska, Maria (2015): Russia marks the 70th anniversary of the victory over Nazism: What significance does it have in an epoch of global confrontation? Tieteellisessä julkaisussa Centre for Eastern Studies, nro 171, Varsova, 1-7.

⁴⁸ Parad pobedy na Kraštnoi Ploštšadi 9 maja 2015.

ollut raskas. Tämä uhraus oli hyvä esimerkki nykyiselle ihmiskunnalle, ja jokaista sodassa kaatunutta tulisi muistaa – niin sotaan osallistuneita sukulaisia kuin myös Stalingradin taisteluissa, Leningradin piirityksessä ja keskitysleireillä menehtyneitä. Heidän muistokseen Putin julistikin puheen loppuvaiheessa minuutin hiljaisen hetken. Puheensa viimeiset lauseet Putin osoitti veteraaneille: hänen mukaansa veteraanit olivat päivän suurimmat sankarit, joiden uhrausten takia lapset, lastenlapset ja lastenlastenlapset voisivat itse antaa isänmaalle vuorostaan oman panoksensa. Viimeisenä Putin toivotti kuulijoilleen hyvää voitonpäivää.⁴⁹

Vaikka Putin ei puheessaan sivuuttanut Yhdysvaltojen roolia toisen maailmansodan loppumisessa, hän kuitenkin tuomitsi kiertoilmauksilla Yhdysvaltojen hegemonian ja Itä-Eurooppaan laajentuneen Naton, joita hän piti uhkana rauhalliselle maailmalle. Helsingin Sanomien mukaan tämä kohta ei ollut ainoastaan Yhdysvalloille suunnattua kritiikkiä, vaan myös kotiyleisön herättelyä.⁵⁰ Puheessa myös muistettiin muihin juhluvuosipuheisiin verrattuna poikkeuksellisen paljon Aasian sotatapahtumia, minkä voidaan katsoa johtuneen Venäjän halusta lähentyä Aasian maiden, kuten Kiinan kanssa. Aasian sotatapahtumiin viittaaminen ei täysin sovi voitonpäivän teemaan, sillä voitonpäivänä juhlitaan Saksan antautumista – sota Tyynellämerellä päättyi huomattavasti myöhemmin. Länsimaiden asettamien pakotteiden aikana Venäjä käänsi katsetaan itään, ja yhteistyötä perusteltiin myös yhtenevällä historialla, kuten akselivaltoja vastaan sotimisella. Yleisesti vuoden 2015 puhe sisälsikin juhluvuosipuheista eniten viittauksia vallitsevaan maailmanpoliittiseen tilanteeseen. Monet aiemmissakin puheissa esiintyneet elementit olivat läsnä Putinin puheissa: tällaisia olivat esimerkiksi Neuvostoliiton poikkeuksellisen raskas rooli sodassa, maan rooli maailman vapauttajana ja veteraanien kunnioitus. Muut liittoutuneet muistetaan kaikissa puheissa, mutta yleensä heidän osuuttaan pidetään merkittävästi vähäisempänä kuin Neuvostoliiton roolia.

Putin painotti vuonna 2015 myös poikkeuksellisen paljon veteraanien esikuvallisuutta nuoremmille sukupolville. Tähän kehotukseen kilpistyy oikeastaan koko voitonpäivän syvin ajatus ja syy juhlan viettoon: veteraanit esitetään sankareina, jotka taistelivat pahuuden prototyyppiä vastaan ja jotka olivat valmiita kuolemaan isänmaansa puolesta. Historiallinen tausta tälle tulkinnalle ei ole särötön, mutta Venäjän kaltaiselle valtiolle, jossa poliittinen johto pitää muun muassa länsimaita ja näiden

⁴⁹ Parad pobedy na Kraštšnoi Ploštšadi 9 maja 2015.

⁵⁰ HS 10.5.2015. Hakala, Pekka – Pettersson, Maria. Putin tuomitsi yksinapaisen maailman.

vaikutteita uhkana, ajatus sankarillisesta menneisyydestä ja muiden pelastamisesta luo oikeutusta tietynlaisen politiikan harjoittamiselle. Sota, jossa on menestytty hyvin, toimii myös esikuvana muille operaatioille, joihin liittyy sotilaallisia tavoitteita.

3.3 Sotilaskalustoa esittelevä osa paraatia

Myös paraatin sotilaskalustoa esittelevä osio periytyy vuoden 1945 paraatista. Tähän osuuteen osallistuvat pääasiassa maa- ja ilmavoimat, sillä Moskovassa ei ole sotaluksille sopivaa vesistöä – sen sijaan monissa meren rannalla sijaitsevilla venäläiskaupungeissa paraatiin kuuluu myös laivastonäytös.⁵¹ Vuonna 2015 myös merivoimien kalustoa osallistui Moskovan juhlallisuuksiin, kun Mustanmeren laivastoon kuuluvat BTR-80A-kuljetuspanssariajoneuvot ajoivat Punaiselle torille.⁵²

Vuoden 1995 sotilaskalustoa esittelevä paraatia ei järjestetty Punaisella torilla vaan Poklonnaja Goralle rakennetussa voitonpuistossa. Syynä paraatin siirtoon oli virallisesti se, ettei sotakalusto mahtunut Punaiselle torille jälleenrakennetun tuomiokirkon ja Ylönousemuksen portin takia.⁵³ Ainoastaan veteraaniparaati järjestettiin Punaisella torilla, ja osa kutsuvieraista, jotka olivat osallistuneet Punaisen torin veteraaniparaatin seuraamiseen, jättäytyi pois sotilasparaatista vastalauseena Tšetšenian sodan tapahtumille.⁵⁴ Jopa Jeltsinin osallistuminen sotilasparaatiin ei ollut Helsingin Sanomien mukaan varmaa.⁵⁵ Lopulta sotilasparaatiin osallistui Izvestija-lehden mukaan kuudentoista maan edustajat sekä YK:n pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali.⁵⁶ Sotilaskalustoa esittelevän paraatin lisäksi tapahtumaan kuului myös voitonpuiston muistomerkkialueen avajaiset sekä kaatuneiden muistoksi järjestetty messu alueen tuomiokirkossa.⁵⁷

Poklonnaja Goran paraati muistutti suuresti myöhempiä paraateja, jotka on pidetty kokonaisuudessaan Punaisella torilla: sotilasunivormuun pukeutunut Venäjän puolustusministeri Pavel Gratšov tervehti joukkoja liikkuvasta autosta, jonka jälkeen

⁵¹ Trenin.

⁵² Parad pobedy na Kraštšnoi Ploštšadi 9 maja 2015.

⁵³ HS 10.5.1995: Valkonen, Martti Veikko. Voittoa juhliittiin Moskovassa eri leireissä näyttävin menoin – Sotilasparaatin vastaanottanut Gratšov vaati asevoimien vahvistamista.

⁵⁴ HS 9.5.1995. Raivio, Jyri. Pariisi muisti sodan loppua sotilasmenoin – Ahtisaari sanoi, ettei hän aio boikotoida Venäjän sotaveteraanien paraattia Moskovassa.

⁵⁵ HS 6.4.1995. Virtanen, Matti. Kohl menee voitonpäivänä Moskovaan – Veteraanit ja koululaiset esiintyvät ulkomaisille vieraille Punaisen torin paraatissa.

⁵⁶ Izvestija 6.5.1995. Eggert, Konstantin. 9 Maja zarubežnye gosti predpotštut ne videt naših tankov.

⁵⁷ HS 10.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Voittoa juhliittiin Moskovassa eri leireissä näyttävin menoin – Sotilasparaatin vastaanottanut Gratšov vaati asevoimien vahvistamista.

pidettiin puhe, joukkojen marssit sekä sotilaskaluston esittelyosuus. Toisin kuin aikaisemmin samana päivänä järjestetyssä veteraaniparaatissa, Poklonnaja Goran paraatissa tervehdityt joukot olivat sotilashenkilöitä, jotka olivat järjestäytyneet aselajinsa mukaan. Tervehtimisen jälkeen Gratsšov nousi kutsuvieraiden aitioon ja piti lyhyen puheen, joka sisälsi varsin samanlaista retoriikkaa, kuin Jeltsinin puhe vain muutamaa tuntia aikaisemmin. Gratsšov vaati kuitenkin myös armeijan uudistamista ja vahvistamista. Puheen jälkeen alkoi varsinainen marssiosuus, jonka aloittivat sotilaallisen musiikkikoulun opiskelijat. Heidän jälkeensä pääaition ohitse kannettiin 150. kiväärikomppanian lipun kopio sekä sodan rintamia kuvaavat kyltit, joita veteraanit olivat pidelleet Punaisella torilla vain hetkeä aikaisemmin. Kylttien jälkeen pois marssivat Gratsšovin tervehtimät joukot, joiden joukossa oli pääasiassa Venäjän sotilaallisten oppilaitosten opiskelijoita. Marssin loppuvaiheessa alkoivat ylilennot, joita seurasivat panssariajoneuvot. Yhteensä Poklonnaja Goran paraatiin osallistui noin 10 000 miestä, noin 300 panssariajoneuvoa, ohjuksia ja 79 ilma-alusta. Sotilaskalusto ei ollut toisen maailmansodan aikaista, vaan vuonna 1995 käytössä ollutta teknologiaa: esitellyn kaluston joukossa oli muun muassa kuljetuspanssarivaunu BTR-80, maataistelukone Su-25 ja taistelupanssarivaunu T-80.⁵⁸

Vuoden 2005 paraati poikkesi huomattavasti vuosien 1995 ja 2015 paraateista, sillä tuolloin sotakalustoa esittelevää osiota ei järjestetty käytännössä lainkaan: ainoa esillä ollut kalusto olivat ylilentöjä tehneet koneet ja veteraaneja kuljettaneet kuorma-autot. Kyseinen vuosi oli muutenkin vähemmän militaristinen kuin muut tarkasteltavat juhluvuodet, sillä puolustusministeri Ivanov oli paraatia vastaanottaessaan ollut siviilivaatteissa. Sotakaluston esittelyn sijaan presidentti Putin ja hänen silloinen vaimonsa Ljudmila Putina johdattelivat tilaisuuden kutsuvieraat Tuntemattoman sotilaan haudalle, jonne he laskivat punaisia neilikankukkia. Vuosi 2005 erosi muista tarkasteltavista vuosista siinä, että presidentin puolisoilla oli juhlassa varsin näkyvä rooli: juhlallisuuksien ajan Ljudmila Putina edusti miehensä kanssa, kun taas muina vuosina presidentti on hoitanut edustamisen yksin.⁵⁹

Vuonna 2015 sotakalusto esiteltiin Punaisella torilla vuoden 1945 tradition mukaisesti. Sotakalustoa esittelevä paraati sai Venäjän kannalta negatiivista julkisuutta

⁵⁸ 9 maja 1995g. Moskva. Poklonnaja Gora. Vojennyi parad. Lisätty sivulle 17.4.2011, tarkistettu 30.4.2016. <<https://www.youtube.com/watch?v=CPJwtuk1iIc>>. HS 10.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Voittoa juhliittiin Moskovassa eri leireissä näyttävin menoin – Sotilasparaatin vastaanottanut Gratsšov vaati asevoimien vahvistamista.

⁵⁹ Russian Army Parade Victory Day, 2005.

ennen voitonpäivää, kun yksi paraatin kenraaliharjoituksiin osallistuneista Armata T-14-panssarivaunuista sammui Punaiselle torille Leninin mausoleumin eteen ja se jouduttiin hinaamaan pois. Harjoitusten selostaja ilmoitti, että kyseessä olisi ollut evakuointiharjoitus, mutta väitettä pidettiin puhtaana hätävalheena.⁶⁰ Kyseinen panssarivaunutyyppi oli saanut paljon julkisuutta Venäjällä ennen välikohtausta, ja esimerkiksi Rossiiskaja gazeta oli pitänyt uutta mallia varustelultaan yliverlaisena, joskin myös salaisena.⁶¹

Virallisessa paraatissa kaikki sujui kuitenkin suunnitellusti, ja paraatin osion aloittivat sodan aikaiset T-34-panssarivaunut, joita televisiojuontaja kutsui toisen maailmansodan parhaaksi panssarivaunuksi. Lyhyttä historiallista osuutta seurasi moderni sotakalusto. Maata pitkin liikkuva sotakalusto oli koristeltu Yrjön nauhan väreillä, ja erityistä huomiota kiinnitettiin Venäjään vuotta aiemmin liitetyn Krimin sotakalustoon ja avaruustekniikkaan. Paraatin lentonäytöksessä puolestaan kaksi tunnettua venäläistä ilmailuryhmää, Striži ja Russkie Vitjazi, ampuivat raketteja torin yllä, minkä jälkeen MiG-27-hävittäjät ja Su-25-maataistelukoneet lensivät muodostaen taivaalle symbolisen numeron 70. Paraatin päätti Su-25SM-rynnäkkökoneiden ylilento, ja viimeisen lennon aikana taivaalle ruiskutettiin Venäjän trikolorin värit.⁶² Etenkin ylilennot oli suunniteltu aiempiin juhluvuosiin verrattuna poikkeuksellisen visuaalisiksi. Yhteensä Punaisen torin paraatiin osallistui 16 000 sotilasta, 200 ajoneuvoa ja 150 ilmalusta,⁶³ eli vuonna 2015 paraatin vahvuus oli suurin.

⁶⁰ HS 8.5.2015. Hakala, Pekka. Venäjän uutuuspanssari sammui harjoituksissa.

⁶¹ RG 4.3.2015. Alimov, Timur. 7 novyh vidov vojennoi tehniki, kotorye pokažut na Parade. Luettu 5.5.2016, <<http://rg.ru/2015/03/04/tehnika-site.html>>.

⁶² Parad pobedy na Kraštšnoi Ploštšadi 9 maja 2015.

⁶³ Trenin.

4 Symboliikka

4.1 Valtion suhde symboleihin

Valtiolliset toimijat ovat Venäjällä hyödyntäneet voitonpäivän symboleja toiminnassaan. Esimerkiksi maan presidenttien, Vladimir Putinin ja Dmitri Medvedevin, on nähty kantavan Yrjön nauhaa⁶⁴ ja vuonna 2015 Putin osallistui Moskovon punaisen torin Kuolemattoman rykmentin marssiin kantaen sotaan osallistuneen isänsä kuvaa⁶⁵. Valtionpäämiehen osallistuminen julkisiin juhlallisuuksiin tuo hänet lähemmäksi kansaa ja se voi jopa vahvistaa hänen asemaansa. Tavallinen kansalainen samaistuu helpommin johtajaan, joka käyttää samanlaisia asusteita tai osallistuu tilaisuuksiin, joihin kuka tahansa ihminen voi periaatteessa osallistua.

Voitonpäivä ja sotamuistot on suojattu Venäjällä lainsäädännöllä. Vuonna 1995 säädettiin liittovaltion laki ”Suuressa isänmaallisessa sodassa 1941–1945 neuvostokansan saavuttaman voiton säilyttämisestä”⁶⁶, kun taas 150. kiväärikomppanian lippu nostettiin lailla voiton viralliseksi symboliksi vuonna 2007.⁶⁷ Tärkeimpien voitonpäivän symbolien asema ja niihin liittyvä lainsäädäntö Venäjällä on puhuttanut myös duumassa. Huhtikuussa vuonna 2015 Venäjän eläkeläisten puolueen kansanedustaja Igor Zotov ehdotti, että Yrjön nauhan ja 150. kiväärikomppanian lipun häpäisy kriminalisoitaisiin, kuten oli jo toimittu Venäjän federaation lipun ja vaakunan suhteen. Näiden häpäisystä voitiin tuolloin tuomita yhden vuoden vankeuteen.⁶⁸ Kuvallisia symboleita puolestaan hyödynnetään etenkin julkisissa tiloissa ja esimerkiksi postimerkeissä. Vuonna 1995 Moskovassa annettiin jopa asetus, jonka mukaan kaikki kaupungin näyteikkunat on koristeltava juhlan teeman mukaisesti.⁶⁹

⁶⁴ Miller, 96. World War II Victory Parade, Red Square 2010 Parad pobedy, lisätty 27.4.2011, tarkistettu 11.4.2016. <<https://www.youtube.com/watch?v=d6GB-1BdWKA>>.

⁶⁵ Kremlin.ru 9.5.2015: Vladimir Putin prinjal utšastije v aktsii ”Bessmertnyi polk”. <<http://kremlin.ru/events/president/news/49442>>.

⁶⁶ Federalnyi zakon Rossiiskoi Federatsii ot 4.11.2014. No 332-F3 ”O vnesenii izmenenii v statju 6 Federalnogo zakona ”Ob uvekoveštšanii Pobedy sovetskogo naroda v Velikoi Otetšestvennoi voiny 1941–1945 godov” i statju 20.3 Kodeksa Rossiiskoi Federatsii ob administrativnyh pravonarušeniiah.”

⁶⁷ Federalnyi zakon Rossiiskoi Federatsii ot 7.5.2007. No 68-F3 ”O Znameni Pobedy”.

⁶⁸ Izvestija 10.4.2015: Ivuškina, Anna. Za oskevrenije simbolov Podedy hotjat vvesti ugolovnuju otvetstvennost.

⁶⁹ HS 5.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Moskovon pormestari määräsi kaikki kaupat koristelemaan ikkunansa voiton kunniaksi.

On kuitenkin myös olemassa voitonpäivän symboleja, joihin Venäjän johto on suhtautunut kriittisesti. Etenkin Neuvostoliiton diktaattori Stalinin käyttö voitonpäivän symboliikassa keräsi kritiikkiä presidentti Dmitri Medvedeviltä vuonna 2010.⁷⁰ Vaikka Venäjällä on yhä paljon ihmisiä, jotka kaipaavat Stalinin kaltaista johtajaa, olisi Staliniin vetoaminen kuitenkin riskialtista, sillä hänen tekemänsä ihmisoikeusrikokset ovat tiedossa; Levada-keskuksen tilastojen⁷¹ mukaan vuonna 2010 noin 24 prosenttia venäläisistä suhtautui Staliniin negatiivisesti ja 38 prosenttia välinpitämättömästi. Yleisesti voidaan sanoa, että Venäjän johto hyödyntää toiminnassaan niitä symboleja, joihin ei liity suuria ristiriitaisuuksia venäläisten keskuudessa. Neuvostoaikaisiin johtajiin on kuitenkin saatettu vedota hienovaraisesti: vuonna 1995 Jeltsin seurasi veteraaniparaatia Leninin mausoleumin katolta, kuten Stalin oli tehnyt vuonna 1945. Tällaisista traditioista on kuitenkin sittemmin luovuttu, ja myöhempinä vuosin mausoleumi on yleensä peitetty paraatin ajaksi ja presidentti on seurannut paraattia sen vierestä.

Keskustelua on käyty myös Stalingradin nimen käytöstä. Sodan aikana Stalingrad toimi tärkeänä taistelulenttänä ja se sai sankarikaupungin arvonimen, mutta Stalinin kuoltua kaupungin nimi vaihdettiin neutraalimmaksi Volgogradiksi. Kiinnostus sodan aikaisen nimen käyttöön on kuitenkin lisääntynyt maassa, ja vuonna 2005 palautettiin Moskovan tuntemattoman sotilaan haudan yhteydessä oleviin sankarikaupunkikiviin Stalingradin nimi.⁷² Volgogradissa on myös päätetty ottaa sodan aikainen nimi takaisin voitonpäivän ja muutaman muun valtiollisen juhlapäivän ajaksi. Volgogradin kaupungin johdon mukaan syynä tähän ei kuitenkaan ole Stalinin ihannointi, vaan se, että Stalingradin taistelu tunnetaan sodan käännekohtana.⁷³

4.2 Kuolematon rykmentti

Kuolematon rykmentti (bessmetnyi polk) edustaa yhtä uusimmista voitonpäivän perinteistä Venäjällä. Marssin ideana on, että jokainen osallistuja kantaa kulkueessa kylttiä, johon on kiinnitetty sotaan osallistuneen sukulaisen – yleensä isovanhemman – valokuva ja nimi. Tempaus luotiin Tomskissa vuonna 2012, jolloin sotaan osallistuneita

⁷⁰ HS 14.5.2010. Pääkirjoitukset. Virta, Kaija. Medvedev kaatoi Stalinin patsaan.

⁷¹ Levada. ru 5.3.2010, Rossijane o Staline, luettu 12.5.2015. <<http://www.levada.ru/new/05-03-2010/rossiyane-o-staline>>.

⁷² Washinton Post 10.5.2005. Baker, Peter; Finn, Peter. Bush, Putin Mark a Shared Victory.

⁷³ New York Times 31.1.2013. Roth, Andrew, Russia Revives the Namesake of 'Uncle Joe'. Luettu 25.4.2016, <http://www.nytimes.com/2013/02/01/world/europe/volgograd-named-stalingrad-again-at-least-sometimes.html?_r=0>.

muistavaan marssiin osallistui seitsemäntuhatta ihmistä. Jo vuotta myöhemmin vastaava tapahtuma oli levinnyt eripuolille Venäjää ja jopa ulkomaille.⁷⁴ Täysin uusi ajatus sotaan osallistuneen veteraanin valokuvan kantamisesta voitonpäivän aikana ei kuitenkaan ollut: jo vuoden 1995 voitonpäivänä Punaisella torilla yksi mies kantoi veteraanin valokuvaa Jeltsinin puheen aikana.⁷⁵

Erityistä tapahtumassa oli se, että se organisointiin tavallisten ihmisten keskuudessa; Tomskissa organisoijina toimi Anna Utkinan mukaan kolme miestä, Sergei Lapenkov, Sergei Kolotovkin ja Igor Dmitrijev.⁷⁶ Utkina yhdistää Kuolemattoman rykmentin ideaan ranskalaisen psykologin Pierre Janet'n ajatuksia siitä, että muistaminen on tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ihmisten välillä: tapahtuman – tässä tapauksessa sodan – kokeneet välittävät muistonsa muille ihmisille, jotka ylläpitävät muistoa, kun kokija itse menehtyy. Kuolematon rykmentti on tapahtumana suunnattu niille ihmisille, jotka eivät itse ole sotaa kokeneet.⁷⁷ Näin rykmentti voidaan nähdä siirtymänä sukupolvien välillä: kun sodan kokeneet isoisät käyvät yhä harvalukuisemmiksi, päävastuu muistamisesta siirtyy lapsenlapsille. Tempaus myös antaa sodan kärsimyksille kasvot ja tekee rivisotilaista yhtäaikaisesti sekä perheenjäseniä että sankareita. Kuolemattoman rykmentin idea on myös siirtynyt verkkoon, eli sotaan osallistuneiden sukulaisten kuvia on alettu jakaa voitonpäivän tienoilla sosiaalisessa mediassa, kuten Facebookissa ja VK:ssa. Tapahtumassa on kuitenkin kannettu myös muita kuin kuolleiden sukulaisten kuvia: vuonna 2016 tempaukseen osallistuneiden kuvien joukossa oli myös Stalinin valokuva ja keisari Nikolai II:n ikoni.⁷⁸

Tapahtuman nettisivujen tempaukseen voi osallistua kuka tahansa etnisestä, uskonnollisesta tai poliittisesta taustasta huolimatta. Venäjän kaltaisessa monien kansallisuuksien valtiossa toinen maailmansota nähdään yhtenä ainoista kaikkia kansalaisia yhdistävänä tekijänä, ja tätä osataan maassa myös hyödyntää etenkin heikon taloustilanteen aikana. Sivuston mukaan tempauksen pääasiallinen tehtävä on sotaan osallistuneen sukupolven henkilökohtaisen muiston säilyttäminen jokaisessa perheessä; koska sota kosketi koko sukupolvea, ei Venäjällä ole montaakaan ihmistä, joiden sukulaisten joukosta ei löytyisi marssiin sopivaa kasvoa. Tapahtumaan liittymättömiä

⁷⁴ Utkina, 1862.

⁷⁵ Parad pobedy 1995.

⁷⁶ Utkina, 1862.

⁷⁷ Sama.

⁷⁸ The Ulkopolitist 18.5.2016. Laine, Veera, Kun sotaa pitää juhlia: Miten Nyky-Venäjä tulee toimeen oman menneisyytensä kanssa. The Ulkopolitist 18.5.2016, luettu 22.5.2016, <<https://ulkopolitist.fi/>>.

tunnuksia, kuten poliittisten puolueiden tai muiden yhdistysten logoja, ei tapahtumassa saa kantaa.⁷⁹ Kulkueessa on kuitenkin yleistä kantaa esimerkiksi Yrjön nauhaa, eikä ole tavatonta, että osallistujien vaatetus on sotilaallinen ja sisältää punatähtiä tai sirpejä ja vasaroita – eli kommunismin perinteisiä symboleja. Sääntöjen tavoitteena voidaan katsoa olevan pyrkimys yhdistää Venäjän kansalaiset muistojuhlan aikana. Tällä voidaan katsoa olevan myös poliittisia tarkoituksia: kun ihmiset kokevat olevansa yhteisen asian takana, he samaistuvat paremmin myös valtioonsa. Toisaalta myös tempauksen syntyminen ruohonjuuritason liikkeenä on koettu positiiviseksi tekijäksi maassa, jossa valtion johdon merkitys on merkittävä.⁸⁰

Vuonna 2014 päätettiin, että tapahtuma yhdistettäisiin voitonpäivän viralliseen ohjelmaan vuonna 2015, jolloin vietettäisiin voiton 70-vuotisjuhlaa. Tapahtuman nettisivujen mukaan marssiin osallistui tuolloin noin neljä miljoonaa ihmistä, joista Moskovan osuus oli noin puolimiljoonaa.⁸¹ Huomattavaa on, että Moskovan Kuolemattomaan rykmenttiin osallistui myös presidentti Putin ja tapahtuma järjestettiin Punaisella torilla, joka on muina juhluvuosina ollut yleensä suljettu tavalliselta yleisöltä päivän aikana. Nämä faktat todistavat, että maan johto pyrkii hyötymään tapahtumasta. Vaikka Kuolematon rykmentti virallisesti onkin poliittisesti neutraali, se on muutamassa vuodessa menettänyt ruohonjuuritasoisen luonteensa ja valtio on ottanut tapahtumassa näkyvän roolin. Ulkopoliittisen instituutin tutkija Veera Laine pitää Kuolematonta rykmenttiä tässä mielessä varsin tyypillisenä ilmiönä: tavallisilla ihmisillä on jo itsessään tarvetta nostaa kansallistunnetta, ja valtion johdolle tämä tavoite sopii hyvin – joskin tätä myös halutaan kontrolloida.⁸²

Venäjällä on varsin yleistä, että erilaisiin valtiolle myönteisiin mielenosoituksiin ja marsseihin osallistuminen ei perustu yksinomaan vapaaehtoisuuteen, vaan esimerkiksi julkisen sektorin työntekijöitä saatetaan käskää osallistumaan niihin.⁸³ Ei voida kuitenkaan olettaa, että Kuolematon rykmentti perustuisi osallistumispakkoon, sillä venäläiset suhtautuvat tapahtumaan yleisesti positiivisesti: vuonna 2015 Levada-keskuksen kyselytutkimuksessa 89 prosenttia haastatelluista ilmoitti suhtautuvansa tapahtumaan positiivisesti tai melko

⁷⁹ Letopis polka, luettu 10.3.2016. <<http://moypolk.ru/letopis-polka>>.

⁸⁰ HS 9.5.2016. Ahonen, Anneli, ”Kuolematon rykmentti” saa venäläiset muistamaan omiaan – voitonpäivän marssiin osallistui miljoonia ihmisiä.

⁸¹ Letopis polka.

⁸² Laine.

⁸³ HS 9.5.2016. Ahonen, Anneli, ”Kuolematon rykmentti” saa venäläiset muistamaan omiaan – voitonpäivän marssiin osallistui miljoonia ihmisiä.

positiivisesti.⁸⁴ On toki mahdollista, että joillakin osallistujilla sotaan osallistuneiden sukulaisten muistaminen on osittain toissijaista, sillä kulkue voi olla joillekin enemmän niin sanottu keväinen kylätapahtuma tai Moskovian tapauksessa tilaisuus, jossa voi poikkeuksellisesti nähdä maan presidentin ja marssia Punaisella torilla voitonpäivänä.

Kuolemattoman rykmentin tarkoituksena voidaan nähdä myös ihmisten ohjailu tiettyyn suuntaan: sodalla ja jopa sen päättymisellä oli lukuisia negatiivisia seurauksia monille neuvostoliittolaisille – kansan toiveet kolhoosien lakkauttamisesta eivät toteutuneet ja monet sotavangit teloitettiin heidän palattuaan Neuvostoliittoon – mutta tällaisille historiallisille kipukohdille ei tässä tapahtumassa ole sijaa.

4.3 Yrjön nauha

Mustaoranssi Yrjön nauha (georgijevskaja lentotška) on yksi uusimmista ja näkyvimmistä voitonpäivän symboleista. Sen juuret ovat keisarinvallan aikaisessa kunniamerkissä, Pyhän Yrjön ristissä,⁸⁵ jota jakoi Venäjän keisarinna Katariina II:n perustama Pyhän Yrjön ritarikunta.⁸⁶ Kyseisiä kunniamerkkejä jaettiin myös useille suomalaisille, ja heistä kuuluisin lienee Suomen marsalkka C. G. E. Mannerheim.⁸⁷ Ritarikunta lakkautettiin vuonna 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen, mutta toisen maailmansodan aikana vuonna 1943 Neuvostoliitossa perustettiin Kunnian ritarikunta, jonka kunniamerkeissä hyödynnettiin Pyhän Yrjön ristin väritystä.⁸⁸ Keisarinaikaisten symbolien ja muiden perinteiden elvyttäminen oli toisen maailmansodan aikana yleistä Neuvostoliitossa: jo sodan nimikin, Suuri isänmaallinen sota (Velikaja Otšestvennaja voina), juontaa juurensa Napoleonin sotiin⁸⁹ ja ortodoksisen kirkon asemaa parannettiin sodan aikana.⁹⁰ Nauhan värimaailma oli käytössä myös välittömästi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen: vuoden 1995 paraatissa osa esillä olleista symboleista kantoi nauhan väritystä,⁹¹ joskin käyttö oli huomattavasti vähäisempää kuin vuosina 2005 tai

⁸⁴ Levada 29.5.2015, Den pobedy i aktsija ”bessmertnyi polk”, luettu 12.5.2016, <<http://www.levada.ru/2015/05/29/den-pobedy-i-aktsiya-bessmertnyj-polk/>>.

⁸⁵ Miller, 94.

⁸⁶ Nagrady Rossii, Ordena Imperatorskoi Rossii, Orden Svjatogo Georgija, <<http://ordenrf.ru/rossiya/orden-svyatogo-georgiya.php>>, luettu 24.3.2016.

⁸⁷ C. G. E. Mannerheimille myönnetty kunniamerkit, luettu 22.5.2016. <http://www.mannerheim.fi/13_erity/kunnmerk.htm>.

⁸⁸ Prezidium verhovnogo soveta SSSR, Ukaz ot 8 nojabrja 1943 goda, Ob utšreždenii ordena slavy I, II j III stepeni. Nagrady Rossii, Ordena SSSR, Orden Slavy, <<http://ordenrf.ru/su/orden-slavy.php>>, luettu 24.3.2016. Nagrady Rossii, Ordena Imperatorskoi Rossii, Orden Svjatogo Georgija.

⁸⁹ The Independent, 9.5.2005, Osborn, Andrew, Victory Day in Russia: May 9th, 1945: The End of the Great Patriotic War.

⁹⁰ Pyykkönen, Petja: Venäjän ortodoksikirkko, luettu 29.3.2016.

<http://www.ortodoksi.net/tietopankki/ortodoksisen_kirkon_historia/venajan_ortodoksinen_kirkko.htm>.

⁹¹ Parad pobedy 1995 god. 9 maja 1995g. Moskva. Poklonnaja Gora. Vojennyi parad.

2015. Pyhän Yrjön ritarikunta puolestaan perustettiin uudestaan vuonna 2000 presidentin ukaasilla.⁹²

Populaarin muotonsa musta-oranssi symboliikka sai vuonna 2005, eli voiton 60. juhluvuonna, jolloin RIA Novosti -lehden toimituksessa kehitettiin ajatus kannettavasta nauhasta sotavoiton muistoksi. Tuolloin erilaisten värikkäiden nauhojen kantaminen oli yleistä poliittisissa tapahtumissa, eli ajatus kannettavasta nauhasta ei ollut uusi. Pyhän Yrjön nauhan eräänlaisena esikuvana voidaan katsoa olevan myös punaiset unikat, joita kannetaan Englannissa ensimmäisen ja toisen maailmansodan päättymisen muistoksi. Näillä symboleilla on kuitenkin yksi merkittävä ero: Englannissa unikonkukat ovat maksullisia, kun taas Venäjällä Yrjön nauhoja jaetaan ilmaiseksi. Vuonna 2008 esimerkiksi Pietarin kaupunki käytti noin kahdeksan miljoonaa ruplaa, eli yli 200 000 euroa Yrjön nauhoihin. Nauha on myös levinnyt moniin muihin entisen Neuvostoliiton alueen valtioihin, joissa voitonpäivää vietetään.⁹³ Esimerkiksi Ukrainassa julkaistiin vuonna 2005 postimerkki, jossa nauhan värit esiintyvät (ks. kuva 1). Myös niissä maissa, joissa voitonpäivää ei virallisesti juhlita, nauhan voi hankkia itselleen esimerkiksi Venäjän suurlähetystöistä.⁹⁴ Nauhojen maksuttomuus varmistaa niiden saannin helppouden, eikä nauhan kantaminen ole sidottu esimerkiksi ihmisen taloudelliseen tilanteeseen.

Yrjön nauha sitoo toisessa maailmansodassa saavutetun voiton osaksi vuosisataista isänmaallisen perinteen jatkumoa. Keisarillisen ajan symbolin elvytys voidaan nähdä myös pyrkimyksenä lisätä Venäjän imperiumin historiaa kohtaan tunnettua ylpeyttä. Vaikka nauhan sävyt olivat käytössä myös Neuvostoliitossa, se on moniin muihin voitonpäivän symboleihin verrattuna huomattavasti vähemmän sidoksissa kommunismi-ideologiaan; symboli saavuttaa myös ne ihmiset, jotka suhtautuvat neuvostoideologiaan kriittisesti.⁹⁵

Nauhan kantaminen on varsin yksinkertainen tapa osoittaa passiivista kunnioitusta voitolle, ja se puhuttelee kaikkia sukupolvia ja yhteiskuntaluokkia. Elossa olevat veteraanit voivat kantaa nauhaa kunniamerkkiensä ohella, keski-ikäiset ripustavat niitä laukkujensa hihnaihin ja autojensa peruutuspeileihin ja päiväkotikäiset tytöt käyttävät niitä hiusnauhoina. Nauhan kantaminen kertoo ulkopuoliselle, että kantaja

⁹² Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1463, 8.8.2000, Ob utverždenii Statuta ordena Svja togo Georgija, Položenija o znake otlitšija – Georgievskom Krestve i ih opisani.

⁹³ Miller, 97. Valuuttamuunnoksessa on käytetty Suomen pankin ilmoittamaa kurssia toukokuulta 2008.

⁹⁴ V kakih stranah v mire možno polutšit georgijevskuju lentotšku, luettu 13.3.2016. <<http://9may.ru/gl/>>.

⁹⁵ Miller, 94.

arvostaa sotavoittoa: sanoja tai muita merkkejä ei tarvita, ja kunnioituksen voi osoittaa jokapäiväisessä arkielämässä. Nauhan mustaoranssit sävyt esiintyvät myös monissa muissa yhteyksissä, esimerkiksi julkisten paikkojen koristelussa ja postimerkkien kuvituksessa (ks. luku 4.5).

Kuva 1: Ukrainalainen postimerkki vuodelta 2005

Lähde: <<http://marki.biz.ua/shop/cat2005>>.

Nauhan värit saivat kansainvälistä huomiota vuonna 2014 Ukrainan konfliktin aikana. Ennen konfliktia nauha oli ollut käytössä myös Ukrainassa (ks. kuva 1), mutta konfliktin aikana asenne muuttui ja nauhoja alettiin kutsua koloradonkuoriaisiksi.⁹⁶ Nauhan värit puolestaan sai Venäjällä Ukrainan toimintaa vastustavia sävyjä, kun Venäjä-mieliset kapinalliset alkoivat kantaa nauhaa ja ilmoittivat käyvänsä taistelua ”fasisteja” vastaan.⁹⁷ Venäläisessä retoriikassa muistutettiin, että toisen maailmansodan aikana monet ukrainalaiset olivat pitäneet kansallissosialistista Saksaa vapauttajana⁹⁸. Näin toinen maailmansota nostettiin esikuvaksi kapinallisille ja vastustaja rinnastettiin hyökkäävään Saksaan. Asiaan otti kantaa myös nauhan keksimiseen osallistuneen RiaNovostin toimittaja Natalja Loseva,

⁹⁶ HS 26.4.2015. Konttinen, Jussi. Elle joutui Ukrainan hampaisiin.

⁹⁷ Novaja gazeta 12.5.2014. Julija Latynina. Georgijevskaja lenta – eto vam ne flajer. <<http://www.novayagazeta.ru/columns/63533.html>>.

⁹⁸ Wiseman, Paul (2014): Putin Plays the Great Patriotic War Card. Tieteellisessä julkaisussa World War II, Vol.29, Issue 3, 10, 12, Historynet LLC, Tysons.

joka kertoi symbolin olevan luotu Suuren isänmaallisen sodan veteraanien muistoksi, eikä hän pitänyt hyvänä asiana sitä, että nauhaa oli alettu yhdistää esimerkiksi Itä-Ukrainan kapinallisiin. Hän toivoikin, että nauha voisi säilyttää alkuperäisen tarkoituksensa ja että puna-armeijan veteraaneja kunnioitettaisiin myös Baltiassa ja Ukrainassa.⁹⁹ Kriittisyys nauhaa kohtaan on kuitenkin lisääntynyt muissa maissa: Kazakstanissa ja Kirgisiassa on esitetty, että Yrjön nauhan voisi korvata maiden lippujen värisillä nauhoilla,¹⁰⁰ ja myös Valko-Venäjällä monet korkean tason henkilöt ovat suositelleet, ettei nauhaa käytettäisi juhlien yhteydessä.¹⁰¹

4.4 Neuvostoaikaiset symbolit

Myös neuvostoaikaisia symboleja on käytetty voiton symbolina Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, joskin niiden voidaan katsoa menettäneen asemaansa historiallisesti neutraalimmalle Yrjön nauhalle. Tunnetuimmat neuvostoaikaiset symbolit ovat sirppi ja vasara, punatähti ja Neuvostoliiton lippu. Myös Stalinin ja Leninin symbolinen merkitys on saanut huomiota.

4.4.1 Voiton lippu

Vuosina 2005 ja 2015 Punaisen torin sotilasparaati aloitettiin kantamalla torille kopio 150. kivääridivisioonan punalipusta, jossa koristeina olivat perinteiset neuvostosymbolit sirppi ja vasara. Alkuperäinen lippu nostettiin sodan loppuvaiheessa Berliinin valtiopäivätalon katolle. Vuonna 2015 punalippu kannettiin Punaiselle torille Venäjän Federaation lipun kanssa samanaikaisesti, vuonna 2005 yksin.¹⁰² Myös vuonna 1995 lippu kannettiin Punaiselle torille, mutta hieman myöhäisemmässä vaiheessa paraatia.¹⁰³ Kyseinen lippu oli vuonna 2005 voimakkaasti esillä myös muissa yhteyksissä: esimerkiksi postimerkeissä lippu ja valtiopäivätalon valtaus olivat tärkeä teema (Kuvat 11 ja 13). Myös vuonna 2015 julkaistiin postimerkki, jossa lippu oli näyttävässä roolissa (Kuva 14). Gabriella Elgeniuksen mukaan liput ovat symboleista yleisimmin käytettyjä, sillä niiden olemassaolo antaa edustamalleen taholle virallisen tunnustuksen, niiden

⁹⁹ RiaNovosti 23.4.2014. Natalja Loseva: Georgijevskaja lentotška – uže traditsija, a ne aktsija. <<http://ria.ru/gl/20140423/1005130860.html>>.

¹⁰⁰ Mixnews 12.4.2015. V Kazahstane natšalas kampanija protiv Georgijevskoi lentotški. Luettu 9.4.2016. <<http://www.mixnews.lv/ru/world/news/2015-04-12/173897>>.

¹⁰¹ EurAsia Daily 6.5.2016. Belorusskie vlasti ”ne rekomendujut” graždanam nadevat georgijevskuju lentotšku. Luettu 27.5.2016, <<https://eadaily.com/ru/news/2016/05/06/>>.

¹⁰² HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika: Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa. Parad pobedy na Krasnoi ploščadi 9.5.2015.

¹⁰³ Parad pobedy 1995 goda.

kohtelu on usein lailla tarkasti suojattu ja ne ovat varsin helposti muokattavissa haluttuun tarkoitukseen.¹⁰⁴ Voiton lipun tarkoituksen voidaan siis katsoa olevan saavutetun voiton virallinen tunnustaminen, ja lippu on myös lainsäädännöllä suojattu Venäjällä.¹⁰⁵ Alun perin voiton lippu on muokattu Neuvostoliiton lipusta, johon on lisätty 150. kivääridivisioonan liittyvä teksti.

4.4.2 Tuntemattoman sotilaan hauta

Myös monilla muilla neuvostoaikana syntyneillä voiton symboleilla on vakiintunut asemansa Venäjällä ja voitonpäivässä. Moskovassa Kremlin muurin vieressä, Aleksanterin puutarhassa sijaitsee tuntemattoman sotilaan hauta, jolla palaa ikuinen liekki. Muistomerkki on perustettu joulukuussa 1966, jolloin tuli kuluneeksi 25 vuotta Moskovan taistelusta. Tuolloin paikalle haudattiin taistelussa menehtynyt sotilas, jonka ruumista ei ollut tunnistettu. Toukokuun kahdeksantena vuonna 1967 paikalla paljastettiin muistomerkki, joka koostuu punaisesta kivistä ja pronssisesta kypärästä ja lipusta. Vastaavat muistomerkit paljastettiin samaan aikaan myös kuudessa muussa sodan sankarikaupungissa.¹⁰⁶ Presidentti Jeltsinin vuonna 1997 antaman ukaasin mukaan Moskovan muistomerkillä on kunniavartio päivittäin kello 8–20.¹⁰⁷ Tuntemattoman sotilaan hauta esiintyy myös kuvallisessa symboliikassa; vuonna 1995 voiton kunniaksi julkaistussa postimerkissä se on tärkeässä roolissa (ks. kuva 5). Vuoden 2005 paraatin jälkeen eri maiden kutsuvieraat pitivät haudalla hiljaisen hetken.¹⁰⁸ Vuonna 2015 Saksan liittokansleri Angela Merkel, joka oli kieltäytynyt osallistumasta voitonpäivän paraatiin, laski muistomerkille seppeleen presidentti Putinin kanssa 10. toukokuuta.¹⁰⁹

4.4.3 Neuvostoaikaiset diktaattorit

Vuonna 2010 Venäjällä nousi esiin kysymys Josif Stalinin merkityksestä osana voitonpäivää, sillä Moskovan pormestari Juri Lužkov suunnitteli Stalinia esittelevien julisteiden levittämistä Moskovan kaduille. Tämä oli käytännössä ensimmäinen kerta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, kun Stalinin nimeä aiottiin käyttää voitonpäivän juhlinnassa. Suunnitelma sai kritiikkiä etenkin maan ihmisoikeuksien puolustajilta,

¹⁰⁴ Elgenius, Gabriella (2011): Symbols of Nations and Nationalism – Celebrating Nationhood. Palgrave Macmillan, New York, 59, 63.

¹⁰⁵ Federalnyi zakon, No 68-F3.

¹⁰⁶ Tumarkin, 598.

¹⁰⁷ Ukaz prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1277, 8.12.1997. Ob ustanovlenii postojannogo posta potšetnogo karaula v g. Moskva u Vetšnogo ognja na mogile Nejzvestnogo soldata.

¹⁰⁸ HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika: Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa.

¹⁰⁹ HS 11.5.2015: Hakala, Pekka. Merkel ja Putin eivät peitelleet erimielisyyksiään.

mutta maan veteraanit sen sijaan suhtautuivat kuviin positiivisesti.¹¹⁰ Suunnitelma kuitenkin peruttiin presidentti Dmitri Medvedevin johtaman järjestelykomitean puututtua asiaan. Kaksi päivää ennen voiton 65-vuotispäivää presidentti ilmoitti Izvestijan haastattelussa, että sotavoitto ei ollut Stalinin tai sotapäälliköiden, vaan kansan ansiota. Hän myös lupasi, että ihmisillä on oikeus vihata tai kunnioittaa Stalinia, mutta stalinismin paluuta Venäjälle oli turha odottaa.¹¹¹

Vaikka Leninin mausoleumi ei varsinaisesti ole sotavoiton symboli – Leninhän kuoli vuonna 1924, eli vuosia ennen toista maailmansotaa – myös se on saanut symbolista arvoa voiton suhteen. Neuvostoliiton hajottua Boris Jeltsin lakkautti Leninin mausoleumin kunniavartion vuonna 1993 ja kommunistijohtajan ruumiin hautaamisesta Pietariin keskusteltiin.¹¹² Venäjän kommunistit vastustivat ajatusta, ja Leninin mausoleumin säätöön johtaja Aleksei Abramov ilmoitti, että mausoleumin sulkeminen olisi loukkaus neuvostosotilaita kohtaan, sillä sotilaat olivat luvanneet toisen maailmansodan aikana puolustaa mausoleumia henkensä uhalla.¹¹³

4.5 Juhlavuosina julkaistut postimerkit

4.5.1 Vuoden 1995 postimerkit

Kuva 2 ja 3: Jaltan konferenssia kuvaava venäläinen postimerkki vuodelta 1995 ja The New York Timesissa julkaistu valokuva samasta tapahtumasta.

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>, The New York Times 17.3.1955.

¹¹⁰ HS 3.3.2010: Laitinen, Joonas. Stalinin kuvat leviävät Moskovaan.

¹¹¹ Izvestija 7.5.2010. Abramov, Vitali. Nam ne nado stesnjatsja rasskazyvat pravdu o voine – tu pravdu, kotoryju my vystradali.

¹¹² The New York Times, 7.10.1993. Struggle in Russia; Yeltsin Cancels Guards at Lenin's Tomb.

¹¹³ Kavaliauskas, 151.

Vuonna 1995 julkaistuissa venäläisissä voitonpäivän muistoksi tehdyissä postimerkeissä yhtenä teemana on liittoutuneiden välinen yhteistyö. Kuvassa 2 on kuvattuna 4. – 11.2.1945 järjestetty Jaltan konferenssi, johon osallistuivat kuvassa näkyvät liittoutuneiden kärkihahmot, eli Ison-Britannian pääministeri Winston Churchill, Yhdysvaltain presidentti Franklin Roosevelt ja Neuvostoliiton Josif Stalin. Miesten selän takana on kuvattuna maailmankartta. Johtohahmot ja voittajavaltiot esitetään postimerkissä varsin tasa-arvoisina, eikä Neuvostoliiton tai Stalinin rooli ole erityisen korostunut. Postimerkissä tosin väistämättä korostetaan suurvaltojen merkitystä pienten valtioiden kustannuksella: postimerkin sanomana on, että suurvaltojen johtohahmot ovat päättämässä koko maailman asioista. Tätä sanomaa ei kuitenkaan voi pitää virheellisenä, sillä näiden kolmen johtajan päätökset vaikuttivat merkittävästi siihen, millaiseksi sodanjälkeinen maailmanpoliittinen tilanne muodostui, ja tämä vaikutti huomattavasti myös muiden valtioiden asemaan.

Kuva 4: Venäläinen postimerkki vuodelta 1995

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>

Kuvassa 4 on puolestaan kuvattu 17.7. – 2.8.1945 pidetty Potsdamin konferenssi. Postimerkissä on miehitysvyöhykkeisiin jaetun Saksan kartta, jonka päällä on Saksaa vastaan sotineiden liittoutuneiden, siis Iso-Britannian, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain liput. Kartan alla on kuvattuna kansallissosialistisen Saksan lippuja, jotka Neuvostoliitto sai valtauksen yhteydessä sotasaaliiksi ja jotka olivat esillä vuoden 1945 voiton

paraatissa (vrt. kuva 9). Erikoista merkissä on se, ettei siinä lippujen joukossa ole Ranskan lippua, vaikka Ranskan miehitysvyöhyke postimerkkiin onkin kuvattuna. Ranskan poisjätto on todennäköisesti tehty siksi että maan merkitys Saksan antautumisessa oli muita liittoutuneita vähäisempi: esimerkiksi edellä mainitussa Jaltan konferenssissa ei Ranskalla ollut edustajaa, ja suuren osan sodasta Ranska oli osin Saksan miehittämä, osin Saksalle myötämielisen Vichyn nukkehallituksen alaisuudessa. Kolme tärkeintä liittoutunutta, siis Neuvostoliitto, Yhdysvallat ja Iso-Britannia, kuvataan myös tässä merkissä varsin tasa-arvoisina; ainoa Neuvostoliittoa korostava piirre kuvassa on se, että Neuvostoliiton lippu on sijoitettu keskelle kuvaa. Sen sijaan Neuvostoliiton miehitysvyöhykettä, josta myöhemmin syntyi DDR, ei ole postimerkissä korostettu muiden vyöhykkeiden rinnalla. Ranskan lipun lisäksi kuvasta on jätetty pois pääkaupunki Berliini, joka Saksan valtion tapaan jaettiin neljään miehitysvyöhykkeeseen sodan loputtua. Vuonna 1995 Jeltsin painotti puheessaan erityisesti Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian merkitystä sodan päättymisessä, mutta Punaiselle torille paraatin ajaksi ripustetussa julisteessa Ranskan lippu on kuitenkin esillä kolmen muun voittajavaltion lipun rinnalla.¹¹⁴

Kuva 5 ja 6: Venäläisiä postimerkkejä vuodelta 1995

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Kuvan 5 postimerkissä on kuvattu Moskovassa sijaitseva tuntemattoman sotilaan hauta ja sillä sijaitseva ikuinen liekki. Postimerkin teksti viittaa kaatuneiden muistamiseen. Kuvan 6 postimerkki puolestaan kuvaa vankien vapauttamista fasistisilta

¹¹⁴ Парад победы 1995 год.

keskitysleireiltä. Taustalla on esitettyä keskitysleirin piikkilankaa ja vartiotorni. Merkki ei varsinaisesti erittele, mitä keskitysleirivankeja siinä muistetaan, eli sen voidaan tulkita olevan omistettu kaikille keskitysleirivangeille. Molemmissa postimerkeissä väritys on tärkeässä osassa: auringonkeltaisuus kuvastaa aamunkoittoa, paremman aikakauden alkua ja ennen kaikkea sotavoittoa.

Kuva 7 ja 8: Venäläisiä postimerkkejä vuodelta 1995

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Myös sodan loppuvaiheen taistelut pääsivät esille vuoden 1995 postimerkeissä. Kuva 7 kuvaa Berliinin valtausta ja kuva 8 taistelua Mantšuriasta. Berliinin valtausta kuvaava merkki on keskittynyt symbolisesti tärkeän ja sodan loppuvaiheessa pahoin vaurioituneen valtiopäivätalon kuvaukseen. Kuva 8 visualisoi toisen maailmansodan loppuhetkiä, jolloin Saksa oli jo antautunut ja sotatoimet Euroopassa päättyneet. Nämä merkit kuvaavat sodan merkittäviä operaatioita, joissa Neuvostoliiton rooli oli suuri.

Yleisesti vuoden 1995 postimerkkejä yhdistävät sodan päätös vaiheen tapahtumat, kuten liittoutuneiden kokoukset, Saksan jako miehitysvyöhykkeisiin sekä viimeiset suuret taistelut. Tavallisen rivisotilaan muistaminen on varsin vähäistä, joskaan ei olematonta: tuntemattoman sotilaan hautaa kuvaavan merkin voidaan tulkita muistavan tavalliset sotilaat, mutta tämä huomiointi jää pitkälti suurten, kasvottomien operaatioiden sekä suurvaltojen johtajien varjoon. Kommunismin perinteisiä symboleja näissä merkeissä on huomattavan vähän, ainoastaan tähti sisältyy kaikkiin merkkeihin, ja senkin väritys on kultainen perinteisen punaisuuden sijaan.

4.5.2 Vuoden 2005 postimerkit

Kuva 9, 10 ja 11: Postimerkkejä vuodelta 2005

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Vuoden 2005 teemana olivat sodan loppuvaiheen rintamalla otetut valokuvat, jotka on muokattu postimerkeiksi. Etenkin Berliinin valtiopäivätalon valloitus on kyseisen vuoden postimerkeissä tärkeä teema (ks. kuvat 11 ja 13). Myös vuonna 1945 pidetty ensimmäinen voiton paraati on valikoitunut postimerkin taustaksi (ks. kuva 9). Wienin valtausta muistetaan kuvassa 12, jossa on kuvattuna kaatuneille neuvostosotilaille omistettu patsas sekä Belvederen linna.

Vuoden 2005 postimerkeissä keskitytään Saksan antautumiseen ja Berliinin valtauksen tavallisen sotilaan näkökulmasta. Johtajia ei ole kuvattuna tämän vuoden postimerkeissä lainkaan, vaan rivisotamiehet esitetään Berliinin ja Wienin vapauttajina ja ensimmäisen voiton paraatin osallistujina. Muita liittoutuneita tai keskitysleirien vapautusta ei ole kuvattu lainkaan, ei myöskään muualla kuin Euroopassa tapahtuneita sotatapahtumia toisin kuin muina vertailtavina vuosina. Näkökulma on jonkin verran vuoden 1995 postimerkkejä realistisempi; postimerkit on muokattu rintamalla otetuista valokuvista ja esimerkiksi kuvassa 10 kuvatut rauhankyyhkyt ovat tavallisia kesykyyhkyjä. Yleisesti ottaen vuoden 2005 postimerkit ovat yksipuolisempia kuin muina vuosina: ne ovat toistensa kaltaisia ja monet teemat, jotka ovat merkeissä edustettuina vuosina 1995 ja 2015, puuttuvat täysin.

Vuoteen 1995 verrattuna uutena elementtinä postimerkeissä ovat Yrjön nauhan värit. Myös kommunismin perinteinen symboli, punatähti on päässyt jälleen kuvalliseksi elementiksi. Punatähti on kiedottu yhteen Yrjön nauhan värien kanssa,

mikä korostaa neuvostoajan perinteiden elvyttämistä, mutta myös uusien muistamisperinteiden syntyä. Näin merkit erottuvat neuvostoajan kuvallisesta ilmaisusta; ne yhdistävät neuvostokauden ja nykyajan toisiinsa. Myös muut neuvostoajan elementit ovat tulleet käyttöön: kuvassa 12 on kuvattuna sirppi ja vasara neuvostosotilasta esittävässä patsaassa. Kuvan 13 postimerkissä on esitettynä myös punalippu. Kommunismin symbolien elvytys kuvallisessa ilmaisussa voidaan tulkita neuvostoajan perinnön nostalgiasoinniksi, mutta tärkein kunnia voitosta on kuitenkin haluttu antaa näissä postimerkeissä rivisotilaille, ei neuvostojohtajille.

Kuva 12 ja 13: Postimerkkejä vuodelta 2005

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

4.5.3 Vuoden 2015 postimerkit

Vuonna 2015 julkaistussa postimerkissä (Kuva 14) on kuvattu Saksan antautumissopimuksen allekirjoitushetki ja antautumissopimus. Toisin kuin useissa tilannetta kuvaavissa valokuvissa, saksalaisen osapuolen allekirjoittaja, Oberkommando der Wehrmachtin päällikkö Wilhelm Keitel on rajattu postimerkissä kuvan ulkopuolelle, joten kuvassa ovat vain liittoutuneiden allekirjoittajat, eli Iso-Britannian Arthur Tedder, Neuvostoliiton Georgi Žukov, Yhdysvaltain Karl Spaatz ja Ranskan Jean de Lattre de Tassigny.¹¹⁵ Postimerkissä ainoastaan Neuvostoliiton edustaja katsoo eteenpäin, muut liittoutuneiden edustajat tuijottavat papereitaan. Lisäksi Neuvostoliiton edustaja on sijoitettu postimerkissä huomattavasti keskeisempään osaan kuin mitä

¹¹⁵ Akt o vojennoi kapituljatsii, 8.5.1945, Berliini.

allekirjoitustilaisuustilaisuudesta otetusta kuvasta voisi päätellä. Allekirjoitustilaisuudessa oli myös esillä liittoutuneiden liput, mutta postimerkissä niiden kohdalla on vain 150. divisioonan lippu. Kuvan teksti, eli 70 лет победы в великой отечественной войне 1941–1945 гг.¹¹⁶ kuvastaa sodan sitä vaihetta, jossa Neuvostoliitto oli mukana, kun taas liittoutuneet liittyivät sotaan eri aikoina. Vaikka muita liittoutuneita ei ole täysin sivuutettu postimerkissä, heidän merkityksensä esitetään vähäisenä.

Kuva 14 ja 15: Saksan antautumissopimuksen allekirjoitushetkeä kuvaava postimerkki vuodelta 2015 ja tilaisuudesta otettu valokuva.

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>, <<http://ukrmap.su/ru-wh11/1295.html>>.

¹¹⁶ 70 vuotta voittoa suuressa isänmaallisessa sodassa vuosina 1941–1945.

Kuva 16: Postimerkkejä vuodelta 2015

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>

Postimerkit kuvassa 16 edustavat vahvasti Venäjän nykyistä suhdetta voitonpäivään. Niissä on kuvattuna kuusi venäläistä sotilaskunnian kaupunkia: Lomonosov, Malojaroslavets, Možaisk, Petropavlovsk-Kamtšatski, Taganrog ja Habarovsk. Sotilaskunnian kaupungit ovat Venäjällä varsin uusi ilmiö, sillä arvonimi perustettiin vasta vuonna 2006 presidentin ukaasilla.¹¹⁷ Tätä ennen Venäjällä oli jo toinen vastaava kaupungin arvonimi, sankarikaupunki, joka oli käsitteenä syntynyt jo sodan aikana.¹¹⁸ Sotilaskunnian kaupungin arvonimi annettiin kuitenkin huomattavasti pienemmille kaupungeille kuin sankarikaupungin arvonimi, joka on annettu muun muassa Moskovalle, Minskille, Leningradille ja Stalingradille. Uuden arvonimen tarkoituksena lienee se, että myös pienille kaupungeille on haluttu antaa tunnustusta sotavoitosta ja näin pienten kaupunkien asukkaat saavat myös syyn olla ylpeitä kotiseudustaan. Kyse on myös valtionjohdon näkökulmasta; vaikka Venäjän koetaan usein rakentuvan suurien kaupunkien, pääasiassa Pietarin ja Moskovan, varaan, suuri osa väestöstä elää näiden kaupunkien ulkopuolella. Voitonpäivän muistelemiseen halutaan saada mukaan kaikki venäläiset, ei ainoastaan suurten sankarikaupunkien väestöt.

¹¹⁷ Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1340, 1.12.2006. Ob uslovijah i porjadke prisvojenija potšetnogo zvanija Rossiiskoi Federatsii "Gorod voinskoi slavy".

¹¹⁸ Istoriija zvanija Goroda-Geroja <<http://www.gorodageroi.ru/o-sojuze/>>, luettu 23.2.2016.

Kuva 17 ja 18: Postimerkkejä vuodelta 2015

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Vuonna 2015 julkaistiin yhteensä kymmenen postimerkkiä, joiden kuvituksena olivat toisessa maailmansodassa myönnetyt neuvostoliittolaiset kunniamerkit. Kuvassa 17 on kuvattuna Berliinin valtauksen osallistuneille myönnetty kunniamerkki ja kuvassa 18 Varsovan vapautukseen osallistuneille myönnetty kunniamerkki. Tällaiset postimerkit on selkeästi suunnattu niille venäläisille, joiden sukulaiset ovat kyseisiin operaatioihin osallistuneet sekä niille, jotka ovat ylpeitä kyseisistä operaatioista. Näin postimerkit sointuvat yleistyneeseen ilmiöön, jonka mukaan muistaminen kohdistuu omien sukulaisten saavutuksiin. Koska jokaisen kirjeenlähettäjän sukulaisen kuvaaminen postimerkissä olisi mahdotonta, postimerkkiin on valittu teema, johon lähettäjä voi samaistaa esivanhempansa: mikä voisikaan olla sen kunnioittavampaa, kuin lähettää sukulaiselleen kirje, jota koristaa oman isoisän saama kunniamerkki? Koska vastaavia merkkejä julkaistiin lähes kaikista merkittävistä operaatioista, merkit puhuttelevat hyvin suurta joukkoa. Väritys merkeissä on muistuttaa Neuvostoliiton lippua, minkä lisäksi niihin on lisätty kommunismin symboli, punatähti. Mitalien tekstit ovat Neuvostoliiton näkökulmasta tehtyjä: oikeanpuolinen mitali puhuu Berliinin antautumisesta (За взятие Берлина), kun taas vasemmanpuolinen Varsovan vapauttamisesta (За освобождение Варшавы). Postimerkkien viesti on, että kommunistiset neuvostojoukot vapauttivat Itä-Euroopan ja kukistivat Kolmannen valtakunnan.

Kuva 19: Sodan aikana kaatuneen Pavel Silajevin muistoksi julkaistu postimerkki vuodelta 2015

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Vuonna 2015 julkistettiin postimerkkejä sotaan osallistuneiden veteraanien ja kaatuneiden kunniaksi. Kuvassa 19 esitellään postimerkki, jolla on muihin postimerkkeihin verrattuna huomattavasti ajankohtaisempaa merkitystä: postimerkissä kuvattu Pavel Silajev nimittäin osallistui Krimillä sijaitsevan Sevastopolin puolustukseen. Postimerkki ottaa hienovaraisesti kantaa Krimin tilanteeseen, joka eskaloitui vuonna 2014, kun Venäjä liitti Ukrainaan kuuluneen Krimin itseensä kritisoidun kansanäänestyksen jälkeen. Merkin tavoitteena on muistuttaa Sevastopolin olleen osa Neuvostoliittoa sodan aikana ja keulakuvaksi on nostettu sodassa kaatunut Silajev, jonka kunniaksi on pystytetty myös patsas Sevastopoliin¹¹⁹.

Kuva 20 ja 21: Toisen maailmansodan aikaista sotakalustoa kuvaavia postimerkkejä vuodelta 2015

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

¹¹⁹ Pamjatniki Sevastopola, luettu 9.3.2016, <<http://www.sevmonument.ru/>>.

Uutena elementtinä vuoden 2015 postimerkeissä verrattuna aiempiin juhluvuosiin ovat sotakalustoon keskittyvät postimerkit. Kuvassa 20 on kuvattu panssarijuna ”Moskovski metropoliten” ja kuvassa 21 panssarijuna ”Kuzma Minin”. Panssarijuna ”Moskovski metropoliten” rakennettiin vuonna 1943 moskovaalaisten työläisten keräämillä varoilla.¹²⁰ Panssarijuna ”Kuzma Minin” puolestaan rakennettiin vuonna 1942 Gorkin kaupungissa (nykyisessä Nižni Novgorodissa).¹²¹ Merkkien tarkoituksena voidaan näin ollen katsoa olevan sota-aikaisen kaluston esittely katsojilleen. Postimerkkien sisältämä ajatus eroaa näin esimerkiksi voitonpäivän paraatista, jossa esitellään pääasiassa uusinta sotakalustoa. Myös näiden postimerkkien yläkulmassa punatähti, jonka sisällä on sirppi ja vasara, eli yksi tyypillisimmistä kommunismin symboleista – sen sijaan Yrjön nauhaa ei ole niihin lisätty.

Kuva 22 ja 23: Valokuva, jossa kenraaliluutnantti Kuzma Derevjanko allekirjoittaa Japanin antautumissopimuksen Neuvostoliiton edustajana sekä tilaisuutta kuvaava postimerkki vuodelta 2015

Lähde: <<https://www.awm.gov.au/>>, <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Voitonpäivän lisäksi venäläisissä postimerkeissä huomioitiin paitsi Saksan antautuminen, myös toisen maailmansodan päättymisen muilla rintamilla. Syyskuussa 2015 julkaistussa postimerkissä (kuva 23) kuvataan Japanin antautumissopimuksen allekirjoitustilaisuutta. Vaikka Japanin antautumissopimuksen tärkeimpinä allekirjoittajina pidetään liittoutuneiden miehitysarmeijan ylipäällikköä Douglas MacArthuria ja Japanin ulkoministeriä Mamoru Shigemitsua, on postimerkissä kuvattu

¹²⁰ Krasnoi armii peredan bronepojezd ”Moskovski metropoliten”, luettu 9.3.2016.
<http://www.moscow.org/calendar/calendar_271.htm>.

¹²¹ RŽD: Iz istorii bronepojezdov, luettu 9.3.2016.
<http://history.rzd.ru/history/public/ru?STRUCTURE_ID=5132>.

Neuvostoliiton edustajan, kenraali Kuzma Derevjankon allekirjoitushetki ja hänen allekirjoituksena näkyy selvimmin postimerkissä. Kuvan tulkitsijan annetaan ymmärtää, että Japanin antautumisessa Neuvostoliiton merkitys olisi ollut merkittävä, vaikka todellisuudessa Neuvostoliiton edustaja oli yksi kahdestatoista allekirjoittajasta.¹²² Postimerkissä näkyy myös allekirjoitettu sopimus, Instrument of Surrender. Japanin antautumishetken muistelemisen voidaan tulkita Venäjän pyrkimykseksi lähentyä Kiinan kanssa, sillä Kiina oli kärsinyt suuresti Japanin sodanaikaisista toimista.

Kuva 24: Sobiborin tuhoamisleirin muistoksi julkaistu postimerkki

Lähde: <<http://stamprus.ru/marks/>>.

Sobiborin tuhoamisleirin muistoksi vuonna 2015 painettu postimerkki (kuva 24) korostaa paitsi vastarintaliikkeiden merkitystä, myös Saksan ihmisoikeusrikoksia. On tuskin sattumaa, että tuhoamisleirejä kuvaavaan postimerkkiin on valittu juuri Sobibor, vaikka leiri ei ole yhtä kuuluisa kuin esimerkiksi Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleiri; tuhoamisleirillä organisoitiin kapina vuonna 1943, ja kapinassa olivat merkittävässä roolissa Minskistä tuodut Neuvostoliiton juutalaiset.¹²³ Postimerkin tarkoituksena voidaan siis katsoa olevan katsojan muistutus siitä, että Saksan keskitys- ja tuhoamisleireillä oli myös monia Neuvostoliiton kansalaisia, jotka kuitenkin olivat omalla tavallaan sodan sankareita. Näin tämä postimerkki eroaa huomattavasti vuonna

¹²² Instrument of Surrender, 2.9.1945.

¹²³ United States Holocaust Memorial Museum, Holocaust Encyclopedia, Sobibor, luettu 21.2.2016. <<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005192>>.

1995 julkaistusta postimerkistä (Kuva 6), joka ei varsinaisesti nimennyt tiettyä muistamisen kohteena olevaa keskitysleiriä tai tiettyä vankiryhmää. Vuoden 1995 postimerkki esittää myös keskitysleirivangit kuvan 24 postimerkkiä passiivisempina, sillä siinä puhutaan leirivankien vapauttamisesta siinä missä kuvassa 24 muistetaan vastarintaan nousseita vankeja.

Yleisesti ottaen postimerkeissä on tapahtunut paljon muutoksia eri juhluvuosien välillä. Teemaan liittyviä postimerkkejä julkaistiin vuonna 2015 huomattavasti enemmän kuin vuosina 1995 ja 2005, mikä kertoo juhlan olleen tuolloin suuremmassa merkityksessä kuin aikaisemmin. Vuonna 1995 korostettiin etenkin sodan loppuvaiheen suuria käännteitä, kuten liittoutuneiden yhteistyötä, keskitysleirien vapauttamista ja ratkaisevia operaatioita. Vuonna 2005 näkökulmana oli tavallinen neuvostosotilas Saksan antautumisen hetkillä. Vuonna 2015 suuressa roolissa olivat sotakalusto, antautumissopimusten allekirjoitustilaisuudet, kunniamerkit ja aiemmin vähemmälle huomiolle jääneet toimijat, kuten sotilaskunnian kaupungit ja vastarintaa tehneet keskitysleirivangit. Vuonna 2015 oli havaittavissa myös vuoden 1945 tapahtumien aiempaa selvempi sitominen juhlintahetken maailmanpoliittiseen tilanteeseen eli Krimin miehitykseen. Selkeänä muutoksena on myös neuvostoajan symbolien lisääntyminen postimerkeissä: siinä missä vuoden 1995 postimerkeissä näiden symbolien käyttö oli hyvin vähäistä, vuonna 2005 niiden käyttö oli jo yleistä ja vuonna 2015 sirppi ja vasara sekä punalippu olivat jo lähestulkoon teeman asemassa.

4.6 Voitonpäivä itsessään symbolina

Vaikka voitonpäivään liittyy paljon symboleita, ehkä tärkein teemaan liittyvä symboli on voitonpäivä itsessään. Se on kytköksissä Venäjällä vallitsevaan neuvostonostalgiaan. Vaikka Neuvostoliiton hajoamisesta on aikaa noin neljännesvuosisata, suuri osa venäläisistä muistaa yhä neuvostoajat ja niiden hyvät puolet, kuten täystyöllisyyden ja elintarvikkeiden halvat hinnat. Neuvostonostalgia ei kuitenkaan ole vain vanhan väestönosan piirre, vaan se koskettaa myös niitä venäläisiä, jotka ovat syntyneet hajoamisen jälkeen; vaikka henkilökohtaisia kokemuksia neuvostoajasta ei ole, Venäjän nuorison keskuudessakin on yleistä, että valtion nykytilanteeseen suhtaudutaan kriittisesti mutta neuvostoaikoihin positiivisesti.¹²⁴ Venäjän kohdalla voidaankin siis

¹²⁴ Kasamara, V. A., Sorokina, A. A. (2014). Obraz SSSR i sovremennoi Rossii v predstavlenijah studentšeskoj molodeži. Tieteellisessä julkaisussa Valentei, S. D.: Obščestvennye nauki i sovremennosti, No 1/2014.

perustellusti sanoa vanhan kliseen pitävän paikkansa: aika kultaa muistot. Tällaisessa ympäristössä voitonpäivän kaltaiselle tapahtumalle on kysyntää.

Voitonpäivässä painotetaan monia asioita, jotka ovat tukeneet Venäjän poliittisia pyrkimyksiä. Maria Domańskan mukaan esimerkiksi raskaan sodan päättyminen voittoon nähdään osana Neuvostoliiton messiaanista ja myyttistä olemusta. 2000-luvun ensimmäisinä vuosina lisättiin ajattelua Neuvostoliitosta rauhanomaisena supervaltiona, joka joutui hyökkäyksen kohteeksi, ja vapauttajana, joka toi rauhan Itä-Eurooppaan. Myös positiivinen suhtautuminen sodanaikaiseen Staliniin on voimistunut, sillä Putinin aikana on haettu vaikutteita Neuvostoliiton vahvoista johtajista. Myös ajatus siitä, että yksilön tulisi uhrata itsensä valtion puolesta, on yleistynyt. Voitonpäivällä, etenkin sotakalustoa esittelevällä paraatilla, viestitään puolestaan muulle maailmalle – etenkin Nato-maille – että Venäjä on jatkuvassa valmiustilassa hyökkäyksen varalta ja että maa on jo kerran kyennyt selättämään vaikean hyökkäyksen.¹²⁵

Venäjän entinen talousministeri Jegor Gaidar on todennut, että monet olettivat Venäjän synnyn ja taloudellisen vakauden johtavan neuvostonostalgian hitaaseen hiipumiseen. Näin ei kuitenkaan käynyt; taloudellisen epävarmuuden aikana, joka koettiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, ihmiset eivät jaksaneet kiinnostua ”imperiaalisesta suuruudesta”, johon myös voitonpäivä oleellisesti liittyy. Gaidarin mukaan nostalgia mennyttä suuruutta kohtaan liittyykin yleisesti vakaaseen aikakauteen, jolloin työttömyys tai rahan riittävyys ei ole jokapäiväinen murhe. Sen sijaan taloudellisesti vakaina aikoina neuvostoajan nostalgia saa suosiota.¹²⁶ Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa (vuonna 2016) tämä teoria ei kuitenkaan yksioikoisesti päde, sillä voitonpäivä vuonna 2015 osui yksin läntisten maiden asettamien pakotteiden, öljyn hinnan laskun ja näin ollen myös ruplan heikkenemisen kanssa, eikä taloudellinen epävarmuus yksin vienyt ihmisten juhlimisintoa. Vaikka jyrkkä inflaatio onkin syönyt väestön ostovoimaa, ei se ole vähentänyt ihmisten halua juhlia nostalgista sotavoittoa. Sen sijaan juhlimishaluja ovat lisänneet monet muut tekijät: ulkoisen uhan, kuten Naton¹²⁷ pelko saa ihmiset hakemaan historiasta samaistumisen kohteita.

¹²⁵ Domańska, 1-7.

¹²⁶ Gaidar, Jegor (2014): Imperiumin tuho – Oppitunteja tämän päivän Venäjälle. Verbatim Oy, Helsinki, 7.

¹²⁷ Venäjän sotilasdoktriini (Voennaja doktrina Rossiiskoi Federatsii, päivitetty 30.12.2014) nimeää Naton yhdeksi suurimmista sotilaallisista uhista Venäjälle.

Huhtikuun 25. päivänä vuonna 2005 – eli alle kuukausi ennen 60. juhlavuoden voitonpäivää – presidentti Vladimir Putin piti Venäjän federaation liittokokouksessa puheen, jossa hän kutsui Neuvostoliiton hajoamista 1900-luvun suureksi geopolittiseksi katastrofiksi.¹²⁸ Presidentti ei kuitenkaan ole ainoa henkilö, joka Venäjällä ajattelee näin: samana vuonna toteutetun kyselytutkimuksen mukaan 78 prosenttia Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntyneistä venäläisistä oli samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä presidentin kanssa.¹²⁹ Venäjän valtiolla onkin suuri osuus siinä, että yhä useammat venäläiset pitävät sotavoittoa ennalta määrättynä ja luotettavan johtajan, Stalinin, ansiona – vaikka Stalin oli syyllinen miljoonien ihmisten kuolemaan ja Molotovin-Ribbentropin sopimuksen syntymiseen. Myönteisesti Staliniin suhtautui 2000-luvun alussa yli puolet venäläisistä, ja voitto toisessa maailmansodassa lasketaan usein hänen ansiokseen,¹³⁰ vaikka myös rivisotilaiden muistaminen on lisääntynyt.

Voitonpäivään liittyvää kunniaa hyödynnetään laajasti muulloinkin kuin 9. toukokuuta. Maaliskuussa 2014 Krimillä järjestettiin kansanäänestys, joka johti Krimin liittämiseen Venäjään länsimaiden kritiikistä huolimatta. Ennen äänestystä krimiläisiä houkuteltiin äänestämään Venäjään liittymisen puolesta julistekampanjalla, jossa katsojan kehoitettiin valitsemaan hakaristin ja Venäjän lipun välillä.¹³¹ Näin luotiin mielikuvaa siitä, että Krimin pysyminen osana Ukrainaa olisi ollut verrattavissa natsimiehitykseen ja alueen liittyminen Venäjään puolestaan olisi ollut voitto. Myös päinvastaisia näkemyksiä on esitetty: Ukrainan konfliktin aikana mielenosoituksissa mielenosoittajat ovat kantaneet Venäjää vastustavia julisteita, joissa on kuvia musta-oransseista hakaristeista.¹³² Näin Venäjän politiikkaa vastustavat ukrainalaiset rinnastivat Venäjän toiminnan natsismiin.

¹²⁸ Poslanije Federalnomu Soborjanižu Rossiiskoi Federatsii, 25.4.2005, Moskova. <<http://archive.kremlin.ru/>>.

¹²⁹ Kasamara, V. A., Sorokina, A. A. (2014). *Obraz SSSR i sovremennoi Rossii v predstavlenijah studentšeskoj molodeži*. Tieteellisessä julkaisussa Valentei, S. D.: *Obščestvennye nauki i sovremennosti*, No 1/2014, 110.

¹³⁰ Gaidar, Jegor (2014): *Imperiumin tuho – Oppitunteja tämän päivän Venäjälle*. Verbatim Oy, Helsinki, 7.

¹³¹ YLE 11.3.2014. Anniina Wallius, Krimin kansanäänestyslipussa kaksi vaihtoehtoa: Kyllä ja kyllä liittymiselle Venäjään.

¹³² NBNews 16.2.2014. *V Nikolajeve regionalov prizvali "ne valjat duraka" svastikoi iz georgijevskih lent*. <<http://nbnews.com.ua/ru/news/113263/>>, luettu 24.3.2016.

5 Muiden valtioiden suhde voitonpäivään

Voitonpäivän juhlintaan osallistuminen – tai osallistumatta jättäminen – on suuri kysymys monille muille valtioille, sillä se asettaa valtiot pohtimaan oman historiansa tulkintaa suhteessa toisen maailmansodan päättymiseen. Tämän lisäksi valtiot joutuvat puntaroimaan suhdettaan Venäjän vallitsevaan politiikkaan. Venäjä kutsuu voitonpäivään ensisijaisesti kunkin valtion tärkeimmän poliittisen toimijan, kuten maan presidentin. Monarkioista ei kutsuta virallista valtionpäämiestä, vaan tällöin kutsun saa yleensä pääministeri. Valtioiden ovat kuitenkin lähettäneet juhlaan myös muita edustajia, kuten Venäjällä toimivia suurlähettiläitään.

Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska olivat Neuvostoliiton liittolaisia toisen maailmansodan aikana, mutta kylmässä sodassa ne olivat rautaesiripun eri puolilla. Näiden maiden merkitys kansainvälisessä politiikassa on aina ollut merkittävä, ja niiden osallistuminen juhlaan saa yleensä paljon huomiota. Yhdysvalloissa ja Ranskassa kutsun saa yleensä maan presidentti, kun taas Yhdistyneestä kuningaskunnasta juhlaan toivotaan ensisijassa pääministeriä.

Ehkä vaikein suhde voitonpäivään on Saksalla, joka oli 1945 se valtio, joka antautui ja jossa toteutettiin vakavia ihmisoikeusrikkouksia sodan aikana. Sodan jälkeen liittoutuneet jakoivat maan miehitysvyöhykkeisiin, joista muotoutui lopulta Itä- ja Länsi-Saksa, ja valtion itäisimmät alueet liitettiin Puolaan ja Neuvostoliittoon. Saksan osallistuja juhlassa on maan liittokansleri. Häviöjäljeksi laskettiin myös Suomi, joka säilytti itsenäisyytensä toisen maailmansodan loputtua. Neuvostoliiton voitto merkitsi Suomelle merkittäviä aluemenetyksiä, Porkkalan alueen vuokraamista ja sotakorvauksia, ja kylmän sodan aikana maa joutui monissa päätöksissään myötäilemään Neuvostoliittoa. Perinteisesti Venäjä on kutsunut voitonpäivään Suomesta presidentin.

Baltian maat sekä Puola ovat pääsääntöisesti suhtautuneet Venäjän juhlallisuuksiin kielteisesti, sillä Neuvostoliiton voitto toisessa maailmansodassa aiheutti näille maille monia negatiivisia seurauksia, kuten ihmisoikeusrikkouksia, sosialistiseen talousjärjestelmään siirtymistä, demokratian ja Baltian maiden tapauksessa myös itsenäisyyden menettämistä kymmeniksi vuosiksi. Näistä maista juhlaan kutsutaan ensisijaisesti presidentit.

Voitonpäivä vaikuttaa myös muilla tavoilla valtioiden Venäjä-suhteisiin: poliitikkojen lausuntoja toisesta maailmansodasta seurataan Venäjällä tarkkaan, Viron ja Venäjän välille puhkesi vuonna 2007 patsaskiista, vuonna 2010 Puola ja Venäjä lähenivät hetkellisesti Smolenkin lento-onnettomuuden takia ja vuonna 2015 itäisen Euroopan valtiot pakotettiin käymään keskustelua Yön susien ajosta moottoripyörillä Venäjältä Berliiniin.

5.1 Liittoutuneet

5.1.1 Yhdysvallat

Vuonna 1995 monien valtioiden – myös Yhdysvaltojen – osallistuminen voitontpäivään nousi kysymykseksi Tšetšenian sodan takia. Sodan tilanne olikin kiusallinen presidentti Jeltsinille, joka julisti alueelle tulitauon muutama viikko ennen voitontpäivää.¹³³ Lisäksi Venäjän ja Yhdysvaltojen suhteet olivat viilenneet vuoden 1994 joulukuussa, jolloin Jeltsin varoitti Yhdysvaltoja ”kylmästä rauhasta”, mikäli Nato laajentuisi Itä-Eurooppaan.¹³⁴ Yhdysvaltain presidentin Bill Clintonin osallistuminen juhlaan oli pitkään kyseenalainen, mutta asia ratkaistiin lopulta siten, että presidentti matkusti Moskovaan mutta jättäytyi pois sotilasparaatista. Clinton oli monien muiden osallistujien tavoin asettanut osallistumisensa ehdoksi, ettei joutuisi seuraamaan Tšetšeniää hävittäneiden osastojen ohimarssia.¹³⁵ Sen sijaan Punaisen torin veteraaniparaatin seuraamiseen Clinton osallistui.¹³⁶ Vierailunsa aikana Clinton myös tapasi Venäjän opposition edustajia ja kritisoi Tšetšenian tilannetta Moskovan yliopistolla pitämässään puheessa.¹³⁷ Clinton ei osallistunut muihin voitonjuhliin Berliinissä, Pariisissa ja Lontoossa, ja tämä sai etenkin britit pohtimaan suhdettaan Yhdysvaltoihin.¹³⁸

Vierailulla oli myös sisäpoliittinen ulottuvuus, sillä kongressissa enemmistössä olleet republikaanit arvostelivat demokraattistaustaista presidenttiä

¹³³ HS 4.5.1995. Naarmala, Eeva. Tshetsheenit tulittivat venäläisten asemia Groznyissa.

¹³⁴ HS 9.5.1995. Karvonen, Kyösti. Clinton matkusti Moskovaan viilentyneessä ilmapiirissä – Yhdysvaltain republikaanit vaativat tiukempaa linjaa Venäjää kohtaan.

¹³⁵ HS 1.4.1995. Valkonen, Martti Veikko. Voitonpäivän paraatiin tulossa Tshetsheniassa taistelleita osastoja.

¹³⁶ HS 9.5.1995. Karvonen, Kyösti. Clinton matkusti Moskovaan viilentyneessä ilmapiirissä – Yhdysvaltain republikaanit vaativat tiukempaa linjaa Venäjää kohtaan.

¹³⁷ HS 12.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Clinton tapasi oppositiojohtajia – Uusi aikakausi alkoi USA:n ja Venäjän välisissä suhteissa.

¹³⁸ HS 5.5.1995. Pettersson, Mika. Maailmansodan päättymisjuhlissa muistellaan voittoa ja uhrauksia – Lähes 60 maan johtajien kokoontumisia häiritsevät maiden keskinäiset ja sisäiset kiistat.

Jeltsinin ja Venäjän tukemisesta.¹³⁹ Yli 60 kongressin jäsentä vaati Clintonia perumaan matkansa Tšetšenian tilanteen takia. Arvostelun taustalla oli osin maan valmistautuminen vuoden 1996 presidentinvaaleihin. Clinton puolestaan suositteli, ettei maa vetäytyisi yhteistyöstä Venäjän kanssa.¹⁴⁰ Clintonin vierailu sai Venäjällä paljon huomiota, ja ensimmäisessä voitonpäivän jälkeen julkaistussa Izvestija-lehdessä Yhdysvaltain presidentin vierailu oli etusivun tärkein uutinen. Uutisen mukaan tapaaminen osoitti, ettei Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä ollut kriisiä muutamista ratkaisemattomista ongelmista, kuten Naton laajentumisaikeista ja Tšetšenian tilanteesta huolimatta.¹⁴¹

Yhdysvaltain presidentti George W. Bush osallistui voitonpäivään vuonna 2005. Hän oli tilaisuudessa kunniavieraan asemassa, sillä hän seurasi paraattia Punaisella torilla Vladimir Putinin vierestä ja tuntemattoman sotilaan haudalle siirryttäessä hän kulki kutsuvieraista lähimpänä Putinia.¹⁴² Yhdysvaltalaisessa Washington Post -lehdessä Venäjän ja Yhdysvaltain presidenttien tapaamista pidettiin hetkenä, jolloin kylmän sodan osapuolet yhdistävät voimansa nykyajan vihollista, terrorismia vastaan.¹⁴³ Molemmat valtiot olivatkin kohdanneet 2000-luvun alussa maiden politiikkaan suuresti vaikuttavaa terrorismia: Yhdysvallat oli 11. syyskuuta 2001 joutunut Al-Qaidan terrori-iskujen kohteeksi, kun taas Venäjällä oli vuonna 2002 toteutettu tšetšeeniterroristien teatterikaappaus ja vuonna 2004 Beslanin koulukaappaus.

Säröttömät maiden välit eivät kuitenkaan olleet: ennen juhlia Putin arvosteli Yhdysvaltoja ilmoittamalla, että Venäjällä pidettävät suorat presidentinvaalit ovat demokraattisemmat kuin Yhdysvalloissa käytössä olevat valitsijamiesvaalit. Hän myös muistutti, että vuonna 2000 George W. Bush oli tullut valituksi lopulta korkeimman oikeuden päätöksellä.¹⁴⁴ Ennen voitonpäivää Bush vieraili Latviassa ja juhlien jälkeen Georgiassa, ja hän ilmoitti toivovansa, että nämä vierailut tasapainottaisivat hänen osallistumistaan Moskovon juhliin.¹⁴⁵ Vieraillessaan Tbilisissä Bush lupasi tukea maata itsenäisyyttä vaativien Abhasian ja Etelä-Ossetian suhteen.

¹³⁹ HS 21.3.1995. Karvonen, Kyösti. Clinton hyväksyi kutsun Venäjän voitonjuhliin.

¹⁴⁰ HS 9.5.1995. Karvonen, Kyösti. Clinton matkusti Moskovaan viilentyneessä ilmapiirissä Yhdysvaltain republikaanit vaativat tiukempaa linjaa Venäjää kohtaan.

¹⁴¹ Izvestija 11.5.1995. Kononenko, Vasili; Eggert, Konstantin. Klinton ujezzajet iz Moskvyy s metšom, soglasovav s Borisom Jeltsinym pjat sovmetstnyh zjavlenii.

¹⁴² Russian Army Parade Victory Day, 2005.

¹⁴³ Washinton Post 10.5.2005. Baker, Peter; Finn, Peter. Bush, Putin Mark a Shared Victory. <www.washingtonpost.com>.

¹⁴⁴ HS 8.5.2005. Parkkonen, Mika: Venäjää syytetään sodan sankarien pilkkaamisesta.

¹⁴⁵ HS 11.5.2005. Kaurala, Hanna. Bush lupasi Georgialle tukea aluekiistoissa – Abhasian presidentti muistutti kansansa jo valinneen itsenäisyyden.

Georgia oli jo tuolloin ottanut tavoitteekseen Nato-jäsenyyden, mutta maan suuntautumista Yhdysvaltoihin ei katsottu hyvällä Venäjällä, jossa Georgiaa oli totuttu pitämään maan etupiirinä.¹⁴⁶ Presidentti Putin myös kieltäytyi tunnustamasta Baltian miehitystä, vaikka Yhdysvalloissa sitä toivottiin.¹⁴⁷ Moskovassa ollessaan Bush myös tapasi juhlallisuuksien ulkopuolella Moskovian Helsinki -ryhmän perustajajäsenen Ljudmila Aleksejevan, joka ilmaisi presidentille huolensa Venäjän ihmisoikeustilanteesta.¹⁴⁸ Myös Izvestija -lehden haastattelussa Bush kiinnitti huomiota Venäjän kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisoikeuksien heikkoon tilanteeseen, mutta hän kuitenkin totesi maiden yhteistyön olevan tärkeää terrorismin torjumiseksi.¹⁴⁹

Vuonna 2010 Yhdysvaltain presidentti Barack Obama ei osallistunut voitonpäivään Moskovassa. Venäläisellä Lenta.ru -uutissivustolla muistutettiin kritisoivaan sävyyn, että Obaman edeltäjä Bush oli osallistunut juhlaan viisi vuotta aikaisemmin.¹⁵⁰ Obama tarjosi sijaisekseen varapresidenttiään Joseph Bideniä, mutta Vladimir Putin ilmoitti, ettei Biden ollut tervetullut paraatin. Yhdysvalloissa Venäjän asettamaa kieltoa pidettiin epäsopivana, ja Moskovassa työskentelevät diplomaatit pitivät Putinin päätöstä poikkeuksellisenä. Putin ei antanut päätökselleen perusteita, mutta yleisesti sen uskottiin liittyvän siihen, että Bidenillä oli läheiset suhteet Georgian presidentti Saakašviliin. Maata edusti juhlassa lopulta suurlähettiläs John Beyrle.¹⁵¹

Vuoden 2010 Punaisen torin paraati oli Yhdysvaltojen kannalta kuitenkin hyvin poikkeuksellinen, sillä ensimmäistä kertaa Yhdysvaltojen asevoimien joukkoja, tarkemmin sanottuna 18. jalkaväkirykmentti, osallistui Moskovian paraatiin. Nato-maiden asevoimien kutsuminen Punaiselle torille aiheutti vastustusta maassa, jossa Natoa pidettiin yleisesti turvallisuusuhkana. Erityisesti kutsua kritisoivat kommunistit, mutta ajatukseen suhtautuivat positiivisesti etenkin sotaveteraanit. Moskovian Carnegie-

¹⁴⁶ HS 11.5.2005. Kaurala, Hanna. Bush lupasi Georgialle tukea aluekiistoissa – Abhasian presidentti muistutti kansansa jo valinneen itsenäisyyden.

¹⁴⁷ Washinton Post 10.5.2005. Baker, Peter; Finn, Peter. Bush, Putin Mark a Shared Victory. <www.washingtonpost.com>.

¹⁴⁸ Washinton Post 10.5.2005. Baker, Peter; Finn, Peter. Bush, Putin Mark a Shared Victory. <www.washingtonpost.com>.

¹⁴⁹ Izvestija 6.5.2005. Bai, Jevgeni. Prezident SŠA Džordž Buš: ”U menja odno poslanije i dlja Rossii i dlja stran Baltii: demokratija dolžno sobljudatsja.”

¹⁵⁰ Lenta.ru 27.4.2010. Obama i Janukovitšne prijedut v Moskvu na Den Pobedy. Luettu 12.4.2016. <<https://lenta.ru/news/2010/04/27/notcome/>>.

¹⁵¹ The Guardian 7.5.2010. Harding, Luke. Vladimir Putin snubs Britain and US over VE Day celebrations. Luettu 12.4.2016. <<http://www.theguardian.com/world/2010/may/07/putin-snob-west-war-celebrations>>.

keskuksen analyytikko Dmitri Trenin pitikin Medvedevin päätöstä kutsua Nato-joukkoja paraatiin poliittisena riskinä, joskaan ei suurena sellaisena.¹⁵²

Obama ei osallistunut voitonpäivään myöskään vuonna 2015 Ukrainan tilanteen takia.¹⁵³ Kolme entistä Ukrainassa edustanutta Yhdysvaltain suurlähettilästä ehdotti, että Obama voisi matkustaa Moskovan sijaan Ukrainaan, sillä näin Obama olisi voinut kunnioittaa sodan uhrien muistoa ilman, että samalla tuettaisiin Venäjän politiikkaa.¹⁵⁴ Obama kuitenkin päätti viettää voitonpäivän Yhdysvalloissa, jossa hän kehotti viikoittaisessa puheenvuorossaan ihmisiä muistamaan sodan uhreja ja huolehtimaan, ettei vastaavaan sotaan enää koskaan jouduttaisi.¹⁵⁵ Ennen juhlaa Venäjä syytti Yhdysvaltoja siitä, että tämä olisi kieltänyt Euroopan valtioita osallistumasta voitonpäivään.¹⁵⁶ Yhdysvalloissa juhlaan osallistuviin suhtauduttiinkin kriittisesti: Tšekin presidentti Milos Zeman, joka oli päättänyt matkustaa Moskovaan, ilmoitti, ettei maan Yhdysvaltain suurlähettiläs Andrew Schapiro, joka oli kritisoinut Zemania matkan takia, ole enää tervetullut Prahassa sijaitsevaan presidentin residenssiin.¹⁵⁷ Venäjällä Yhdysvaltojen poisjäämistä kritisoitiin ankarasti, ja Venäjän mediassa viitattiinkin yhdysvaltalaisiin tahoihin, jotka olivat päätöstä kritisoineet. RiaNovosti esimerkiksi julkaisi Venäjää lähellä olevan yhdysvaltalaisen tutkijan, Stephen C. Cohenin kritiikkiä kutsun hylkäämisestä; Cohen esimerkiksi syytti Yhdysvaltoja historian vääristelystä.¹⁵⁸ Näin Yhdysvaltojen politiikka saatiin näyttämään riitaisalta venäläisten lukijoiden silmin.

5.1.2 Iso-Britannia

Iso-Britannian pääministeri John Major osallistui voitonpäivän juhlallisuuksiin vuonna 1995. Izvestija-lehden haastattelussa pääministeri ilmoitti, että Venäjän ja Iso-Britannian suhteet ovat kunnossa, ja kylmän sodan loputtua mailla olisi viimein

¹⁵² NYTimes 6.5.2010. Barry, Ellen. Surprising Guests in a Russian Parade: American Troops. Luettu 12.4.2016. <http://www.nytimes.com/2010/05/07/world/europe/07redsquare.html?_r=0>.

¹⁵³ Newsweek 1.5.2015. Sharkov, Damien. Putin Divides EU with Moscow Parade Invite, as Obama Declines and Kim Jong-un. Luettu 13.4.2016, <<http://europe.newsweek.com/>>.

¹⁵⁴ Los Angeles Times 16.3.2015. Pifer, Steven; Herbst, John; Taylor, William. Kiev, not Moscow, should be the choice for marking V-E Day. Luettu 13.4.2016, <<http://www.latimes.com/>>.

¹⁵⁵ Whitehouse 8.5.2015. Weekly Address: Honoring the 70th Anniversary of V-E Day. Luettu 13.4.2016. <<https://www.whitehouse.gov>>.

¹⁵⁶ Dempsey, Judy (2015b): Staying Away From Moscow's Victory Day Parade. Lisätty 4.5.2015, luettu 3.4.2016. <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=59974>>.

¹⁵⁷ Telegraph 6.5.2015. Parfitt, Tom, Moscow criticises 'US attempts to isolate Russia' over Victory Day events.

¹⁵⁸ RiaNovosti 7.5.2015. Koen: otkaz Obamy prijehat v Moskvu 9 maja – ”grubaja ošibka”. Luettu 13.4.2016. <<http://ria.ru/world/20150507/1063182435.html>>.

mahdollisuus yhteistyöhön. Major uskoikin, että hänen läsnäolonsa juhlassa lähentäisi maita entisestään. Hän ilmaisi kuitenkin myös huolensa Tšetšenian tilanteesta.¹⁵⁹

11. toukokuuta 2005 Izvestijassa julkaistiin kirjoitus, jonka mukaan Iso-Britannian pääministeri Tony Blair ei osallistunut Moskovon voitonpäivän juhlaan, koska maassa oli juuri järjestetty vaalit ja hallituksen muodostaminen oli voitonpäivän aikana tärkeämmässä roolissa kuin matka Venäjälle. Lehden mukaan Blair oli pahoitellut poisjäämistään Putinille ja Putin oli ilmoittanut ymmärtävänsä kutsusta kieltäytymisen.¹⁶⁰ Sen enempää keskustelua Izvestijassa ei Iso-Britannian osallistumisesta käyty, todennäköisesti siksi ettei kieltäytyminen liittynyt esimerkiksi maiden välisiin suhteisiin.

Vuonna 2010 juuri väistymässä ollut pääministeri Gordon Brown jättäytyi edeltäjänsä tavoin pois voitonpäivän juhlista vaaleihin liittyvien kiireiden takia. Britannian ulkoministeriö ehdotti tällöin edustajaksi maan kruununperillistä, prinssi Charlesia. Putin kuitenkin ilmoitti, ettei prinssi ollut tervetullut seuraamaan paraattia. Syyksi tähän epäiltiin sitä, ettei Iso-Britannia ollut luovuttanut venäläistä oligarkkia, Boris Berezovskia Venäjälle. Lopulta maata edusti juhlassa suurlähettiläs Anne Pringle, ja Yhdysvaltojen tapaan myös Iso-Britannian asevoimiin kuuluva walesilaiskaarti osallistui Punaisen torin paraatiin.¹⁶¹ BBC:n uutissivustolla osallistumista pidettiin osoituksena siitä, että kylmän sodan aikaisista erimielisyyksistä oltiin pääsemässä yli.¹⁶²

Vuonna 2015 pääministeri David Cameron jättäytyi muiden länsimaiden pois voitonpäivän juhlasta Ukrainan ja Krimin tilanteen takia. Brittiläisen The Telegraph -lehden toimituksessa pantiin merkille, että päätös juhlasta pois jäämisestä julkistettiin poikkeuksellisen aikaisin – noin kaksi kuukautta ennen juhlaa – ja myös se, ettei pääministerin poisjääminen seremoniallisista tapahtumista yleensä johdu poliittisista syistä. Lehti myös muistutti, että vain viisi vuotta aikaisemmin brittiläinen walesilaiskaarti oli osallistunut voitonpäivän paraatiin.¹⁶³

¹⁵⁹ Izvestija 11.5.1995. Šalnev, Aleksandr. Džon Meidžor: Ja stšitaju Jeltsina svoim litšnym drugom.

¹⁶⁰ Izvestija 11.5.2005. Kto iz liderov ne prijehal na jubileinye toržestva.

¹⁶¹ The Guardian 7.5.2010. Harding, Luke. Vladimir Putin snubs Britain and US over VE Day celebrations. Luettu 12.4.2016. <<http://www.theguardian.com/world/2010/may/07/putin-snob-west-war-celebrations>>.

¹⁶² BBC 9.5.2010. Foreign troops join Russia's Victory Day parade. Luettu 12.4.2016. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8670589.stm>>.

¹⁶³ The Telegraph 12.3.2015. Holehouse, Matthew. David Cameron to boycott Moscow's WWII commemorations in protest over Ukraine crisis.

5.1.3 Ranska

Ranskan väistymässä ollut presidentti François Mitterrand ei vuonna 1995 osallistunut paraatien seuraamiseen Moskovassa, mutta hän saapui Moskovaan voitonpäivän iltapäivänä.¹⁶⁴ Poisjäämisen syynä oli Tšetšenian tilanteen kritisointi.¹⁶⁵ Hän piti Kremlin juhlavastaanotolla puheen, samoin kuin muiden entisten liittoutuneiden maiden johtajat Clinton ja Major.¹⁶⁶ Myös Pariisissa juhlittiin Saksan antautumista, ja Ranskaan oli saapunut 8. toukokuuta kymmenistä maista presidenttejä, kuninkaallisia ja poliittisia vaikuttajia, heidän joukossaan Venäjän pääministeri Viktor Tšernomyrdin.¹⁶⁷

Ranskan presidentti Jacques Chirac osallistui voitonpäivään vuonna 2005.¹⁶⁸ Kyseinen vuosi oli Ranskalle erityinen, sillä juhlan yhteydessä Chirac ja Putin paljastivat ranskalaisen kenraalin Charles de Gaullen patsaan Moskovassa. Lisäksi Chirac kävi laskemassa seppleen Normandie-Niemen-rykmentin muistomerkillä.¹⁶⁹ Izvestija kiinnitti Chiracin vierailuun paljon huomiota, sillä se julkaisi pitkän haastattelun 6. toukokuuta. Haastattelussa Chirac kiitti Venäjää sodan aikaisesta yhteistyöstä ja muisteli de Gaullen saavutuksia. Hän myös kehotti Venäjää uudistumaan, ja tästä oli hänen mukaansa nähtävissä jo positiivisia esimerkkejä. Hän vakuutti maiden presidenttien välisten suhteiden olevan kunnossa, ja muistutti, että mailla oli nyt myös yhteinen vihollinen, kansainvälinen terrorismi.¹⁷⁰

Vuonna 2010 presidentti Nicolas Sarkozy ei osallistunut Moskovan juhliin eurokriisiin liittyvän kokouksen takia. Eurooppalaisen voitonpäivän, eli toukokuun kahdeksannen, presidentti kuitenkin vietti Colmarissa, joka oli sodan aikana yksi viimeisistä vapautetuista ranskalaisista kaupungeista. Kaupungissa hän piti puheen, jossa hän tuomitsi Vichyn hallituksen toiminnan sodan aikana.¹⁷¹ Yhdysvaltojen ja Iso-

¹⁶⁴ HS 6.5.1995. Virta, Kaija. Mitterrand ja Kohl eivät seuraa sotilasparaattia Moskovassa.

¹⁶⁵ HS 9.5.1995. Raivio, Jyri. Pariisi muisti sodan loppua sotilasmennoin Ahtisaari sanoi, ettei hän aio boikotoida Venäjän sotaveteraanien paraattia Moskovassa.

¹⁶⁶ Izvestija 6.5.1995. Eggert, Konstantin. 9 Maja zarubežnye gosti predpotštut ne videt naših tankov.

¹⁶⁷ HS 9.5.1995. Raivio, Jyri. Pariisi muisti sodan loppua sotilasmennoin Ahtisaari sanoi, ettei hän aio boikotoida Venäjän sotaveteraanien paraattia Moskovassa.

¹⁶⁸ LeMonde 9.5.2005. Cérémonie en grande pompe pour le 60e anniversaire de la victoire sur le nazisme. Luettu 12.4.2016. <<http://www.lemonde.fr/>>.

¹⁶⁹ Lenta.ru 9.5.2005. V Moskve otkryt pamjatnik prezidentu Frantsii generalu Šarlju ge Gollju. Luettu 12.4.2016. <<https://lenta.ru/news/2005/05/09/general/>>.

¹⁷⁰ Izvestija 13.4.2016. Prezident Frantsii Žak Širak: "Osvobodenije Frantsii stalo vozmožnym tolko blagodarja mužestvu rossiiskoi naroda"

¹⁷¹ LeMonde 8.5.2010. 8 mai 1945 : Nicolas Sarkozy en Alsace pour "réparer une injustice". Luettu 12.4.2016. <<http://www.lemonde.fr/>>.

Britannian tavoin Ranskan asevoimat oli kutsuttu Punaisen torin paraatiin, ja niitä edusti tapahtumassa Normandie-Niemen-rykmentti.¹⁷²

Seuraavana juhluvonna presidentti François Hollande, kuten useimmat muutkaan länsimaiset johtajat, ei osallistunut voitonpäivän juhlaan. Ranskassa päätös aiheutti kuitenkin kritiikkiä poliittisen kentän molemmilta puolilta. Vasemmistopuolueen entinen presidenttiehdokas Jean-Luc Mélenchon kritisoi päätöstä, sillä hänestä poisjääminen johti neuvostosotilaiden muiston vähättelyyn. Oikeistossa päätöstä kritisoivat samoin argumentein Ranskan kansalliskokouksen jäsen Thierry Mariani ja entinen puolustusministeri Gérard Longuet, joiden mukaan kutsusta kieltäytyminen oli historiallinen virhe.¹⁷³

Entiset liittoutuneet muistuttavat toisiaan osallistumispolitiikan suhteen monin tavoin. Näissä valtioissa on varsin yleistä, että voitonpäivän juhlan kutsusta voi kieltäytyä sisäisiin asioihin vedoten – esimerkiksi vaalit ja erilaiset kokoukset ovat olleet yleisiä kieltäytymisyyttä, ja näissä tilanteissa Venäjällä on usein suhtauduttu kieltäytymiseen ymmärtäväisesti. Yhteinen historia kuitenkin on johtanut siihen, että näitä valtioita kohdellaan usein toivottuina kunniavieraina: näiden maiden edustajat saavat paljon tilaa Venäjän lehdissä, heidän istumapaikkansa paraatin seuranta-aitiossa sijaitsevat kunniapaikalla ja he ovat saaneet pitää puheenvuoroja Kremlissä. Näiden maiden asevoimia myös osallistui Punaisen torin paraatiin vuonna 2010. Vallitseva maailmanpoliittinen tilanne kuitenkin on vaikuttanut näiden maiden suhtautumiseen voitonpäivään, eli Tšetšenian, Georgian ja Ukrainan tilanteet ovat aiheuttaneet polemiikkia Venäjää vastaan, ja niihin vedoten Moskovaan ei aina ole matkustettu.

5.2 Häviöjävaltiot

5.2.1 Saksa

Saksan osallistuminen voitonpäivän juhlallisuuksiin saa aina paljon huomiota, sillä Saksa oli se valtio, jota vastaan Neuvostoliitto soti vuosina 1941–1945 ja joka toteutti sodan aikana vakavia ihmisoikeusrikoksia. Poisjääminen saatettaisiin tulkita maan sotahäviön murehtimiseksi, mutta toisaalta maan häviäminen johti esimerkiksi Itä- ja Länsi-Saksan syntyyn. Kuitenkin myös Saksassa voidaan vedota vallitsevaan kansainväliseen tilanteeseen osallistumiskysymyksen suhteen ja arvostella Venäjän

¹⁷² BBC 9.5.2010. Foreign troops join Russia's Victory Day parade. Luettu 12.4.2016. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8670589.stm>>.

¹⁷³ Le Huffington Post 9.5.2015. Grégory Rozières, L'absence de Hollande aux commémorations russes de la victoire de 1945 critiquée à gauche et à droite. Luettu 13.4.2016. <<http://www.huffingtonpost.fr/>>.

politiikkaa vierailun yhteydessä. Saksaa edustaa juhlassa maan liittokansleri, eli vuonna 1995 Helmut Kohl, vuonna 2005 Gerhard Schröder ja vuosina 2010 ja 2015 Angela Merkel.

Helsingin Sanomissa Saksan liittokansleri Helmut Kohlin pohdintaa juhlan suhteen seurattiin keväällä 1995 tarkasti. Lehden mukaan Kohlilla ei ollut tapana osallistua Saksan häviämistä juhlistaviin tilaisuuksiin, mikäli niihin sisältyi sotilasparaati. Hän ei ollut esimerkiksi osallistunut Normandian maihinnousun 50-vuotisjuhliin kesällä 1994. Saksassa käytiin tuolloin myös keskustelua siitä, oliko sodassa antautuminen Saksan tappio vai vapautuminen kansallissosialistisesta diktatuurista. Saksan liittopresidentti Roman Herzog myönsi Berliinissä pidetyssä toisen maailmansodan päättymisjuhlassa, että Saksa oli syyllistynyt kansanmurhiin sodan aikana. Hän kiitti Ranskaa, Iso-Britanniaa ja Yhdysvaltoja siitä, että nämä olivat tukeneet sodan jälkeen Länsi-Saksaa. Lisäksi hän osoitti Venäjän suuntaan kiitosta siitä, että Neuvostoliitto oli sallinut Saksojen yhdistymisen.¹⁷⁴

Osallistumiskysymys käytännössä pakotti Kohlin ottamaan kantaa Saksan häviöön. Päätöstä helpotti Yhdysvaltojen, Ranskan ja Iso-Britannian edustajien osallistuminen juhlallisuuksiin sekä Jeltsinin henkilökohtaisen lähettilään antama ilmoitus, että juhliin voisi osallistua ilman läsnäoloa paraateissa.¹⁷⁵ Lopulta Kohl päätti jäädä pois paraateista vastalauseena Tšetšenian sodalle. Kohlin kieltäytyttyä Jeltsin ilmoitti ymmärtävänsä Saksan ratkaisua, sillä sodassa hävinnyt maa tuskin haluaisi saapua Punaiselle torille kunnioittamaan voittanutta puna-armeijaa.¹⁷⁶ Kohl kuitenkin matkusti Moskovaan voitonpäiväksi, mutta hän noudatti päivän aikana omaa ohjelmaansa, johon kuului seppeleenlasku tuntemattoman sotilaan haudalle, vierailu saksalaisten sotilaiden hautausmaalle Ljublinossa ja osallistuminen Kremlin palatsin juhlavastaanotolle, jossa hän piti puheen.¹⁷⁷ Puheessaan hän ilmaisi, että valtioilla olisi tilaisuus luoda ihmisoikeuksiin nojaava rauhan ympäristö.¹⁷⁸ Vierailun yhteydessä hän myös Izvestijan mukaan ilmoitti, että taloudellinen yhteistyö EU:n ja Venäjän välillä on tiukasti sidoksissa Tšetšenian tilanteeseen.¹⁷⁹

¹⁷⁴ HS 9.5.1995. Virtanen, Matti. Saksan presidentti muistutti maataan syyllisyydestä.

¹⁷⁵ HS 6.4.1995. Virtanen, Matti. Kohl menee voitonpäivänä Moskovaan – Veteraanit ja koululaiset esiintyvät ulkomaisille vieraille Punaisen torin paraatissa.

¹⁷⁶ HS 9.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Venäjä pohjusti voitonjuhlia neuvostomallin militarismilla.

¹⁷⁷ HS 12.4.1995. Valkonen, Martti Veikko. Kohl jää pois Moskovan voitonparaatista.

¹⁷⁸ HS 10.5.1995: Valkonen, Martti Veikko. Voittoa juhlittiin Moskovassa eri leireissä näyttävin menoin – Sotilasparaatin vastaanottanut Gratsšov vaati asevoimien vahvistamista.

¹⁷⁹ Izvestija 11.5.1995. Kononenko, Vasilij; Eggert, Konstantin. Klinton ujezžajet iz Moskvyy s metšom, soglasovav s Borisom Jeltsinym pjat sovmetnyh zjavlenii.

Vuosikymmen myöhemmin, vuonna 2005, Saksan suhde omaan toisen maailmansodan aikaiseen historiaansa oli jälleen suuri kysymys. Maan liittokansleri Gerhard Schröder yritti viritellä maassaan isänmaanylpeyttä, mutta vaikean historian lisäksi tätä jarruttivat maan taloudelliset ja yhteiskunnalliset ongelmat.¹⁸⁰ Maalla oli kuitenkin varsin hyvät suhteet Venäjään, ja Saksan ja Venäjän välinen tiivis yhteistyö energiantuotannossa saikin tuolloin huomiota myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa, jossa maiden yhteisiin hankkeisiin suhtauduttiin epäillen Venäjän mahdollisen epävakauden takia. Kirjoituksessa muistutettiin myös, että Putinin ja Schröderin henkilökohtainen suhde oli poikkeuksellisen läheinen.¹⁸¹

Schröder osallistui voitonpäivän paraatiin,¹⁸² ja ennen voitonpäivää hän kirjoitti Venäjälle julkisen kirjeen, jolla hän pyysi anteeksi Saksan aiheuttamaa kärsimystä toisessa maailmansodassa. Hän myös tunnusti Neuvostoliiton olleen se maa, joka menetti määrällisesti eniten ihmishenkiä sodassa. Liittokansleri kuitenkin ilmoitti olevansa hyvillään siitä, että Saksan ja Venäjän väliset suhteet olivat kehittyneet hyviksi etenkin talouden ja kulttuurin saralla. Venäjällä kirje julkaistiin Komsomolskaja Pravda -lehdessä.¹⁸³ Schröder ei ollut ainoa toisen maailmansodan hävinneen valtion edustaja, joka osallistui paraatiin, vaan sitä olivat seuraamassa myös muun muassa Japanin ja Italian pääministerit Junichiro Koizumi ja Silvio Berlusconi.¹⁸⁴

Vuonna 2010 maan liittokansleri Angela Merkel osallistui voitonpäivään Punaisella torilla. Paraatia hän seurasi pääministeri Putinin vierestä.¹⁸⁵ Venäläinen Rossiiskaja gazeta haastatteli liittokansleria, ja haastattelussa Merkel sanoi muistavansa sodan uhreja haikeudella ja kiitti Gorbatsovia siitä, että tämä oli sallinut Itä- ja Länsi-Saksan yhdistyä. Hän myös ilmaisi seuraavansa kiinnostuksella Venäjän kehitystä ja kiitti isäntämaata siitä, että tämä oli tukenut Puolaa Katynin lento-onnettomuuden jälkeen.¹⁸⁶

Vuonna 2015 osallistumiskysymys oli jälleen Saksassa vaikea maan sotahistorian takia, mutta vaikutta lisäsi Ukrainan tilanne. Saksan liittokansleri Angela

¹⁸⁰ HS 8.5.2005. Luoma, Jukka. Sotakoneista on yhä vaikea olla ylpeä Saksassa.

¹⁸¹ HS 14.4.2005. Pääkirjoitukset. Saksa ja Venäjä syventävät ”strategista kumppanuutta”.

¹⁸² Izvestija 28.3.2005. Sokolovskaja, Janina. Juštšenko ne prijedet v Moskvu na prdznovanije Dnja Pobedy.

¹⁸³ HS 9.5.2005. Parkkonen, Mika. Schröder pyysi Venäjältä anteeksiantoa.

¹⁸⁴ HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika: Neuvostosymboliikka vahvasti esillä Punaisen torin voitonjuhlassa.

Newsru.com 9.5.2005. Parad na tšest 60-letija Pobedy prošol na Krasnoi ploštšadi.

<<http://www.newsru.com/arch/russia/09may2005/parad.html>>.

¹⁸⁵ World War II Victory Parade, Red Square 2010 Parad pobedy.

¹⁸⁶ RG 7.5.2010. Gusman, Mihail. Angela Merkel: My izvlekli uroki iz istorii. Luettu 13.4.2016.

<<http://rg.ru/2010/05/06/merkel-site.html>>.

Merkelin poisjääminen juhlista muiden länsimaiden tavoin olisi ollut vaikeammin perusteltavissa, mutta osallistuminen paraatiin olisi ollut ongelmallista. Lopputuloksena oli kompromissi: Merkel ei osallistunut juhlallisuuksiin 9. toukokuuta lainkaan, mutta 10. toukokuuta hän tapasi Putinin Moskovassa, jossa he kävivät laskemassa seppeleen tuntemattoman sotilaan haudalle Aleksanterin puistossa ja sen jälkeen he neuvottelivat Ukrainan tilanteesta.¹⁸⁷ Merkel ilmoitti, että Ukrainan tilanteesta huolimatta Saksan on tärkeä muistaa sodan uhreja, sillä Saksa on vastuussa miljoonien toisen maailmansodan uhrien kuolemista.¹⁸⁸ Saksan Marshall -sätiön jäsen Joerg Forbrig ja Haagin strategiatutkimuskeskuksen vanhempi tutkija Stephan de Spiegeleire pitivät Merkelin ratkaisua erittäin onnistuneena.¹⁸⁹

Angela Merkelin tapa osallistua voitonpäivään vuonna 2015 muistutti varsin paljon Helmut Kohlin ratkaisua vuodelta 1995: paraateihin he eivät osallistuneet vastalauseena Venäjän politiikalle, ja niiden sijaan noudatettiin omaa ohjelmaa, joka sisälsi sodan uhrien muistamista tuntemattoman sotilaan haudalla. Onkin mahdollista, että Saksassa haettiin vuonna 2015 esikuvaa aiempien voitonpäivien osallistumISRatkaisuista, jolloin voitaisiin saavuttaa kompromissi, joka huomioisi kaikki tulkinnat.

Ennen vierailua Merkel oli Izvestija-lehden mukaan nimittänyt käyntiä tuntemattoman sotilaan haudalla ”erittäin tärkeäksi hetkeksi”. Izvestija-lehdessä kuitenkin epäiltiin, että Merkelin vierailun todellinen syy oli Venäjän johtajien opposition tapaaminen.¹⁹⁰ Izvestijan väitteet Merkelin aikeista tavata oppositiojohtajia viittasivat siihen, että venäläisen näkökulman mukaan Merkelin vierailun todellisena tarkoituksena olisi ollut Venäjän sisäiseen tilanteeseen sekaantuminen.

Yön susien matka Berliiniin vaikutti luonnollisesti myös Saksaan, sillä Saksa oli moottoripyöräryhmän määränpää. Puola esti ryhmän maahantulon rajallaan, mutta ryhmä pääsi kuitenkin Berliiniin Slovakian kautta. Ryhmän pääsyn estäminen osoittautui vaikeaksi, sillä monilla ryhmän jäsenillä oli viisumit kunnossa. Saksa perui viisumit osalta, ja myös viranomaiset seurasivat maahan päässeitä motoristeja tarkkaan koko matkan ajan. Matkan aikana ryhmittymä laski Wienissä seppeleen

¹⁸⁷ Izvestija 5.5.2015. Kaševanova, Anastasija, Kazakov, Igor. Angela Merkel možeť vstretitsja v Moskve s oppositsiei. HS 11.5.2015. Hakala, Pekka. Merkel ja Putin eivät peitelleet erimielisyyksiään.

¹⁸⁸ Dempsey, Judy (2015b).

¹⁸⁹ Dempsey, Judy (2015a). de Spiegeleire, Stephan (2015): Why Russia’s Victory Day Was Europe’s Loss. 12.5.2015. Carnegie Europe, <<http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=60057>>.

¹⁹⁰ Izvestija 5.5.2015. Kaševanova, Anastasija, Kazakov, Igor. Angela Merkel možeť vstretitsja v Moskve s oppositsiei.

neuvostosotilaiden muistomerkillä ja vieraili Dachaun keskitysleirillä, Berliinissä he laskivat neilikankukkia paikalle, jossa Saksa oli allekirjoittanut antautumissopimuksen.¹⁹¹

5.2.2 Suomi

Suomen presidentti Martti Ahtisaari osallistui voitonpäivän kulkueen seuraamiseen vuonna 1995 ollessaan toista vuotta presidenttinä. Ahtisaari osallistui veteraanimarssin tarkkailuun, mutta hän jättäytyi pois sotilasparaatista muiden länsimaisten vieraiden tavoin.¹⁹² Ahtisaari on nyt tarkasteltavista Suomen presidenteistä ainoa, jolla on varsin suora henkilökohtainen side toiseen maailmansotaan, sillä hän syntyi Viipurissa ja joutui sieltä evakkoon kaksivuotiaana. Punaisella torilla sotilasparaattia seuratessaan hän näkikin puna-armeijan Viipurin valloittamisen edustajat ja Karjalan rintaman joukot. Paraatin jälkeen Ahtisaari totesi olevansa surullinen historian tapahtumista, mutta hän piti Venäjän demokratiakehityksen tukemista kuitenkin tärkeänä. Hän uskoi Venäjän demokratisoitumiskehityksen olevan pitkä ja mahdollisesti myös pettymyksiä aiheuttava.¹⁹³ Ennen voitonpäivää Ahtisaari sanoi, ettei ole koskaan pitänyt Suomea häviäjänä, vaan voittajana.¹⁹⁴

Suomen vähäistä merkitystä Moskovan voitonjuhlien aikana korostaa se, että Martti Ahtisaarelle ei annettu vuoden 1995 juhlan aikana tilaisuutta puheenvuoroon Kremlin juhlavastaanotolla tai puna-armeijan ikuisen sotilaallisen kunnian museon avajaisissa, kun taas Neuvostoliiton sodan aikaiset liittolaisvaltiot ja hävinneistäkin esimerkiksi Saksa saivat tähän mahdollisuuden.¹⁹⁵ Myöskään Izvestija ei noteerannut Ahtisaaren osallistumista.

Ahtisaaren osallistuminen juhlaan aiheutti Suomessa keskustelua sekä puolesta että vastaan. Max Jakobson otti asiaan kantaa Helsingin Sanomien pääkirjoitussivun kolumni-osiossa, jossa hän muistutti Suomen selvinneen toisesta maailmansodasta varsin hyvin ja että valtioiden on käännettävä katse tulevaisuuteen ja

¹⁹¹ IS 9.5.2015. Urpelainen, Anna-Kaisa. Yön sudet pääsivät Berliiniin ja osallistuivat muistotilaisuuteen. YLE 3.5.2015. Kellman, Kaija. Yön sudet laskivat muistoseppeleen Wienissä. YLE 4.5.2015. Kokkonen, Yrjö. Yön sudet saapuivat Saksaan.

¹⁹² HS 9.5.1995. Raivio, Jyri. Pariisi muisti sodan loppua sotilasmaailman – Ahtisaari sanoi, ettei hän aio boikotoida Venäjän sotaveteraanien paraattia Moskovassa.

¹⁹³ HS 10.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Ahtisaari puhui demokratiakehityksen tärkeydestä Venäjällä.

¹⁹⁴ HS 9.5.1995. Raivio, Jyri. Pariisi muisti sodan loppua sotilasmaailman – Ahtisaari sanoi, ettei hän aio boikotoida Venäjän sotaveteraanien paraattia Moskovassa.

¹⁹⁵ HS 10.5.1995. Valkonen, Martti Veikko. Ahtisaari puhui demokratiakehityksen tärkeydestä Venäjällä.

pyrittävä kehittämään demokraattisiin arvoihin perustuvaa kansainvälistä järjestystä.¹⁹⁶ Helsingin Sanomissa julkaistiin myös Ahtisaaren matkaa vastustava mielipidekirjoitus, jossa huomautettiin matkan osuvan yksiin Tšetšnian sodan kanssa sekä muistutettiin sodan päättymisen aiheuttaneen kärsimystä Itä-Euroopassa.¹⁹⁷

Vuonna 2005 presidentti Tarja Halonen osallistui edeltäjänsä Martti Ahtisaaren tavoin voitonpäivän juhliin. Halonen piti voitonpäivää ensisijaisesti Venäjän sisäisenä juhlapäivänä, joka järjestetään Neuvostoliiton puolesta sotineiden veteraanien näköiseksi. Hän toisaalta myös muistutti juhlalla olevan myös oma kansainvälinen funktionsa.¹⁹⁸ Tarja Halonen onnistui juhlan aikana vaihtamaan Putinin kanssa vain muutaman sanan presidenttiparin kättelytilaisuudessa.¹⁹⁹ Sen sijaan Izvestija-lehti ei kommentoinut Halosen osallistumista millään tavalla.

Suomen ja Venäjän suhteet olivat ennen vuoden 2005 juhlaa yleisesti ottaen hyvät: Saimaan kanavan vuokrasopimusta oltiin jatkamassa, Helsingin ja Pietarin välille suunniteltiin nopeampaa junayhteyttä ja venäjän opetuksen lisäämisestä Suomen kouluissa keskusteltiin.²⁰⁰ Kuitenkin myös kritiikkiä esitettiin molemmin puolin. Yksi kritiikin kohde venäläisten taholta olivat Halosen ennen voitonpäivää antamat lausunnot, joiden mukaan Suomi olisi käynyt Neuvostoliittoa vastaan erillissotaa toisen maailmansodan aikana.²⁰¹ Marraskuussa 2004 sata EU:n parlamentin jäsentä – pääasiassa EU:n uusimpien jäsenmaiden meppejä – vaati EU-maiden johtajia huomioimaan, että Moskovassa järjestettävä voitonpäivä tarkoittaisi ”totalitaarisen kommunismin rikosten hyväksymistä”. Suomalaisista mepeistä kannanoton allekirjoittivat Kokoomuksen Ville Itälä, Pia-Noora Kauppi ja Alexander Stubb, RKP:n Henrik Lax sekä Ranskaa edustanut Ari Vatanen.²⁰² Samoihin aikoihin presidentti Putinin EU-erityisasiantuntija Sergei Jastržembski sijoitti Suomen ”russofobisten” EU-maiden joukkoon.²⁰³ Monia suomalaisia poliitikkoja ja tutkijoita tämä väite kuitenkin

¹⁹⁶ HS 22.4.1995. Pääkirjoitukset. Jakobson, Max. Voiton päivä.

¹⁹⁷ HS 8.4.1995. Mielipidekirjoitukset. Ahola, Jaakko. Matka-aikomus loukkaa.

¹⁹⁸ HS 6.5.2005. Hämäläinen, Unto. Suomi hakee yhä juhlalinjaansa.

¹⁹⁹ HS 10.5.2005. Parkkonen, Mika. Halonen: Se oli suuri voitonpäivä Venäjän sisäiseen käyttöön.

²⁰⁰ HS 10.12.2004. Miettinen, Hanna. Tuomioja: Meppien kirje saattoi hermostuttaa Venäjän.

²⁰¹ HS 24.4.2005. Pääkirjoitukset. Jatkosodan erillisyydestä on aivan turhaa kiistellä.

²⁰² HS 25.11.2004. Niemi, Kaius. Europarlamentaarikot arvostelevat kovin sanoin Venäjää.

²⁰³ HS 8.12.2004. Parkkonen, Mika. Putinin erityisedustaja sijoitti Suomen epäluuloisten EU-maiden joukkoon.

lähinnä hämmästytti, ja sen katsottiin juontavan juurensa siihen, että Suomi oli vastustanut viisumivapauden myöntämistä venäläisille.²⁰⁴

Vuonna 2010 Suomessa ei käyty osallistumiskysymyksen takia minkäänlaista keskustelua, eikä presidentti Halonen osallistunut tuolloin voitonpäivän juhlaan Moskovassa.²⁰⁵ Syynä tähän saattoi olla se, että Venäjällä oli päätetty tammikuussa 2010, ettei maan presidentti lähetä ulkomaalaisille johtajille IVY-maita lukuun ottamatta virallista kutsua voiton 65-vuotisjuhlaan, mutta halutessaan ulkomaiset johtajat saivat osallistua tapahtumaan.²⁰⁶ On todennäköistä, että virallisen kutsun puuttuminen johti siihen, ettei Suomi kyseisenä vuonna osallistunut juhlaan.

Vuonna 2015 Suomen presidentti Niinistö ei osallistunut voitonpäivän juhlallisuuksiin. Kun asia tiedotettiin 26. maaliskuuta 2015, presidentin lehdistösihteeri Liina Aulin ilmoitti, että presidentin poisjääminen liittyy yksinomaan Ukrainan konfliktiin ja sen luomaan tilanteeseen.²⁰⁷ Koska Niinistön päätös jättäytyä pois juhlista tuli myöhään, maassa epäiltiin, että presidentti olisi harkinnut matkaa vakavasti. Tilanne, jossa Suomen presidentti olisi ainoana länsimaisena valtionpäämiehenä osallistunut paraatiin, olisi kuitenkin ollut käytännössä mahdoton. Todennäköisesti ilmoituksen viivästyminen johtui siitä, että asiassa haluttiin toimia yhteisessä linjassa muiden Pohjoismaiden kanssa. 10. huhtikuuta 2015 uutisoitiin, että tilaisuudessa Suomea edustaisi suurlähettiläs Hannu Himanen. Himanen valikoitui edustajaksi, sillä Pohjoismaat olivat sopineet yhdessä lähettävänsä paraatiin diplomaattisen edustuksen.²⁰⁸ Venäjällä Suomen presidentin päätös jäädä pois paraatista ei saanut juuri huomiota: kuten aiempinakaan juhlavuosina, Izvestija ei edes maininnut asiasta lainkaan. ITAR-TASSin uutissivusto puolestaan julkaisi aiheesta lyhyen uutisen, jossa käytännössä vain kerrottiin Niinistön jäävän pois juhlista ”Ukrainan konfliktin ja siihen liittyvän kansainvälisen tilanteen takia”.²⁰⁹ Uutisessa päätöstä ei kritisoitu, vaan sen

²⁰⁴ HS 9.12.2004. Miettinen, Hanna. Venäläistutkija neuvoo olemaan dramatisoimatta. HS 9.12.2004. Miettinen, Hanna; Astikainen, Arto. Suomi kiistää kuuluvansa Venäjää kammoavien blokkiin. HS 8.12.2004. Ahtiainen, Ilkka. Ulkoministeriö: Yllättävä kanta.

²⁰⁵ RBK 7.5.2010. Na den Pobedy v Moskvu prijezžajut glavy 30 gosudarstv. Luettu 9.4.2016. <<http://www.rbc.ru/society/07/05/2010/403837.shtml>>.

²⁰⁶ Regnum 12.1.2010. Prezident Rossii ne budet priglašat inostrannyh liderov na Den Pobedy. Luettu 9.4.2016. <<http://regnum.ru/news/1241662.html>>. Newsru 21.4.2010. Kreml zovet na Den Pobedy vseh zarubežnyh gostei, krome ”neumestnogo Saakašvili. Luettu 9.4.2016. <<http://www.newsru.com/russia/21apr2010/9may.html>>.

²⁰⁷ HS 26.3.2015. Mykkänen, Pekka. Presidentti Niinistö ei osallistu Moskovon voitonpäivän paraatiin.

²⁰⁸ HS 10.4.2015. Niemeläinen, Jussi. Suurlähettiläs Himanen edustaa Suomea voitonpäivän paraatissa Moskovassa.

²⁰⁹ ITAR-TASS 25.3.2015. SMI: prezident Finljandii ne prijedet v Moskvu na prazdnovanije 70-letija pobedy. <<http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1854440>>.

luonne oli toteava. Niinistö ei osallistunut mihinkään toisen maailmansodan päättymisjuhlallisuuksiin 8.–9. toukokuuta,²¹⁰ ei edes Puolan Westerplattessa järjestettyyn muistotilaisuuteen.

Se, että Niinistö ja Halonen sivuuttivat juhlan vuosina 2010 ja 2015 lähes täysin, johtunee Suomen etäisestä suhteesta päivämääriin: toinen maailman sota oli Suomen osalta loppunut Lapin sotaa lukuun ottamatta jo vuoden 1944 puolella. Voitonpäivä ei ole Suomen sisällä ollut koskaan merkittävä juhla, vaan se on näyttäytynyt maassa lähinnä ulkomaisena, jopa etäisenä ilmiönä. Näin Suomi eroaa esimerkiksi Baltian maista, joiden venäläisvähemmistö usein haluaa viettää voitonpäivää, tai Ranskasta ja Iso-Britanniasta, jotka kuuluvat sodan voittajiin. Suomella ei myöskään ole holokaustin kaltaista taakkaa kannettavanaan, kuten esimerkiksi Saksalla. Voitonpäivä saa Suomessa huomiota yleensä vain silloin, kun Venäjä viettää juhlavuosia. Suomen osallistumispolitiikka muistuttaakin enemmän liittoutuneiden osallistumispolitiikkaa kuin Saksan tai miehitettyjen valtioiden osallistumispolitiikkaa; juhlaan on osallistuttu vetoamalla sotauhrien muistamiseen, mutta juhlasta on myös jääty pois ilman, että asiaa olisi tarvinnut puida pitkällisesti julkisuudessa. Juhlasta ei ole jääty pois vetoamalla sodan raskaisiin seurauksiin, kuten Baltian maissa on tehty, mutta juhlaan ei myöskään ole osallistuttu anteeksipyydellen, kuten Saksa on toiminut.

Myös Suomi esitettiin mahdollisena kauttakulkumaana Yön susien matkalla, kun Puola oli estänyt ryhmän pääsyn maahan. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa Yön susien matkaa verrattiin avustusrekkoihin, joita Venäjä oli lähettänyt Itä-Ukrainaan.²¹¹ Toukokuun toisena päivänä Suomen rajavartiolaitos ilmoitti päästäneensä maahan kaksi motoristia, joiden epäiltiin kuuluvan Yön susiin.²¹² 7. toukokuuta, eli kaksi päivää ennen voitonpäivää, yhden moottoripyöräilijän maahanpääsy estettiin.²¹³

Tässä tutkimuksessa tarkastelluilla häviäjävaltioilla on varsin vähän yhteistä osallistumispolitiikassaan. Merkittävin tällainen piirre lienee se, ettei näistä maista ole koskaan ollut kutsuvieraan lisäksi muita osallistujia voitonpäivän paraatissa. Suomen tai Saksan asevoimien delegaatiot tai maiden sotaveteraanit eivät ole olleet

²¹⁰ Tasavallan presidentin viikko-ohjelma vko 19/2015, julkaistu 4.5.2015, luettu 11.4.2016. <<http://www.presidentti.fi/>>.

²¹¹ HS 6.5.2015. Pääkirjoitus. Sudet karhun palveluksessa.

²¹² YLE 2.5.2015. Lehti, Pauli. Suomi päästi Yön susia maahan.

²¹³ HS 7.5.2015. Kauhanen, Anna-Liina. Venäläistä motoristia ei päästetty Suomeen.

koskaan marssineet Punaisella torilla, eli tässä suhteessa häviäjämaat eroavat liittoutuneista tai miehityksiksi joutuneista maista. Sotahistoriallisista syistä toisen maailmansodan häviäjävaltion armeijan marssiminen Punaisen torin voitonparaatissa olisi epäsovun, eikä näissä maissa ole asunut juurikaan puna-armeijan puolella sotineita veteraaneja.

5.3 Toisessa maailmansodassa miehitykset

5.3.1 Puola

Puolassa kysymys osallistumisesta johti vuonna 1995 sisäpoliittiseen konfliktiin, sillä maan pääministeri Josef Oleksy osallistui Moskovan voitonpäivän juhliin presidentti Lech Wałęsan vastustuksesta huolimatta. Presidentti itse ei juhlallisuuksiin osallistunut, sillä hän halusi eleellään vastustaa Tšetšenian sotaa ja sitä, että Venäjä kritisoi Puolan pyrkimyksiä liittyä Natoon. Wałęsa harkitsi pääministerin haastamista valtakunnanoikeuteen.²¹⁴ Izvestija-lehdessä Wałęsan reaktio tulkittiin venäläisvastaisuudeksi, vaikka Wałęsa ilmoitti lehden toimittajalle, ettei hänellä ole mitään Venäjän johtoa vastaan.²¹⁵

Puolan presidentti Aleksander Kwaśniewski puolestaan ilmoitti helmikuussa 2005 osallistuvansa Moskovan juhlallisuuksiin, mutta vaati Venäjää tuomitsemaan Molotov-Ribbentrop-sopimuksen. Puolan presidentin osallistumista kannatti myös maan entinen presidentti Wałęsa, joka oli itse jäänyt juhlasta pois vuosikymmen aikaisemmin.²¹⁶ Puolan sisällä presidentin matka kuitenkin aiheutti myös kritiikkiä.²¹⁷ Izvestija-lehdessä suhtauduttiin päätökseen erittäin positiivisesti, ja Puolaa kutsuttiin maaksi, joka on hyväksynyt historiansa ja katsoo tulevaisuuteen.²¹⁸ Izvestijan huomautuksen voidaan katsoa kritisoineen etenkin Viroa ja Liettuaa, joiden presidentit olivat jääneet pois juhlasta historian tulkintojen erimielisyyksien takia.

Vuonna 2010 Puolan ja Venäjän suhteet saivat poikkeuksellisen paljon huomiota kevään aikana. Kyseisenä vuonna Puolassa muistettiin Katynin uhreja, sillä Neuvostoliitossa tapahtuneesta puolalaisten joukkomurhasta tuli kuluneeksi 70 vuotta.

²¹⁴ HS 11.5.1995. Wałęsa haastanee pääministerin oikeuteen Moskovan-matkasta.

²¹⁵ Izvestija 23.5.1995. Jusin, Maksim. Leh Valensa: My s Jeltsinym otšen pohoži, no nas ssorjat sovetniki.

²¹⁶ HS 18.5.2005. Pääkirjoitukset. Viron ja Venäjän rajasopimus. HS 11.2.2005. Virta, Kaija. Latvian presidentti toivoo EU:lta kannanottoa Moskovan muistojuhliin.

²¹⁷ Izvestija 21.2.2005. Šesternina, Jelena. Opravdanije sotrudnitšestva s natsistskim režimom nedopusti.

²¹⁸ Izvestija 9.3.2005. Šesternina, Jelena; Jusin, Maksim. Baltiiski boikot.

Huhtikuun alussa Puolan ja Venäjän pääministerit tapasivat 7. huhtikuuta joukkomurhan tapahtumapaikalla, ja molemmat pitivät tapaamista merkittävänä ja liikuttavana.²¹⁹ Katynin metsät saivat kuitenkin vielä enemmän huomiota, kun Puolan presidentti Lech Kaczyński menehtyi vain muutama päivä pääministerien tapaamisen jälkeen lento-onnettomuudessa ollessaan matkalla Katynin uhrien muistotilaisuuteen.²²⁰ Lento-onnettomuudessa menehtyi myös maan tärkeintä johtoa ja Katynin uhrien omaisia. Presidentin kuolema juuri Katynin murhien 70-vuotispäivänä sai maassa voimakkaita symbolisia merkityksiä.²²¹ Kaczyński oli tunnettu Venäjä-kriittisyydestään ja Puolan ja Venäjän suhteet olivat riitaiset tuolloin, mutta lento-onnettomuus lähensi maita hetkellisesti: presidentti Medvedev julisti Venäjälle kansallisen surupäivän presidentin kuoleman vuoksi, mikä oli hyvin poikkeuksellista, etenkin kun huomioitiin se, ettei Kaczyński ollut venäläinen.²²² Pääministeri Vladimir Putin puolestaan lupasi, että onnettomuuden syyt selvitettäisiin välittömästi.²²³ Venäjän presidentti myös lensi Krakovaan presidentin hautajaisiin, vaikka suuri osa kutsuvieraista joutui perumaan osallistumisensa Islannin tulivuorenpurkauksesta johtuneiden lentorajoitusten vuoksi.²²⁴ Puolalaisia sotilaita osallistui voitonpäivän paraatiin Moskovassa ja ennen juhlaa Medvedev lahjoitti Puolan vt. presidentille Bronisław Komorowskille salaisiksi luokiteltuja tutkimuksia Katynin murhasta.²²⁵ Puolalaiset yllättyivät Venäjän myötämielisyydestä, ja yhteisöpalvelu Facebookissa levisi aloite, joka kannusti puolalaisia sytyttämään kynttilöitä neuvostosotilaiden haudoille. Maiden suhteiden uskottiin olevan parantumassa lyhyin askelin.²²⁶

Liettualainen tutkija Tomas Kavaliauskas on pohtinut syitä siihen, miksi Medvedev matkusti Puolaan Kaczyńskin hautajaisiin, vaikkei lentomatkustaminen ollut tuhkapilven takia turvallista. Tutkijan mukaan Medvedevillä ei ollut vaihtoehtoja, sillä lento-onnettomuus oli tapahtunut Venäjän maaperällä. Hän myös uskoo, että Venäjän osoittama osanotto ei ollut aitoa, vaan siihen sisältyi poliittista peliä: vain kaksi vuotta

²¹⁹ Izvestija 9.4.2010. Savinyh, Anastasija, Katynskoje delo zakrito.

²²⁰ HS 11.4.2010. Kause, Pilvikki. ”Menetimme loistavia puolalaisia” – Presidenttipari ja joukko tärkeitä poliitikkoja kuoli lentoturmassa.

²²¹ HS 11.4.2010. Pääkirjoitukset. Puolan tragedia historian varjossa.

²²² HS 14.4.2010. Kause, Pilvikki. Puolan presidentin viimeinen toive haavojen umpeutumisesta voi toteutua. Izvestija 12.4.2010. Farizova, Sjužanna. Prezident Dmitri Medvedev: Vse rossijane razdeljajut s vami traur.

²²³ Izvestija 12.4.2010. Latyšev, Aleksandr. Premjer-ministr Vladimir Putin: V samye korotkie sroki naho projasnit pritsiny tragedii.

²²⁴ HS 19.4.2010. Medvedev lensi Puolaan tuhasta piittaamatta.

²²⁵ HS 10.5.2010. Niemeläinen, Jussi. Länsijoukot Punaisella torilla.

²²⁶ HS 7.5.2010. Kause, Pilvikki. Puna-armeijan sotilaan haudalla – Venäläisten myötätunto lentoturman jälkeen liikuttaa puolalaisia.

aikaisemmin Georgian sodassa Puola oli avoimesti tukenut Georgiaa, ja tuolloin Putin oli ilmoittanut, että Puola joutuisi katumaan antamaansa tukea. Tätä taustaa vasten on vaikea uskoa, että Venäjän osoittamat surunvalittelut olivat aitoja. Toisaalta onnettomuus toi yhteisymmärrystä laajemminkin: mikään maa ei vaatinut, että onnettomuuden tutkimiseksi pitäisi asettaa puolueeton tutkimusryhmä, eli kukaan ei väittänyt, että Venäjä olisi aiheuttanut lento-onnettomuuden tahallaan.²²⁷

Suhteiden paraneminen oli kaikesta huolimatta väliaikaista, eivätkä maiden suhteet olleet erityisen hyvät seuraavana juhluvuonna. Puola otti Venäjän politiikkaan tiukasti kantaa järjestämällä Westerplattessa tapaamisen Itä-Euroopan maiden johtajien kanssa sodan uhrien muistoksi 8. toukokuuta, eli Länsi-Euroopan voitonpäivänä. Presidentti ilmoittikin, että jatkossa Puolassa vietettäisiin voitonpäivää 8. toukokuuta, eli sinä päivänä, jolloin juhlaa vietetään lännessä. Myös tapaamispaikka oli symbolinen, sillä Westerplattessa käytiin toisen maailmansodan ensimmäiset taistelut Saksan ja Puolan välillä vuonna 1939. Tilaisuuteen osallistui myös Ukrainan presidentti Petro Porošenko, joka kiitti muita osallistujia siitä, etteivät nämä matkustaneet Moskovaan. Puolan presidentti Bronisław Komorowski piti muistohetkessä puheen, jossa hän muistutti, että toiseen maailmansotaan johti kahden diktaattorin, Stalinin ja Hitlerin, solmima Molotov–Ribbentrop-sopimus. Komorowski myös kehotti muistamaan kaikkia sodan uhreja osapuolesta välittämättä.²²⁸

Vuonna 2015 Venäjän ja Puolan suhdetta viilensi myös Putinille myötämielisen moottoripyöräjengin Yön susien aikomus ajaa sotavoiton kunniaksi Venäjältä Berliiniin. Suunnitelma hiersi etenkin Puolan ja Venäjän suhteita voitonpäivän aikaan, sillä Puola oli ensimmäinen Schengen-maa, johon ryhmä pyrki ajettuaan Valko-Venäjän läpi. Puolassa tempausta pidettiin yhtenä hybridisodankäynnin muotona ja provokaationa, kun taas Yön sudet ilmoittivat, että kyseessä on tapa muistaa sotavoittoa. Kun ryhmä pyrki Puolaan huhtikuun lopussa, heidän maahanpääsynsä estettiin.²²⁹ Venäjän ulkoministeriö vaati toimenpiteelle selitystä Puolan

²²⁷ Kavaliauskas, 179–180.

²²⁸ TVP 8.5.2015. Komorowski na Westerplatte: w Europie są siły, które dążą do utrzymania sąsiedów w wasalnej zależności. Luettu 11.4.2016, <<http://www.tvp.info/>> Thenews.pl 8.5.2015. Poland celebrates National Victory Day. Luettu 11.4.2016, <<http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/206096>>. Delfi 8.5.2015. Lidery Vostotšnoi Evropy otmetili Den pobedy v Gdanske. Luettu 11.4.2015.

<<http://ru.delfi.lt/abroad/global/lidery-vostochnoj-evropy-otmetili-den-pobedy-v>

²²⁹ HS 15.4.2015. Tuohinen, Petteri. Putinia kannattava jengi aikoo ajaa Berliiniin.

suurlähettiläältä.²³⁰ Ryhmä asetettiin maahantulokieltoon Schengen-alueelle, ja syyksi ilmoitettiin yleisen turvallisuuden ja järjestyksen säilyttäminen.²³¹

5.3.2 Viro

Baltian maat pyrkivät löytämään yhteisen linjan suhteessa voitonpäivään keväällä 1995. Ne panivat painoa päätöksenteossaan paitsi toisen maailmansodan historialle, myös Venäjän käytökselle voitonpäivää edeltävänä keväänä.²³² Lennart Meri ei osallistunut Moskovan juhlallisuuksiin, mutta hän sen sijaan osallistui toisen maailmansodan päättymisjuhlallisuuksiin Pariisissa ja Lontoossa. Hän perusteli virolaislehdille valintaansa ilmoittamalla, että Moskovassa juhlitaan yhden totalitaristisen valtion voittoa toisesta samankaltaisesta, Lontoossa ja Pariisissa puolestaan demokratian voittoa totalitaarisesta natsismista.²³³ Meri toivoikin, että Venäjän presidentti Jeltsin olisi tuominnut Viron miehityksen, mutta kun näin ei tapahtunut, Meri kieltäytyi lähtemästä Moskovaan. Venäjällä Viron päätöksestä ei syntynyt suurta keskustelua – esimerkiksi Izvestija-lehdessä Meren päätöstä ei edes mainittu – minkä Meri uskoi liittyvän siihen, että Jeltsinin liikkumavara Baltiaa koskevissa lausunnoissa oli vähäinen. Voitonpäivän aikaan Viron ja Venäjän suhteita hiersi Viron vaatimus, jonka mukaan Venäjän tulisi tunnustaa Tarton rauhansopimus juridisesti päteväksi asiakirjaksi. Vaatimus liittyi erimielisyyteen maiden välisestä rajasta. Viron presidentti Lennart Meri kutsuikin Tarton rauhansopimusta ”Viron syntymätodistukseksi”.²³⁴

Vuonna 2005 Baltian maat olivat käännekohdassa, sillä maat olivat tuolloin juuri liittyneet Natoon ja EU:hun. Marraskuussa 2004 maat yrittivät sopia yhteisestä linjasta Moskovan juhlien suhteen, mutta yhteistä kannanottoa ei onnistuttu luomaan.²³⁵ Maiden yhteisenä toiveena oli, että Moskova olisi voitonpäivänä ollut valmis tuomitsemaan Baltian maiden miehitykseen johtaneen Molotov-Ribbentrop-sopimuksen.²³⁶ Ennen juhlia Baltian maat nimittivät vuosia 1945–1991 miehitysajaksi. Tämän tulkinnan Venäjä kuitenkin torjui.²³⁷

²³⁰ HS 30.4.2015. Pääkirjoitus. Voihan sen noinkin sanoa.

²³¹ HS 30.4.2015. Yön susilla porttikielto myös Suomeen.

²³² HS 13.3.1995. Luoma, Jukka Sakari. Baltian maat miettivät vielä Moskovan kutsua.

²³³ HS 5.5.1995. Koponen, Kalle. Juhlien sisällöt vaihtelevat suuresti maasta toiseen.

²³⁴ HS 11.5.1995. Virta, Kaija. Meri: Historia selittää Viron jäämisen pois Moskovan voitonjuhlista.

²³⁵ HS 11.2.2005. Virta, Kaija. Syöttejä ja sanasotaa.

²³⁶ HS 23.1.2005. Virta, Kaija. Moskova vaimensi Baltian odotuksia.

²³⁷ HS 7.5.2005. Lahtinen, Soile. Riikalaiset hämmästelivät Bushin vierailun turvatoimia.

Viron ulkoministeri Ojuland piti joulukuussa 2004 Viron ja Venäjän suhteita niin huonoina, ettei presidentti Arnold Rüütel voinut harkita vakavasti juhliin osallistumista.²³⁸ Rüütel ilmoittikin maaliskuussa 2005, ettei hän aio osallistua voitonpäivään, ja hän perusteli poisjäämisensä Viron kansan kokemilla kärsimyksillä.²³⁹ Maata edusti juhlassa suurlähettiläs Karin Jaani,²⁴⁰ ja juhlallisuuksiin osallistui myös neljä virolaista veteraania.²⁴¹ Venäjän presidentti Putin ilmoitti, että Rüütelin päätös jättäytyä voitonpäivästä oli hänestä suuri virhe, mutta loppujen lopuksi kyse oli virolaisten omasta asiasta.²⁴² Rüütelin päätös jättäytyä voitonpäivän juhlasta sai kritiikkiä myös maan sisällä: Tarton yliopiston yhteiskuntaviestinnän professori Marju Lauristin kritisoi Viron presidentin poisjääntiä Eesti Päevaleht -lehdessä, sillä hänen mielestään Rüütelin olisi pitänyt Latvian presidentin tapaan osallistua juhlaan ja tunnustaa se, ettei Venäjä vuonna 2005 ole sama asia kuin Stalinin Neuvostoliitto. Lisäksi Lauristin muistutti, että voitonpäivään osallistuvat myös monet muut Euroopan maiden johtajat.²⁴³ Helsingin Sanomien mukaan Rüütelin osallistumista voitonpäivään kannattivat myös entinen presidentti Lennart Meri, entinen ulkoministeri Toomas Henrik Ilves ja kaikki Viron oppositiopuolueet Isänmaa-liittoa lukuun ottamatta. Izvestija-lehden mukaan Ilves oli huolestunut siitä, että virolaisten venäläisvastaisuus johtaisi valtion maineen huononemiseen Euroopan unionissa. Tammikuussa 2005 tehdyssä kyselytutkimuksessa 46 prosenttia virolaisista kannatti Rüütelin matkustamista Moskovaan ja 14 prosenttia vastusti.²⁴⁴

Viro ja Venäjä keskustelivat yhä vuonna 2005 rajasopimuksesta. Virossa ei innostuttu Venäjän ehdotuksesta allekirjoittaa rajasopimus Moskovassa voitonpäivän juhlien yhteydessä, eikä maassa uskottu, että presidentin osallistuminen tai osallistumatta jättäminen vaikuttaisi sopimuksen voimaantuloon.²⁴⁵ Maiden ulkoministerit allekirjoittivat rajasopimuksen pian vuoden 2005 voitonpäivän jälkeen, joskin Venäjä ei suostunut tuolloinkaan Viron vaatimuksiin Tarton rauhassa sovitusta

²³⁸ Eesti Päevaleht 7.12.2004. Ojuland: Rüütel ei peaks Moskvasse sõitma.

²³⁹ Eesti Päevaleht 7.3.2005. Rüütel Moskvasse ei sõida, läheb Lang.

²⁴⁰ Eesti Päevaleht 7.5.2005. Eesti suursaadik Moskvase osaleb 9. mai paraadil.

²⁴¹ Eesti Päevaleht 5.5.2005. Haigestunud Arnold Meril jääb paraad nägemata.

²⁴² HS 14.5.2005. Pennanen, Erkki. Baltit käyvät Putinin hermoille. Pääkirjoitukset.

²⁴³ Eesti Päevaleht 12.3.2005. Lauristin, Marju. Eesti identiteet ja Läti läbimurre.

²⁴⁴ HS 11.2.2005. Virta, Kaija. Latvian presidentti soovib EU:lta kannanottoa Moskova muistojuhliin. HS 8.3.2005. Virta, Kaija. Viron ja Liettuan presidentid ei vält osallistu Moskova võitujuhliin. Izvestija 9.3.2005. Šesternina, Jelena, Prezident Latvii hotšet publitsnoi sspoty s Moskvoi. Eesti Päevaleht 8.3.2005. Laev, Sigrid. Eesti ootab Venemaa uut kutset. Eesti Päevaleht 14.1.2005. Toomas Hendrik Ilves: Moskvasse – jah, lepingud – ei.

²⁴⁵ HS 4.5.2015. Niemeläinen, Jussi. Viron ja Suomen pääministerit: Maittemme suhteet läheiset.

rajasta tai pahoittelemaan toisen maailmansodan aikaisia tapahtumia.²⁴⁶ Venäjä jätti sopimuksen ratifioimatta, ja se allekirjoitettiin uudelleen vuonna 2014.²⁴⁷

Voitonpäivän 2007 aikoihin Viron ja Venäjän välit tulehtuivat, kun neuvostosotilaiden muistoksi pystytetty Pronssisoturi-patsas siirrettiin ennen voitonpäivää Tallinnan keskustasta sotilashautausmaalle. Patsas oli neuvostoaikoina pystytetty neuvostosotilaiden muistoksi, ja siitä oli tullut Viron venäläisvähemmistön kunnioittama voitonpäivän muistomerkki, kun taas etnisille virolaisille puolestaan patsas oli miehitysvallan symboli. Kiistan siemenet kylvettiin jo vuotta aikaisemmin, jolloin kaksi nuorta kävi maalaamassa patsaan Viron lipun väreihin. Paikalle jouduttiin järjestämään poliisivartio, ja pääministeri Andrus Ansip ehdotti patsaan siirtoa keskustasta.²⁴⁸ Viron parlamentti päätti helmikuussa 2007 kahden äänen enemmistöllä poistaa patsaan Tallinnan keskustasta, vaikka maan presidentti Ilves ilmoitti lain olevan perustuslain vastainen. Myös Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov kritisoi lakia.²⁴⁹ Viro alkoi suunnitella patsaan ympäristön kaivauksia, sillä mikäli patsaan luota olisi löytynyt sotilashautoja, patsas olisi voitu siirtää hautojen mukana sotilashautausmaalle. Venäjän ulkoministeriö antoi maalle kaivauksia vastustavan nootin. Myös joukko virolaisia professoreja julkaisi avoimen kirjeen, jossa varoitettiin patsaan siirron vahingoittavan maan mainetta ja heikentävän vironvenäläisten mahdollisuuksia sopeutua maahan.²⁵⁰ Myös suuri osa etnisistä virolaisista vastusti patsaan siirtoa.²⁵¹ Kaivausten alettua Virossa syntyi mellakoita, joissa kuoli yksi vironvenäläinen mies. Maahan saapunut venäläinen valtuuskunta vaati Viron pääministerin eroa.²⁵² Patsaskiista eskaloitui myös Moskovassa, jossa venäläisten nuorisojärjestöjen edustajista koostunut mielenosoittajien joukko piiritti Viron suurlähetystön.²⁵³ Toukokuun alussa Ilves julkaisi Eesti Päevaleht -lehdessä avoimen kirjeen, jossa hän lähestyi kaikkia osapuolia: hän muistutti etnisille virolaisille, että myös vironvenäläisillä on oikeus asua maassa, vironvenäläisiä hän kehotti muistamaan, etteivät miehitysajan muistot ole vielä kadonneet ja Venäjälle hän

²⁴⁶ HS 19.5.2005. Tervola, Marjut. Venäjä ja Viro allekirjoittivat rajasopimuksensa. HS 5.5.2005. Virta, Kaija. Sopimusteksti vuosia hyllyllä.

²⁴⁷ HS 18.2.2014. Niemelä, Jussi. Viro ja Venäjä allekirjoittivat rajasopimuksen – Tuomioja erittäin tyytyväinen. <<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1392692936909>>.

²⁴⁸ HS 30.5.2006. Kunnas, Kaja. Sotilaspatsas paljasti jännitteet virolaisten ja venäläisten välillä.

²⁴⁹ Eesti Päevaleht 15.2.2007. Rannamäe, Kerttu – Rand, Erik. Riigikogu otsustas pronksõduri eemaldada. HS 16.2.2007. Kunnas, Kaja. Neuvostopatsas nousi Virossa vaaliaiheeksi – Presidentti Ilves ei vahvista lakia patsaansiirrosta.

²⁵⁰ HS 24.4.2007. Kunnas, Kaja. Venäjä vastustaa sotilashautojen kaivauksia Tallinnassa.

²⁵¹ HS 13.3.2007. Viron enemmistö suojelisi NL:n muistomerkkiä.

²⁵² HS 1.5.2007. Kunnas, Kaja. Venäjän valtuuskunta vaati Viron pääministerin eroa.

²⁵³ HS 1.2.2007. Niinivaara, Susanna. Moskovan mielenosoittajat ryhtyivät Viron konsulaatin portinvartijoiksi.

puolestaan ilmoitti, että valtioiden väliset erimielisyydet tulisi ratkaista diplomaattiteitä pitkin.²⁵⁴ 8. toukokuuta, länsimaiden voitonpäivänä, Viron pääministeri Andrus Ansip kävi laskemassa seppeleen siirretyn pronssipatsaan luokse ja Venäjän suurlähettiläs Nikolai Uspenski vieraili patsaalla 9. toukokuuta, eli venäläisten voitonpäivänä.²⁵⁵ Patsaskiistan taustalla olivat eriävät historiantulkinnat, mutta kiista heijasteli myös Venäjän etupiirijättelua.

Ainoa kerta, kun Viron presidentti on osallistunut voitonpäivän juhlaan Moskovassa, oli vuonna 2010, jolloin maan presidentti Ilves matkusti Venäjälle.²⁵⁶ Tammikuussa 2010, ennen kuin Venäjä oli kutsunut hänet Moskovaan, Ilves muistutti Eesti Päevaleht -lehden haastattelussa, että hän oli viisi vuotta aikaisemmin pitänyt suotavana Viron presidentin osallistumista voitonpäivään. Hän piti tärkeänä etenkin sodan uhrien muistamista ja totesi, että Viro, Venäjä, Nato ja Euroopan unioni pyrkivät toimiviin ja jännitteettömiin suhteisiin.²⁵⁷ Kavaliauskas pitää Ilveksen matkaa kuitenkin paradoksaalisena, sillä Baltian maissa neuvostosymbolien esilläpito oli kielletty juuri ennen voitonpäivää, mutta tästä huolimatta presidentti matkusti juhlaan, joka käytännössä perustuu neuvostosymboleihin.²⁵⁸

Viisi vuotta myöhemmin Viron presidentti Ilves ei osallistunut voitonpäivään muiden länsimaisten johtajien tavoin.²⁵⁹ Eesti Päevaleht -lehdessä presidentin päätöstä pidettiin oikeana ja voitonpäivän paraattia verrattiin Berliinin vuoden 1936 olympialaisiin, joista tehtiin Hitlerin propagandan näyttämö.²⁶⁰ Moskovan sijaan Ilves matkusti Puolan presidentti Komorowskin kutsusta Westerplatteen, jossa oli vuonna 1939 käyty toisen maailmansodan ensimmäiset taistelut. Tilaisuus oli presidenttien hiljainen mielenilmaus Moskovan juhlia vastaan.²⁶¹

²⁵⁴ Eesti Päevaleht 3.5.2007. Ilves, Toomas Hendrik. TOOMAS HENDRIK ILVES: Me suudame kokku leppida ühises tulevikus.

²⁵⁵ HS 9.5.2007. Kunnas, Kaja. Viron pääministeri laski seppeleen neuvostosotilaan patsaalle.

²⁵⁶ HS 20.3.2010. Kunnas, Kaja. Viron ja Latvian presidentit Moskovan voitonjuhliin. RBK 7.5.2010. Na den Pobedy v Moskvu prijezžajut glavy 30 gosudarstv. Luettu 9.4.2016. <<http://www.rbc.ru/society/07/05/2010/403837.shtml>>.

²⁵⁷ Eesti Päevaleht 14.1.2010. Anvelt, Kärt. President Toomas Hendrik Ilves: Eesti tuleviku määrab meie välispoliitika ja diplomaatia edukus.

²⁵⁸ Kavaliauskas, 141.

²⁵⁹ Eesti Päevaleht 31.12.2014. Vaikmaa, Madis. Toomas Hendrik Ilves Moskovasse ei lähe.

²⁶⁰ Eesti Päevaleht 1.1.2015. Estam, Jüri. Ilvesel pole vaja kaasa aidata Kremli propagandapalaganile.

²⁶¹ President.ee 8.5.2015. Laane, Marek. President Toomas Hendrik Ilvese kõne Gdanskis 7. mail 2015 Teise maailmasõja Euroopa lahingute lõppemise 70. aastapäeva mälestusüritusel. Luettu 11.4.2016, <<https://president.ee/et/ametitegevus/koned/11319-2015-05-08-05-56-25/index.html>>.

5.3.3 Latvia

Vuonna 1995 Latvian presidentti Guntis Ulmanis ei Lennart Meren tapaan osallistunut voitonpäivään. Hän ilmoitti päätöksestään varsin myöhään, vain kuukautta ennen juhlaa, ja myös hän ilmoitti poisjäämisen syyksi maansa miehityksen toisen maailmansodan aikana. Latviaa edusti juhlassa maan Venäjän suurlähettiläs Jānis Peters. Izvestija-lehdessä Ulmanisia kritisoitiin Hitlerin kukistamisen unohtamisesta ja lehden lukijoita muistutettiin, että latvialaisia taisteli myös puna-armeijan puolella.²⁶²

Tammikuussa 2005 Latvian presidentti Vaira Vīķe-Freiberga ilmoitti aikovansa matkustaa Moskovaan voitonpäiväksi, ja hän sai matkalleen myös maan parlamentin tuen. Päätöstä kuitenkin myös kritisoitiin, ja Vīķe-Freiberga piti itse ongelmana sitä, että Venäjä halusi vain juhlia natsi-Saksan häviötä ja unohtaa Baltian maiden miehityksen. Venäjällä tämä tulkittiin natsien toimien vähättelyksi. Toisaalta Vīķe-Freiberga piti tärkeänä osallistumista tapahtumaan, johon monet muut johtajat osallistuivat, mutta toisaalta hän myös pohti, antaisiko Venäjä hänelle edes viisumia tapahtumaan. Izvestija-lehden etusivun uutisessa puolestaan ilmoitettiin Venäjän ulkoministeriön epäilevän, että Vīķe-Freiberga yrittäisi välttää Moskovan matkan käyttäytymällä niin, että Venäjä peruisi kutsun. Maiden välit tulehtuivat selvästi ennen juhlaa erilaisten historiantulkintojen takia.²⁶³ Britannian pääministeri Blair lähestyi Latvian presidenttiä Vīķe-Freibergaa alkukevällä, jolloin hän ilmoitti Latvian historiantulkintojen olevan ymmärrettäviä. Kuitenkin Blair myös muistutti, että maiden on katsottava myös tulevaisuuteen ja muistettava, että yhteistyössä Venäjän kanssa on myös onnistuttu. Vīķe-Freiberga toivoi, että muut Euroopan johtajat olisivat antaneet samanlaisia lausuntoja.²⁶⁴

Venäjällä oli tuolloin käynnissä rajaneuvottelut sekä Viron että Latvian kanssa, ja Venäjä oli pyrkinyt sitomaan kysymyksen voitonpäivään ehdottamalla edeltävänä talvena, että sopimukset voitaisiin allekirjoittaa Moskovassa voitonpäivän juhlien yhteydessä.²⁶⁵ Ehdotuksen taustalla voidaan katsoa olleen yritys saada Baltian maiden presidentit saapumaan Moskovan voitonpäivän juhlaan. Venäjä lopulta

²⁶² Izvestija 5.4.1995. Litvinova, Irina. Latviiski prezident k voine otnositsja po-svojemu. Izvestija 6.5.1995. Jusin, Maksim. Latyšī sražalis i pogibali po obe storony fronta.

²⁶³ HS11.2.2005. Virta, Kaija. Latvian presidentti toivoo EU:lta kannanottoa Moskovan muistojuhliin. HS 11.2.2005. Virta, Kaija. Syöttejä ja sanasotaa. Izvestija 28.1.2005. Prezident Latvii stšitajet, tšto rossiiskie vlasti ne pustjat jejo v Moskvu. Izvestija 9.3.2005. Šesternina, Jelena; Jusin, Maksim. Baltiiski boikot. Izvestija 21.1.2005. Maksimov, Anatoli. MID Rossii obvinil prezidenta Latvii v neznanii istoriju. Izvestija 9.3.2005. Šesternina, Jelena, Prezident Latvii hotšet publītšnoi sspoty s Moskvoi.

²⁶⁴ HS 6.3.2005. Virta, Kaija. Eteenpäin vai takaisin eli historian ansat.

²⁶⁵ HS 5.5.2005. Virta, Kaija. Sopimusteksti vuosia hyllyllä.

kuitenkin perui rajasopimuksen ratifioinnin, koska se ei Izvestijan mukaan hyväksynyt Latvian sopimukseen lisäämää johdantoa, joka viittasi vuoden 1920 rajaan.²⁶⁶ Viķe-Freibergan osallistumiseen vaikuttivat rajasopimusneuvottelut, sillä osallistuminen olisi saattanut johtaa myönnytyksiin Venäjän taholta. Latviassa oli tuolloin muutenkin poliittisesti mielenkiintoinen tilanne, sillä Yhdysvaltain presidentti George W. Bush vieraili maassa juuri ennen voitonpäivää. Vierailunsa aikana Bush ilmoittikin Yhdysvaltojen ja Naton puolustavan Latviaa, mikäli se kokee ulkopuolista uhkaa.²⁶⁷ Helsingin Sanomissa tulkittiin, että Bushin päätös vieraillla juuri Latviassa johtui siitä, että Yhdysvallat halusi tukea Viķe-Freibergan osallistumista Moskovan muistojuhlaan.²⁶⁸

Vuonna 2010 Latvian presidentti Valdis Zatlers pohti osallistumistaan voitonpäivään. Maan entiset presidentit olivat varovaisen rohkaisevia matkan suhteen: Viķe-Freiberga muistutti, että hänen osallistumisensa oli lisännyt muiden maiden tietoisuutta Baltian kohtalosta toisessa maailmansodassa²⁶⁹ ja Ulmanis ilmoitti, että osallistumispäätös on jokaisen presidentin oma ja halutessaan Zatlers voisi seurata Viķe-Freibergan esimerkkiä.²⁷⁰ Vuonna 2010 Venäjä ei lähettänyt muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ulkomaisille johtajille virallista kutsua tapahtumaan, mutta pääministeri Vladimir Putin pyysi suullisesti Latvian presidenttiä osallistumaan voitonpäivään heidän tavatessaan toisensa Helsingissä järjestetyssä Itämeri-huippukokouksessa.²⁷¹ Se, että presidentti aikoi osallistua juhlaan ilman virallista kutsua, herätti Latviassa keskustelua. Maan väistymässä ollut ulkoministeri Māris Riekstiņš kutsui Venäjän toimintaa kaksimieliseksi ja ilmoitti, että presidentti voi matkustella ulkomailla virka-aikanaan vain virallisen kutsun perusteella, ja jos virallista kutsua Venäjältä ei tule, presidentti ei voi osallistua voitonpäivän juhlaan.²⁷²

²⁶⁶ Izvestija 11.5.2005. Šesterina, Elena: Rossiija i Latvija ostalis bez granitsy.

²⁶⁷ HS 7.5.2005. Lahtinen, Soile. Riikalaiset hämmästelivät Bushin vierailun turvatoimia.

²⁶⁸ HS 31.3.2005. Virta, Kaija. Bush tapaa Baltian presidentit ennen Moskovan voitonjuhlia.

²⁶⁹ Mixnews 22.1.2010. Eks-prezident poslala Zatlersa na Krasnuju ploštšad. Luettu 9.4.2010 <<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-01-22/34995>>.

²⁷⁰ Mixnews 25.1.2010. Ulmanis posovetoval Zatlersu opredelitsja s 9 maja. Luettu 9.4.2010 <<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-01-25/35111>>.

²⁷¹ Mixnews 21.1.2010. Zatlersa priglasili v Moskvu na 9 maja. Luettu 9.4.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-01-21/34946>>. Mixnews 10.2.2010. Zatler rešil jehat na den pobedy v Moskvu (dopolneno). Luettu 9.4.2016. <<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-02-10/36084>>.

²⁷² Mixnews 2.2.2010. Riekstiņš ne ponjal signaly ot Rossii. Luettu 4.9.2016. <<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-02-02/35591>>.

Lausunnostaan hän sai kuitenkin kritiikkiä Zatlersilta.²⁷³ Poliitikantutkija Kārlis Daukšs, joka kommentoi kutsua Latvijas Neatkarīgā Televīzija -televisiokanavan haastattelussa, piti Venäjän lähestymistapaa epäilyttävänä, sillä diplomaattisia suhteita hoidettaessa kutsut yleensä annetaan kirjallisina. Hän kuitenkin suositteli presidenttiä hyväksymään kutsun, sillä juhlaan osallistuminen voisi vaikuttaa Venäjän ja Latvian välisiin suhteisiin positiivisesti.²⁷⁴ Aivis Ronis, joka nousi ulkoministeriksi huhtikuussa 2010, puolestaan suhtautui presidentin matkaan positiivisesti ja muistutti, että 9. toukokuuta oli se päivä, jolloin verenvuodatus oli loppunut Euroopassa.²⁷⁵

Zalters matkusti Moskovaan Viron presidentin tavoin. Juhlien jälkeen Zatlers ilmoitti tapahtuman olleen kannattava ja keskustelujen Medvedevin kanssa olleen hyödyllisiä tulevaisuuden kannalta. Presidentit muun muassa totesivat, että maiden välisen yhteistyön tulisi olla aktiivisempaa. Kaikille yhteisen ohjelman lisäksi Latvian presidentti kävi juhlan aikana pitämässä Lujankan aukiolla hiljaisen hetken neuvostohallinnon uhrien muistolle.²⁷⁶ Paikka oli hyvin symbolinen, sillä kyseisellä aukiolla sijaitsi neuvostoaikoina KGB:n päämaja ja nykyään aukiolla on poliittisten uhrien muistomerkki, Solovetskin kivi.

Tammikuussa 2015 Latvian presidentti Andris Bērziņš ilmoitti virallisilla sivuillaan, ettei hän aio osallistua Moskovan voitonpäivän juhlaan Ukrainan tilanteen takia.²⁷⁷ Hän kuitenkin piti mahdollisena, että voisi matkustaa Moskovaan ennen juhlaa tai sen jälkeen.²⁷⁸ Lisäksi hän ilmoitti, että voitonpäivän juhlan kieltäminen Latviassa olisi harkitsematonta, sillä suuri osa latvialaisista haluaa viettää sitä esivanhempiensa muistoksi.²⁷⁹ Ilmoitus oli ymmärrettävä, sillä Latviassa on suuri venäläisvähemmistö.

Latvian ja Viron suhde voitonpäivään osallistumiseen kilpistyy muutama tekijään: rajakiistoihin, historiantulkintoihin, maiden maineeseen EU:ssa ja Natossa, Venäjän harjoittamaan politiikkaan sekä maiden sisäisiin suuriin

²⁷³ Mixnews 3.3.2010. Zatlers požuril glavu mida za spēšky. Luettu 4.9.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-02-03/35691>>.

²⁷⁴ Mixnews 11.2.2010. Politolog: Priglašēnīje Putina ošēn kovarnoje. Luettu 9.4.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-02-11/36095>>.

²⁷⁵ Kavaliauskas, 141.

²⁷⁶ Mixnews 9.5.2010. Zatlers vozložil tsvety na Lubjanke. Luettu

<<http://www.mixnews.lv/ru/society/news/2010-05-09/40813>>. Mixnews 10.5.2010. Zatlers: Vizit v Moskvu na den pobedy byl "stojaščim". Luettu 9.4.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2010-05-10/40839>>.

²⁷⁷ Latvijas valsts prezidents. Valsts prezidents uz 9.maija svinībām Maskavā nedosies, 27.1.2015, luettu 9.4.2016. <http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22827>.

²⁷⁸ Mixnews 27.1.2015. Bērziņšmožet pojehtat v Moskvu do ili posle 9 maja. Luettu 9.4.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/2015-01-27/168878>>.

²⁷⁹ Mixnews 11.3.2015. Prezident Bērziņš: Nelzja zapreščat 9 maja v Latvii. Luettu 9.4.2016.

<<http://www.mixnews.lv/ru/society/news/2015-03-11/171910>>.

venäläisvähemmistöihin. Vaikka voitonpäivä on näille maille kiusallinen etenkin siksi että Venäjä ei ole pyytänyt anteeksi maiden miehitystä, ei juhlan sivuuttaminen täysin ole mahdollista jo pelkästään maiden sisäisten venäläisvähemmistöjen tai puna-armeijan joukkoihin mobilisoitujen balttien takia. Juhlavuosina Moskovan juhlallisuuksiin on osallistunut kutsuvieraina myös puna-armeijan riveissä taistelleita virolaisia ja latvialaisia.²⁸⁰

5.3.4 Liettua

Helsingin Sanomat uutisoi huhtikuun alussa 1995, että Liettuan presidentti Algirdas Brazauskas on ilmoittanut aikovansa osallistua Moskovan juhliin ja että tämä päätös oli herättänyt kritiikkiä maan oppositiossa. Liettuan presidentinkanslian mukaan päätös oli sinetöity.²⁸¹ Uutinen levisi laajalle, ja muun muassa Viron presidentti Lennart Meri kritisoi päätöstä. Myöhemmin uutinen kuitenkin paljastui aprillipilaksi, eikä Brazauskas osallistunut muistojuhlaan.²⁸² Izvestijassa aprillipila – tai Liettuan presidentin poisjääminen ylipäättään – ei kuitenkaan saanut huomiota.

Liettuassa suhde osallistumiseen oli kielteinen myös vuonna 2005, eikä toiselle kaudelle valittu Adamkus matkustanut Moskovaan. Jo ennen Adamkusin päätöstä entinen presidentti Vytautas Landsbergis, jolla oli ollut merkittävä rooli Liettuan uudelleenitsenäistymisessä, ilmoitti kannattavansa poisjääntiä juhlasta. Liettuan kanssa Venäjällä oli jo entuudestaan ollut rajasopimus, mikä saattoi helpottaa kutsusta kieltäytymistä. Izvestija-lehdessä arveltiin, että kieltäytymiseen oli vaikuttanut Adamkusin yhdysvaltalaistausta. Tähän vaikutti eriävien historiantulkintojen lisäksi todennäköisesti myös se, että maalla ei ollut rajakiistoja Venäjän kanssa toisin kuin Latvialla ja Virolla, eikä Venäjä voinut tähän vetoamalla houkutella Liettuaa juhlaan.²⁸³

Liettuan linja osallistumiskysymyksen suhteen eriytyi muista Baltian maista vuonna 2010, jolloin se oli näistä maista ainoa, joka jättäytyi pois. Maan tiedotusvälineiden mukaan maan presidentti Dalia Grybauskaitė oli juhlan aikana Irlannissa virallisella vierailulla.²⁸⁴ Vuonna 2015 Grybauskaitė ilmoitti jo hyvissä ajoin,

²⁸⁰ HS 9.5.2015. Kunnas, Kaja. Virossa veli kävi sotaa veljeä vastaan – Tallinnalainen puna-armeijan veteraani Karl Rammus sai kutsun juhliin Moskovaan.

²⁸¹ HS 3.4.1995. Mannila, Johanna. Moskovan voitonjuhliin osallistuminen jakaa Baltian maat.

²⁸² HS 6.4.1995. Rautava, Timo. Pilaa voitonjuhlista.

²⁸³ Izvestija 9.3.2005. Šesternina, Jelena, Prezident Latvii hotšet publītšnoi sspoty s Moskvoi. Kavaliauskas, 142.

²⁸⁴ Delfi 18.2.2010. Prezident Litvy 9 maja pojedet v Irlandiju. Luettu 11.4.2016.

<<http://ru.delfi.lt/news/politics/prezident-litvy-9-maya-pojedet-v-irlandiju.d?id=29097475>>.

ettei aio osallistua Moskovan juhlallisuuksiin. Sen sijaan presidentti osallistui monien muiden Itä-Euroopan maiden presidenttien tavoin toisen maailmansodan muistojuhliin 8. toukokuuta Westerplattessa.²⁸⁵ Yön susien matka kosketti myös epäsuorasti Liettuaa: maa ilmoitti estäneensä maahanpääsyn kahdeksalta motoristilta, joista yksi tunnusti kuuluneensa Yön susiin.²⁸⁶

Liettua on tässä tutkielmassa tarkastelluista valtioista ainoa, joka ei ole koskaan osallistunut voitonpäivän juhlaan Moskovassa. Aineiston valossa voidaan myös todeta, ettei osallistumista ole ikinä vakavasti edes harkittu ja vuonna 1995 asiasta laskettiin jopa leikkiä. Asia on maassa jonkinasteinen ylpeydenaihe, sillä vuonna 2015, kun valtaosa länsimaista jäi juhlasta pois, Liettuan lehdistössä muistutettiin Liettuan olevan Euroopan unionin ainoa maa, joka on aina jättänyt Moskovan voitonjuhlan väliin.²⁸⁷ Virolainen yhteiskuntaviestinnän professori Marju Lauristin pitää Liettuan suhdetta voitonpäivään ymmärrettävänä, sillä hänen mukaansa Liettua eroaa muista Baltian maista, kun pohditaan maiden suhdetta Venäjään. Liettuan tärkein rajanaapuri ei geopolitiittisesti ole Venäjä vaan Puola, maa solmi Venäjän kanssa rajasopimuksen huomattavasti Viroa ja Latviaa aikaisemmin ja valtion venäläisvähemmistölle oli myönnetty maan kansalaisuus heti maan itsenäistyttyä, kun taas muissa Baltian maissa suuri osa venäläisvähemmistöstä oli maiden itsenäistymisten jälkeen jäänyt ilman minkään maan kansalaisuutta. Näin kysymys osallistumisesta Moskovan juhliin ei ole maassa niin arka kuin Virossa tai Latviassa.²⁸⁸ Liettua kuitenkin muistuttaa muita Baltian maita siinä, että puna-armeijan liettualaisten veteraanien delegaatioita on osallistunut Moskovan juhliin.²⁸⁹

²⁸⁵ Delfi 8.5.2015. Lidery Vostotšnoi Evropy otmetili Den pobedy v Gdanske. Luettu 11.4.2015. <<http://ru.delfi.lt/abroad/global/lidery-vostochnoj-evropy-otmetili-den-pobedy-v-gdanske.d?id=67923304>>.

²⁸⁶ HS 29.4.2015. Huusko, Jukka. Yön sudet: Jatkamme rallia Eurooppaan.

²⁸⁷ Litovski Kurier 30.4.2015. Litva boikotirujet toržestva 9 Maja. Luettu 10.4.2016, <<http://www.kurier.lt/litva-bojkotirujet-torzhestva-9-maya/>>.

²⁸⁸ Eesti Päevaleht 12.3.2005. Lauristin, Marju. Eesti identiteet ja Läti läbimurre.

²⁸⁹ Izvestija 6.5.2010. Litovskije veterany primut utšastije v prazdnovanii dnja pobedy v Moskve. Luettu 7.6.2016, <<http://izvestia.ru/news/470777>>.

6 Johtopäätökset

Voitonpäivä on juhla, joka yhdistelee Venäjän historiaa ja nykypäivää monilta eri aikakausilta: juhla periytyy neuvostoajalta, mutta se sisältää elementtejä myös keisarinvallan aikaiselta ajalta, ja se kytkeytyy tiukasti myös vallitsevaan poliittiseen tilanteeseen. Yrjön nauhan väritys syntyi jo Katariina II:n aikoina, sirppiä ja vasaraa pidetään neuvostoaajan ilmentymänä, sotilaskunnian kaupungit puolestaan on luotu vasta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Väistämättömänä muutoksena voitonpäivän vietossa on elossa olevien puna-armeijan veteraanien määrän selkeä väheneminen ja lopulta katoaminen. Vuonna 2025 sotaveteraaneja on elossa häviävän vähän, ja on hyvin mahdollista, ettei vuonna 2035 veteraaneja ole elävien kirjoissa enää lainkaan. Tämä väistämättä näkyy tulevaisuuden juhlaperinteissä, ja viitteitä siihen on jo olemassa: Punaisen torin veteraaniparaati on jo korvattu Kuolemattomalla rykmentillä.

Voitonpäivän paraati on kokenut myös muita suuria muutoksia vuosien välillä: vuonna 2015 Venäjän asevoimien kaluston esittely on ollut paraatin kohokohta, kun taas vuonna 2005 militarismi oli karsittu minimiin jopa Venäjän puolustusministerin pukeutumista myöten. Vuonna 2010 Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Ranskan ja Puolan asevoimien joukot marssivat Punaisella torilla, muina vuosina Nato-maiden armeijoita ei ole tapahtumassa nähty. Paraatissa on kuitenkin myös paljon asioita, jotka ovat säilyneet samana juhluvuodesta toiseen: juhlan kaava, kellonsoittoineen, joukkojen tervehtimisineen, rintamia kuvaavine kyltteineen ja sodan raskautta muistelevine puheineen on säilynyt varsin samanlaisena vuodesta 1945 alkaen.

Symboliikassa on myös tapahtunut suurta vaihtelua vuosien välillä: neuvostosymbolit ovat kokeneet renessanssin, mutta myös uusia symboleja on luotu. Voitonpäivästä on pyritty luomaan koko kansan juhla, mutta tällä prosessilla on myös muitakin tavoitteita, kuin vain sodan ja sen uhrien muistaminen: valtiostaan ylpeät ihmiset saadaan helpommin tukemaan maan politiikkaa, joten menneiden saavutusten muistaminen on valtion kannalta edullista. Juhla on kuitenkin pyrkinyt tiettyyn pesäeroon suhteessa neuvostoaikaiseen muotoonsa: Stalin, joka vuoden 1945 jälkeen esiintyi sodan suurimpana sankarina, on painettu tietoisesti taka-alalle, eikä Leninin mausoleumi enää 2000-luvulla ole toiminut presidentin aitiona paraatin aikana. Sen

sijaan rivisotilaat ja heidän merkityksensä sodan voittamisessa ovat nousseet esiin niin Kuolemattomassa rykmentissä kuin postimerkkien kuvituksessakin. Tätä voidaan pitää jopa jonkinlaisena hienovaraisena hyvityksenä venäläisille sotaveteraaneille: vuoden 1945 jälkeen Stalin otti kunnian sotavoitosta itselleen, 9. toukokuuta oli vuosien ajan normaali työpäivä, eikä rivisotilaiden merkitystä muistettu.

Miten muut valtiot sitten suhtautuvat Venäjän juhlaan? Kysymyksen suhteen on vedottu niin tulevaisuuteen, menneisyyteen kuin nykyhetkeenkin, ja syyt voitonpäivään osallistumiseen tai osallistumatta jättämiseen ovat hyvin erityyppiset riippuen kutsutusta valtiosta tai ajankohdasta. Osallistumiskysymyksen ratkaisua eri maissa voidaan kuvata taulukolla 1.

Taulukko 1. Moskovaan eri vuosina matkustaneet kutsuvieraat²⁹⁰

	1995	2005	2010	2015
Yhdysvallat	Kyllä	Kyllä	Ei	Ei
Iso-Britannia	Kyllä	Ei	Ei	Ei
Ranska	Kyllä	Kyllä	Ei	Ei
Saksa	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Suomi	Kyllä	Kyllä	Ei	Ei
Puola	Ei	Kyllä	Kyllä	Ei
Viro	Ei	Ei	Kyllä	Ei
Latvia	Ei	Kyllä	Kyllä	Ei
Liettua	Ei	Ei	Ei	Ei

Taulukosta huomataan, että ainoat yhtenäistä osallistumispolitiikkaa noudattaneet valtiot ovat Saksa ja Liettua, muut maat ovat päätyneet vuodesta riippuen erityyppisiin ratkaisuihin. Mielenkiintoista on huomata, että vuonna 1995 kaikki juhlasta pois jääneet olivat toisessa maailmansodassa miehitettyjä valtioita, mutta vuonna 2010 asetelma kääntyi käytännössä päinvastaiseksi, sillä Saksaa lukuun ottamatta²⁹¹ kaikki osallistuneet valtiot olivat entisiä itäblokin valtioita.

Hypoteesi, jonka mukaan miehitetty Itä-Euroopan valtiot osallistuisivat juhlaan harvemmin kuin muut valtiot, toteutuu ainoastaan Liettuan kohdalla. Puola ja Latvia ovat osallistuneet juhlaan yhtä usein kuin Yhdysvallat, Ranska ja Suomi, Viro puolestaan yhtä usein kuin Iso-Britannia. Sen sijaan syyt juhlasta poisjäämiseen eroavat

²⁹⁰ Taulukossa on huomioitu kaikki vuodet, joina ensisijainen kutsuvieras on jossakin muodossa osallistunut Moskovassa järjestettyihin tapahtumiin voitonpäivän yhteydessä. Näin ollen taulukossa näkyy Merkelin vierailu Moskovassa vuonna 2015, muttei vuosia, jolloin maata on edustanut tapahtumassa esimerkiksi suurlähettiläs.

²⁹¹ Saksa käsitetään tässä tapauksessa ensisijassa Länsi-Saksan perijäksi.

selkeästi sen suhteen, minkä tyyppinen valtio on kyseessä: entisen itäblokin valtiot eivät ole koskaan vedonneet osallistumiskysymyksen ratkaisussa kotimaidensa sisäiseen tilanteeseen, kun taas entisille liittoutuneille tämä on ollut varsin yleinen peruste poisjäämiseen. Maiden erilainen suhde toiseen maailmansotaan näkyykin parhaiten siinä, keitä muita Moskovan juhlaan on osallistunut virallisen kutsuvieraan lisäksi. Neuvostoliiton sodan aikaisia liittolaisia ja Puolaa yhdistää se, että näiden maiden asevoimien joukot ovat osallistuneet voitonpäivän paraatiin Punaisella torilla, Baltian maissa asuvia puna-armeijan veteraaneja puolestaan on saapunut Moskovaan useana vuonna. Hävinneistä valtioista ei ole virallisen kutsuvieraan lisäksi ollut tapahtumassa muita edustajia.

Venäjä puolestaan on reagoinut negatiivisesti kielteisiin osallistumispäätöksiin: se on kritisoinut kieltäytyneitä maita hyvinkin ankarasti ja syyttänyt niitä jopa positiivisesta suhtautumisesta natsi-Saksaan. Maa on jopa yrittänyt saada muita maita osallistumaan voitonjuhlaan lupaamalla niille parempia suhteita, kuten kävi vuonna 2005 Viron ja Latvian kohdalla. Virallisesti maa on aina ilmoittanut, että osallistumispäätös on jokaisen maan oma. Suhtautuminen on myös vaihdellut suuresti valtioiden ja juhlavuosien välillä. Vuonna 2010 Venäjä suhtautui varsin ymmärtäväisesti Iso-Britannian ja Ranskan poisjäämisiin, kun taas Yhdysvaltojen poisjääntä puolestaan kritisoitiin. Tämän taustalla voidaan katsoa olevan Yhdysvaltojen hegemonia maailmanpolitiikassa. Baltian maihin puolestaan on pääosin suhtauduttu negatiivisesti – poikkeuksena ehkä vuosi 2010 – ja mielenkiintoinen piirre onkin vuoden 2005 välien tulehtuminen Latvian kanssa, vaikka Latvian presidentti tuolloin matkustikin Moskovaan.

Ainoa vuosi, jolloin kaikki tarkastellut maat ovat noudattaneet käytännössä katsoen yhtenäistä osallistumiskäytäntöä, oli vuosi 2015, jolloin valtiot jäivät pois Ukrainan tilanteen takia. Tuolloin kaikki valtiot saivat myös kollektiivista kritiikkiä Venäjältä – jotkin valtiot toki enemmän kuin toiset.

Koska vuoden 2025 voitonpäivään on vielä monta vuotta aikaa, on vaikea sanoa, millainen on maailmanpoliittinen tilanne tuolloin. On kuitenkin todennäköistä, että Angela Merkelin näyttämä esimerkki antaa muillekin tässä tutkielmassa tarkastelluille valtioille hyvän toimintamallin osallistua voitonpäivään neutraalisti: maat, jotka suhtautuvat Venäjän poliittiseen toimintaan kriittisesti, alkavat korostaa sodan uhrien muistamista entistä enemmän, jolloin palataan sodan päättymisjuhlan historiallisille juurille. Tämä toimintamalli ei anna epäsuoraa tukea Venäjän politiikalle,

mutta tällöin Venäjä ei myöskään voi kritisoida muita maita kansallissosialistisen Saksan toiminnan vähättelystä.

Lähteet

Lehdistö ja uutissivustot

Delfi.lt 2010, 2015.

Eesti Päevaleht (EP) 2004–2005, 2007, 2010, 2014–2015.

Helsingin Sanomat (HS) 1995, 2004–2007, 2010, 2014–2015.

Izvestija 1995, 2005, 2010, 2015–2016.

MixNews.lv 2010, 2015.

Lehdistö ja uutissivustot – yksittäisiä numeroita ja uutisia

BBC

EurAsia Daily

Guardian

Le Huffington Post

Ilta-Sanomat (IS)

Independent

Interfax.ru

ITAR-TASS

LeMonde

Lenta.ru

Litovski Kurier

Los Angeles Times

NBNews

Newsru.com

Newsweek

New York Times

New Yorker

Novaja gazeta

RBK

Regnum

Rossiiskaja gazeta (RG)

RiaNovosti

Suomen suurlähetystö, Moskova, Talousuutisia 8.-21.10.2009, Ulkoministeriö.

Tass.ru
Telegraph
Thenews.pl
Turun Sanomat (TS)
TVP
Washington Post
Yle Tiede
YLE

Kuva-aineisto

Australian War Memorial, <<https://www.awm.gov.au/collection/040968/>>.
Katalog potštovyh marok Rossii i SSSR, <<http://stamprus.ru/marks/>>.
Potštovye marki Ukrainy, <<http://marki.biz.ua/shop/cat2005>>.
The Big Three at Yalta, New York Times 17.3.1955.
Zaveršeniye i itogi vtoroi mirovoi vojny, <<http://ukrmap.su/ru-wh11/1295.html>>.

Videot

Parad pobedy na Kraštšnoi Ploštšadi 9 maja 2015,
<<https://www.youtube.com/watch?v=GE023IHxCyE>>.
Parad Pobedy 1945 god. Polnaja versija i tsvetnoi obzor parada Pobedy,
<https://www.youtube.com/watch?v=wWx0_TmeTM0>.
Parad pobedy 1995, <<https://www.youtube.com/watch?v=FlaLPizQgO4>>.
Russian Army Parade Victory Day, 2005,
<<https://www.youtube.com/watch?v=ab4SRStaQjA>>.
9 maja 1995g. Moskva. Poklonnaja Gora. Vojennyi parad,
<<https://www.youtube.com/watch?v=CPJwtuk1iIc>>.

Painetut / Julkaistut alkuperäislähteet

Akt o vojennoi kapituljatsii, Berliini, 8.5.1945.

Doklad Prezidenta RF na toržestvennom sobranii, posjavštšennom 50-letiju Pobedy v Velikoi Otetšestvennoi Voine. <<http://yeltsin.ru/archive/paperwork/10623/>>.

Federalnyi zakon Rossiiskoi Federatsii ot 7.5.2007. No 68-F3 "O Znameni Pobedy".

Federalnyi zakon Rossiiskoi Federatsii ot 4.11.2014. No 332-F3 "O vnesenii izmenenii v statju 6 Federalnogo zakona 'Ob uvekovečšenii Pobedy sovetskogo naroda v Velikoi Otetšestvennoi voiny 1941–1945 godov' i statju 20.3 Kodeksa Rossiiskoi Federatsii obadministrativnyh pravonarušenijah."

Instrument of Surrender (Japanin antautumisilmoitus), allekirjoitettu 2.9.1945.

Kremlin.ru 9.5.2015: Vladimir Putin prinjal utšastije v aktsii "Bessmertnyi polk". <<http://kremlin.ru/events/president/news/49442>>.

Latvijas valsts prezidents. Valsts prezidents uz 9.maija svinībām Maskavā nedosies, 27.1.2015. <http://www.president.lv/pk/content/?art_id=22827>.

Nagrady Rossii, Ordena Imperatorskoi Rossii, Orden Svjatogo Georgija, <<http://ordenrf.ru/rossiya/orden-svyatogo-georgiya.php>>.

Nagrady Rossii, Ordena SSSR, Orden Slavy, <<http://ordenrf.ru/su/orden-slavy.php>>.

Poslanije Federalnomu Soborjaniju Rossiiskoi Federatsii, 25.4.2005, Moskova. <<http://archive.kremlin.ru/>>.

President.ee, 8.5.2015. Laane, Marek. President Toomas Hendrik Ilvese kõne Gdanskis 7. mail 2015 Teise maailmasõja Euroopa lahingute lõppemise 70. aastapäeva mälestusüritusel, <<https://president.ee/et/ametitegevus/koned/11319-2015-05-08-05-56-25/index.html>>.

Prezidium verhovnogo soveta SSSR, Ukaz ot 8.11.1943, Ob utšreždenii ordena slavy I, II j III stepeni.

Tasavallan presidentin viikko-ohjelma, vko 19/2015. <<http://www.presidentti.fi/>>.

Ukaz prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1277, 8.12.1997. Ob ustanovlenii postojannogo posta potšetnogo karaula v g. Moskva u Vetšnogo ognja na mogile Nejzvestnogo soldata.

Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1463, 8.8.2000, Ob utverždenii Statuta ordena Svja togo Georgija, Položenija o znake otlitšija – Georgievskom Krestve i ih opisani.

Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii No 1340, 1.12.2006. Ob uslovijah i porjadke prisvojenija potšetnogo zvanija Rossiiskoi Federatsii ”Gorod voinskoi slavy”.

Voennaja doktrina Rossiiskoi Federatsii, 30.12.2014.

Whitehouse 8.5.2015. Weekly Address: Honoring the 70th Anniversary of V-E Day.
<<https://www.whitehouse.gov>>.

Tutkimuskirjallisuus, artikkelit ja vastaavat aineistot

C. G. E. Mannerheimille myönnettyt kunniamerkit.
<http://www.mannerheim.fi/13_erity/kunnmerk.htm>.

Deaths by Country, Jewish Victims of the Holocaust.
<<http://www.nationalww2museum.org/>>.

Dempsey, Judy (2015a): Judy Asks: Should Western Leaders Attend Moscow’s WWII Parade? <<http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=59779>>.

Dempsey, Judy (2015b): Staying Away From Moscow’s Victory Day Parade,
<<http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=59974>>.

Domańska, Maria (2015): Russia marks the 70th anniversary of the victory over Nazism: What significance does it have in an epoch of global confrontation?
Tieteellisessä julkaisussa Centre for Eastern Studies, nro 171, Varsova, 1-7.

Eidelman, Tamara: Day of Victory: May 9, 1945 – War in Europe ends. Russian calender.

Elgenius, Gabriella (2011): Symbols of Nations and Nationalism – Celebrating Nationhood. Palgrave Macmillan, New York.

Gaidar, Jegor (2014): Imperiumin tuho – Oppitunteja tämän päivän Venäjälle. Verbatum Oy, Helsinki, 7.

Gill, Gramae (2011): Symbols and Legitimacy in Soviet Politics. Cambridge University Press, Cambridge.

Istorija zvanija Goroda-Geroja, <<http://www.gorodageroi.ru/o-sojuze/>>.

Kasamara, V. A., Sorokina, A. A. (2014): Obraz SSSR i sovremennoi Rossii v predstavlenijah studentšeskoj molodeži. Tieteellisessä julkaisussa Valentei, S. D.: Obščestvennye nauki i sovremennosti, No 1/2014.

Kavaliauskas, Tomas (2012): Transformations in Central Europe between 1989 and 2012 – Geopolitical, Cultural and Socioeconomic Shifts. Lexington Books, Lontoo.

Kirschenbaum, Lisa (2011): World War II in Soviet and Post-Soviet Memory. Tieteellisessä julkaisussa Ward, Christopher J. (toim.): The Soviet and Post-Soviet Review, Volume 38, Issue 2. Clayton State University, Atlanta, 97–103.

Krasnoj armii peredan bronepojezd ”Moskovski metropoliten”, luettu 9.3.2016. <http://www.moscow.org/calendar/calendar_271.htm>.

Laine, Veera, Kun sotaa pitää juhlia: Miten Nyky-Venäjä tulee toimeen oman menneisyytensä kanssa. The Ulkopolitist 18.5.2016, <<https://ulkopolitist.fi/>>.

Leoussi, Athena S., Grosby, Steven (2006): Nationalism and Ethnosymbolism – History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Letopis polka, <<http://moypolk.ru/letopis-polka>>.

Levada. ru 5.3.2010. Rossijane o Staline, <<http://www.levada.ru/new/05-03-2010/rossiyane-o-staline>>.

Levada 29.5.2015, Den pobedy i aktsija ”bessmertnyi polk”, <<http://www.levada.ru/2015/05/29/den-pobedy-i-aktsiya-bessmertnyj-polka/>>.

Malov, Ju. G. – Malov V. Ju. (1985): Letopis Velikoi Otetšetvennoi Voiny v filatelii. Radio i Svjaz, Moskova.

Miller, Aleksei (2012): Izobretenije traditsii – Georgijevskaja lentotška i drugie simvolj v kontekste istoričeskoj politiki. Tieteellisessä julkaisussa Lipman, Marija (toim.) Pro et Contra, tom 16. Moskovskii tsentr Karnegi, Moskova.

Pamjatniki Sevastopola, <<http://www.sevmonument.ru/>>.

Parad pobyedy 24 ijunja 1945 goda – triumf naroda-pobeditelja,
<http://stat.mil.ru/winner_may/parad/parad1945.htm>.

Pyykkönen, Petja: Venäjän ortodoksikirkko,
<http://www.ortodoksi.net/tietopankki/ortodoksisen_kirkon_historia/venajan_ortodoksinen_kirkko.htm>.

Qualls, Karl D. (2011): Who Makes Local Memories?: The Case of Sevastopol after World War II. Tieteellisessä julkaisussa Ward, Christopher J. (toim.): The Soviet and Post-Soviet Review, Volume 38, Issue 2. Clayton State University, Atlanta, 130–148.

RŽD: Iz istorii bronepojezdov,
<http://history.rzd.ru/history/public/ru?STRUCTURE_ID=5132>.

de Spiegeleire, Stephan (2015): Why Russia's Victory Day Was Europe's Loss. 12.5.2015. Carnegie Europe, <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=60057>>.

Trenin, Dmitri (2015). Gorazdo bolše, tšem prosto parad. Moskovski tsentr Karnegi,
<<http://carnegie.ru/>>.

Tumarkin, Nina (2003): The Great Patriotic War as a myth and memory. Tieteellisessä julkaisussa Wright, Barbara (toim.): European Review, Volume 11, Issue 04, Cambridge University Press, Cambridge, 595 – 611,.

United States Holocaust Memorial Museum, Holocaust Encyclopedia, Sobibor,
<<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005192>>.

Utkina, Anna (2015): "Bessmertnyi polk" – realizatsija posredstvom rituala genialnogo projekta aktualizatsii i transljatsii sotsialnoi pamjati. Tieteellisessä julkaisussa Ahmetova, Galija (toim.) Molodoi utšenyi No 11(91)/2015, Kazan, 1862–1865.

V kakih stranah v mire možno polutšit georgijevskuju lentotšku, <<http://9may.ru/gl/>>.

Wiseman, Paul (2014): Putin Plays the Great Patriotic War Card. Tieteellisessä julkaisussa World War II, Vol.29, Issue 3, 10, 12, Historynet LLC, Tysons.

The World Bank, Life expectancy at birth, total (years), <<http://data.worldbank.org/>>.